

PRIKAZ LIKOVA ANĐELA U SERIJALU INSTRUMENTARIJ SMRTNIKA CASSANDRE CLARE

Ribarović, Lara

Master's thesis / Diplomski rad

2025

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:656645>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

PRIKAZ LIKOVA ANĐELA U SERIJALU
***INSTRUMENTARIJ SMRTNIKA* CASSANDRE CLARE**

LARA RIBAROVIĆ

SPLIT, veljača 2025.

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Književnost za mladež

**PRIKAZ LIKOVA ANĐELA U SERIJALU *INSTRUMENTARIJ*
SMRTNIKA CASSANDRE CLARE**

Studentica:

Lara Ribarović

Mentorica:

izv. prof. dr. sc. Lucijana Armanda Šundov

Split, veljača 2025.

Sadržaj

1. Uvod	2
2. Anđeli u Bibliji	3
2.1. Hijerarhija anđela	4
2.2. Izgled i narav anđela	9
2.3. Zadaća anđela	12
2.3.1. Stari Zavjet	13
2.3.2. Novi Zavjet	15
2.4. Pad anđela i pali anđeli	16
3. Književno stvaralaštvo Cassandre Clare	21
4. Fantastika kao književna vrsta	22
5. Anđeli u književnosti	29
6. Fantastična priča <i>Instrumentarij smrtnika</i>	36
7. Sjenolovci kao anđeli	40
8. Oružje anđela	54
9. Rune anđela	59
10. Demoni	64
11. Zaključak	73
12. Sažetak	75
13. Abstract	76
14. Literatura	76

1. Uvod

Američka spisateljica Judith Lewis poznatija pod pseudonimom Cassandra Clare jedna je od predstavnica književnosti za mladež. Posebno se istaknula svojim serijalom *Kronike Sjenolovaca* od kojih je najveću uspješnicu imao serijal *Instrumentarij smrtnika* koji se sastoji od dvije trilogije. Svojom pričom o sjenolovcima autorica je uspjela skinuti „okove osjetila i praktičnog uma“ (Crnković, 1971: 55) i prodrijeti u suvremeni svijet kako bi izgradila svoju čudesnu sliku o njemu. Autorica svojom imaginacijom stvara uvjerljivi svijet anđela i demona koji se upliće u svakodnevni život običnog čovjeka. Stvaranjem irealnog svijeta i likova kod čitatelja izaziva neodlučnost, kolebanje, ali i zaprepaštenje (Crnković, 1971: 56). Navedenim autorica postiže dvodimenzionalnost priče odnosno uplitanje irealnog svijeta u realni svijet čime se djelo ističe kao fantastična priča. U ovom će se diplomskom radu pojasniti pojam popularne kulture kojoj pripada i sam serijal. Labaš i Mihovilović (2011: 102) ističu osnovna obilježja popularne kulture, a to su emocionalnost, progresivnost, raskid s tradicijom i konflikt, kontradiktornost, zadovoljstvo i spektakl. Međutim, popularnom se kulturom smatraju i djela koja se proizvode i konzumiraju izuzetnom brzinom, a takva su i djela trivijalne književnosti (Pternai Andrić, 2018: 165). Osim analize odabranoga serijala, u radu će se spomenuti i druga djela koja pripadaju popularnoj kulturi te književnosti za mladež, a koja poput Clare, prikazuju likove anđela i demona prilagođene modernom svijetu. Likovi koji su idejno preuzeti iz Biblije kreirani su imaginacijom spisatelja kojemu je u cilju stvoriti romantiziranog junaka koji bi u isto vrijeme bio nadmoćan, ali i blizak protagonistu kao predstavniku običnog čovjeka.

Analiza će se provesti proučavanjem likova anđela i demona u Bibliji usporedno s njihovim prikazom kroz imaginaciju Clare. Analizi serijala pristupilo se proučavanjem Svetog pisma te djela Ivana Pavla II., poznatog filozofa i teologa Petera Kreefta i svećenika dominikanca Paula O'Sullivanana. Za bolje razumijevanje odabrane tematike objasniti će se vrste biblijskih anđela, hijerarhija, njihov izgled i narav, zadaće te radikalni čin palih anđela. Istaknut će se poslanja anđela u Starom i Novom Zavjetu kako bi se kroz čitanje serijala mogla napraviti usporedba s ulogom i poslanjima glavnih likova serijala. Materijali iz navedenih izvora poslužili su kao polazište na temelju kojeg se mogu uočiti reference koje Clare koristi u serijalu, ideje i simbolike koje je preuzela za svoje likove, ali i razlike koje se ističu autoričnim modeliranjem likova i udaljavanjem od izvornog biblijskog prikaza. Upravo je takvim postupcima autorica stvorila romantizirane junake kojima je dozvoljena ranjivost, buntovništvo, nesavršenost, ljubav, smrtnost i ovozemaljski život. Zajedničkom analizom djela

prikazat će se sličnosti i suprotnosti biblijskih anđela i anđela u književnosti. Pozornost će se usmjeriti na prikaz likova sjenolovaca kao anđela, usporedni prikaz sjenolovačkog oružja i ratništva s kerubinima i arkandjelom Mihaelom, rune kojima su ocrtni anđeli u serijalu, zatim na opis demona i palih anđela te povezanost i simboliku određenih biblijskih referenci u serijalu. Kroz analizu će se jasno uočiti razlike i prilagodbe te koncept preuzimanja samo osnovne ideje kako bi se kreirala dvodimenzionalnost priče, stapanje irealnog i realnog svijeta. Ovim radom uočiti će se kako nije riječ o djelu kanonske, nego popularne književnosti. Djela popularne književnosti se pišu za široku narodnu masu, udaljavaju se od ideje stvaranja umjetničke vrijednosti te ciljano teže postizanju zabave i dobre prodaje. Cilj rada je kroz analizu prikazati kako je riječ o djelu slabije kakvoće odnosno djelu kojem se može pridodati etiketa „nekvalitetnog“.

2. Anđeli u Bibliji

Čovjekovo učenje o anđelima započinje još od djetinjstva molitvom *Anđele čuvaru mili* uz koju se pojedinac upoznaje s njihovom ulogom u zaštiti i spasenju čovjeka. Riječ anđeo dolazi od latinskog *angelus* koji proizlazi od grčke riječi *áγγελος* te označava Božjeg glasnika.¹ Već od prvih stranica Svetog pisma uočava se govor o anđelima i njihovim poslanjima, a opisuje ih se kao duhovna bića koja nastanjuju nematerijalni svijet, nebesa te kao Božje glasnike i poslanike čija je uloga obavljanje važnih zadaća u Božje ime.² Osim uloge posredovanja služe i u odnosima između Boga i ljudi (Ivan Pavao II., 2015: 17). Ivan Pavao II. (2015: 24) anđele definira kao čiste duhove koji su ispitom slobode izabrali Boga i njegovo kraljevstvo te su se sjedinili s njim na temelju ljubavi koja izvire iz izravnog kontakta s Bogom. Gledajući izravno u Božje lice oni predstavljaju najviši stupanj iskazivanja ljubavi i klanjanja Bogu (Ivan Pavao II., 2015: 24). Nadalje navodi kako je za razumijevanje anđela važno poći od samog Nicejsko-carigradskog vjerovanja³ (Ivan Pavao II. 2015: 9). U navedenom vjerovanju može se uočiti da se o Bogu ne može govoriti, bez da se uzme u obzir stvaranje anđela kao čistih duhovnih bića. Stvaranje je anđela vidljivo upravo u ovom simbolu vjere u kojem se ističe važnost nevidljivog

¹ Anđeo. (https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFZvXQ%3D%3D pregledano 31. 12. 2023.)

² Chevalier i Gheerbrant (2007: 15) u svom rječniku simbola navode kako su anđeli Božja vojska, njegov dvor i njegova kuća. Njihova uloga je da prenose Božje zapovijedi i bdiju nad svijetom.

³ „Vjerujem u jednoga Boga, Oca svemogućega, stvoritelja neba i zemlje, svega vidljivoga i nevidljivoga“ (Izvor: *Gori srca* / molitvenik za bogoljubno slušati sv. Misu uz rame molitve, pobožnosti i nauke. Priredio: Zvonimir Kirigin).

te, iako anđeli nisu vidljivi, oni su ipak prisutni te djeluju u vidljivom svijetu (Ivan Pavao II., 2015: 9).

Promatranje kršćanskog nauka, u kojem su polazna točka Stvoritelj Svijeta i Isus Krist, podrazumijeva i shvaćanje odnosno vjerovanje u postojanje anđela kao čistih duhovnih stvorenja, ali njihovo postojanje ne čini središnji sadržaj Božje riječi (Ivan Pavao II., 2015: 10). Središnji sadržaj Božje riječi i vjere pojedinca jest u čovjekovu spasenju i Isusu Kristu. Shodno spomenutome, istina o anđelima može se činiti sporednom, ali njezina važnost iskazana je u pretpostavljenoj neodvojivosti postojanja anđela i Stvoritelja te Njegove uzvišenosti (Ivan Pavao II., 2015: 10-11). Ivan Pavao II. (2015: 21) piše kako je Bog stvorio obje stvarnosti, duhovnu i tjelesnu, koje reprezentiraju anđeoski i materijalni svijet u svrhu kreiranja čovjeka načinjenog od duha i materije. Pojašnjava kako će takav čovjek biti postavljen u „svijet već utvrđen u skladu s njegovim zakonima i već mjereno vremenom“ (Ivan Pavao II., 2015: 21).

Peter Kreeft⁴ (2016: 42) u svojoj knjizi *Anđeli i demoni* govori o stvaranju obaju stvarnosti u svrhu kreiranja čovjeka te navodi kako se čovjek, sačinjen od duha i materije, nalazi iznad životinja, biljki i neživih stvari koje su čista materija, ali ispod Boga i anđela koji su čisti duh. Osim uloge anđela u stvaranju čovjeka, Kreeft (2015: 42) nadodaje tvrdnju kako su ljudska bića najniža među duhovnim bićima time ih ističući kao najmanje inteligentna bića, dok su među životinjskim bićima najviša i najinteligentnija bića.

2.1. Hijerarhija anđela

Čovjek nije u mogućnosti shvatiti kompleksnost postojanja anđela i njihovu brojčanost te Paul O'Sullivan⁵ slikovito pojašnjava navodeći da zamisao svih „zvijezda na nebu, lišća na stablima svih šuma, zrnca pijeska na svim obalama, zamisao svih ljudi koji su ikad živjeli, ne može približiti predodžbu o ukupnom broju anđela“ (O'Sullivan, 2011: 52). Međutim, uvriježeno je poimanje tri hijerarhije anđela, a svaka hijerarhija ima tri kora čineći time ukupno devet korova. Hijerarhiju koja stoji najbliže Božjem prijestolju čine Serafini, Kerubini i

⁴ Poznati američki filozof, profesor filozofije te autor knjiga kršćanske filozofije, teologije i apologetike. (https://pantheon.world/profile/person/Peter_Kreeft/ pregledano 31. 12. 2023.)

⁵ Pisac Paul O'Sullivan (1871.–1958.), bio je svećenik dominikanac. Predstavljen je kao jedan od najomiljenijih katoličkih autora za najširu publiku, a njegove knjige na privlačan i razumljiv način iznose katoličku predaju te pomažu da pojedinac svakodnevno živi svoju katoličku vjeru na ispunjen i plodonosan način. (<https://pastoralmladih.hr/Fokus/Sto-citati-/Paul-O-Sullivan---Sve-o-an%C4%91elima.aspx> pregledano 18. 2. 2024.)

Prijestolja, drugu hijerarhiju čine Gospodstva, Moći i Vlasti, a trećem redu pripadaju Vrhovništva, Arkandeli i Anđeli (O'Sullivan, 2011: 52). Viši kor označava i veći broj anđela pa se ovom podjelom Serafini ističu kao najbrojniji (O'Sullivan, 2011: 52).

Serafini, Kerubini i Prijestolja izravno gledaju u Boga i klanjaju mu se. Kao najviši kor, Serafini su anđeli koji najjasnije vide Boga i najviše ga ljube, a pripadnik je ovog kora bio i pali anđeo Lucifer koji se nazivao Svjetlonošom jer riječ Serafin znači „onaj koji izgara“ te se, zbog svoje nekadašnje pripadnosti najvišem kora, danas smatra opasnijim i snažnijim (Kreeft, 2015: 74). Kerubini imaju značenje „punina mudrosti“ (Kreeft, 2015: 74). Riječ je o anđelima koji promatraju Boga kroz Njegove mudre planove i providnost, dok Prijestolja simboliziraju zakonodavnu moć te promatraju Božju snagu i sudove. Druga hijerarhija anđela ima ulogu izvršavanja Božjeg providonosnog plana za svemir pa Gospodstva imaju ulogu autoriteta te zapovijedaju anđelima koji su rangirani ispod njih (Kreeft, 2015: 74).

Sile ili Moći primaju odredbe od Gospodstva i zadužene su za upravljanje svemirom, dok posljednji kor Vlasti stoji u službi Silama i bori se protiv zlih sila koje se ne poklapaju s providonosnim planom Sila (Kreeft, 2015: 74). Posljednja hijerarhija ima ulogu sudjelovanja i upravljanja u ljudskim poslovima. Vrhovništva su zadužena za brigu o gradovima, državama i kraljevstvima, Arkandeli su zaduženi za prenošenje Božjih poruka čovjeku, a Anđeli su uobičajeni „anđeli čuvari“ s kojima je pojedinac upoznat od samih početaka učenja svoje vjere te po jedan anđeo čuvar pripada svakom čovjeku (Kreeft, 2015: 74). Kreeft (2015: 74) navodi kako se ova hijerarhija anđela ne spominje u Bibliji i ne ističe se kao službeni nauk Crkve, već je riječ o umjetničkom djelu Francesca Botticini⁶ koje je nastalo kao plod filozofskog razmišljanja.

Iako Biblija ne nudi detaljan opis cijele konstrukcije hijerarhije, pojedini članovi često se spominju. U knjizi proroka Izaije ističe se izgled i uloga Serafina prilikom opisa Izaijina poziva kada je vidio Gospodina gdje sjedi na visokom i uzvišenom prijestolju i kada je ugledao njegove serafine:

Iznad njega stajahu serafi; svaki je imao po šest krila: dva krila da zakloni lice, dva da zakrije noge, a dvama je krilima letio. I klicahu jedan drugome: »Svet! Svet! Svet Jahve nad vojskama! Puna je sva zemlja slave njegove! (Iz 6, 2-3).

⁶ Fra Angelico, (talijanski: "Anđeoski brat") rođen je oko 1400., Vicchio, republika Firenca, Italija. Umro 18. veljače 1455., Rim. Talijanski slikar, jedan od najvećih slikara 15. stoljeća, a velik broj djela izvedenih tijekom njegove karijere su oltarne pale i freske stvorene za crkvu i samostan San Marco u Firenci za vrijeme njegovog boravka u Firenci. Britannica. (<https://www.britannica.com/biography/Fra-Angelico> pregledano 31. 1. 2024.)

Kerubini su anđeli koji se prvi spominju u Bibliji, u Knjizi Postanka dobivaju zadatak da čuvaju Edenski vrt nakon što su Adam i Eva potjerani zbog svog grijeha i neposluha. Bog je postavio Kerubine kao stražare te im je dao plameni mač kako bi čuvali stazu koja vodi do stabla života (Post 3, 24). Dakle, Kerubini imaju trajnu ulogu čuvara, njihov zadatak nema završetak, a njihovom obranom raja od svih nečistih i zlih duša prikazuje se i njihova konstantna blizina Bogu. Nadalje se spominju u Knjizi Izlaska kada je Jahve dao Mojsiju upute kako da napravi Pomirilište koje će postaviti na Kovčeg Saveza⁷ u koji će staviti ploče svjedočanstva koje će mu Jahve dati. U to Pomirilište postavljena su dva kerubina od zlata na oba kraja Pomirilišta, s krilima podignutima u vis tako da njima zaklanjaju Pomirilište te su licem okrenuti jedan prema drugom, ali s pogledom usmjerenim na Pomirilište (Izl 25, 18-22). Kada se spominje stvaranje Pomirilišta za Kovčeg Saveza te stvaranje zavjesa (Izl 26, 1) i zastora (Izl 26, 31) za prebivalište, Jahve ističe da na njima trebaju biti izvezeni likovi Kerubina. Pojavljuju se u Prvoj knjizi o Kraljevima u kojoj se opisuje prijenos Kovčega Saveza koji je kralj Salomon pohranio u jeruzalemski hram (1 Kr 8, 7-8), a isti događaj opisan je i u Drugoj knjizi Ljetopisa (2 Ljet 5, 8). Često su opisani kao ukrasi ili dijelovi ukrasa, a u Knjizi o proroku Ezekielu dan je i njihov opis. Prema Ezekielovom proročkom viđenju, Kerubini su:

Nešto kao četiri bića, obličjem slična čovjeku, svako od njih s četiri obraza, u svakoga četiri krila. Noge im ravne, a stopala kao u teleta; sijevahu poput glatke mjedi. Ispod krila imahu na sve četiri strane ruke čovječje. I svako od njih četvero imaše svoj obraz i svoja krila. Krila im se spajahu jedno s drugim (...) Svako imaše dva krila što se spajahu i dva krila kojim tijelo pokrivahu.¹² I svako iđahu samo naprijed. A iđahu onamo kamo ih je duh gonio. I ne okretahu se idući (Ez 1, 5-15).

Uz Kerubine nalazilo se „goruće zublje“ koje se među njima kretalo te se činilo kao da sijeva iz ognja i da bljeskaju munje. Ezekiel navodi kako su ta bića izgledala kao da trče i opet se vraćaju poput munje (Ez 1, 13-14). Kerubine su pratila i četiri kola, po jedno kolo za svakog te ih se naziva „Kovitlac“ i svaki ima po četiri lica. Lice prvoga jest kerubinsko, lice drugoga čovječje, lice trećega lavlje, a u četvrtoga orlovsko. Kola su nalik kamenu krizolitu, sva četiri kola jednakog su oblika te je jedno kolo u drugome pa u kretanju mogu ići u sva četiri smjera bez zakretanja. Takav je način kretanja moguć jer, kamo god da se glava usmjeri, Kerubini mogu krenuti bez potrebe za okretanjem. Kamo Kerubini krenu, tamo ih prate i kola u kojima se nalazi duh samog bića. Navodi se kako je cijelo tijelo Kerubina i sva četiri kola, prepuno

⁷ Kovčeg od bagremova drva, okovan čistim zlatom iznutra i izvana za kojeg je Jahve naredio Mojsiju da ga naprave te da u njega polože Svjedočanstva koja će mu dati to jest dvije kamene ploče s deset Božjih zapovijedi.

očiju (Ez 10, 8-21). U Novom zavjetu, u knjizi Otkrivenja ističe se još jedan opis izgleda i zadaće Kerubina:

U sredini prijestolja, oko prijestolja, četiri bića, sprijeda i straga puna očiju: prvo biće slično lavu, drugo biće slično juncu, treće biće s licem kao čovječjim, četvrto biće slično letećem orlu. Ta su četiri bića – u svakoga po šest krila – sve naokolo i iznutra puna očiju. Bez predaha dan i noć govore: »Svet! Svet! Svet! Gospodin, Bog, Svevladar, Onaj koji bijaše i koji jest i koji dolazi! (Otk 4, 6-9).

Unatoč Biblijskom opisu, Kerubini se često likovno prikazuju po uzoru na srednjovjekovnu kršćansku predaju, odnosno prikazuju se u obliku djeteta ili dječje glave s krilima.⁸ Prijestolja, Gospodstva, Vrhovništva i Vlasti nisu detaljno opisani i prikazani u Bibliji. U Poslanici Kološanima prilikom govora o Kristovom prvenstvu, navodi se kako je Isus Krist slika Boga nevidljivoga, Prvorodenac svakog stvorenja te da je u njemu „sve stvoreno, na nebesima i na zemlji, vidljivo i ne vidljivo, bilo Prijestolja, bilo Gospodstva, bilo Vrhovništva, bilo Vlasti, sve je po njemu i za njega stvoreno“ (Kol 1, 16). U poslanici Efežanima nadodaje im se i Sila koja se još naziva Moć (Ef 1, 21).

Značajnu ulogu imaju Arkandeli koji se često spominju u Svetom pismu, posebno u knjizi o Tobiji i Danielu. O'Sullivan (2011: 97) ih naziva „tri velika kneza“, a riječ je o Mihaelu, Gabrielu i Rafaelu. Sveti Mihael se posebno ističe po svom uskliku „Tko je kao Bog“ izrečenome za vrijeme velike bitke koja se dogodila na nebu kada su zli anđeli iznevjerili Boga. Uz pomoć dobrih anđela, Mihael je otjerao Sotonu i njegove legije s neba i poslao ih ravno u pakao (O'Sullivan, 2011: 98). Opisan je i kroz riječi brata, anđela Gabriela, koji ga opisuje proroku Danielu rečenicama: „Mihael, Knez vaš“, „Mihael, veliki knez stvoren za djecu tvojega naroda“ i „Mihael, jedan od prvih među kneževima“ (O'Sullivan, 2011: 98). Riječ je o zaštitniku i branitelju Božjeg izabranog naroda, došao je s njima do Egipta te ih je pratio kroz pustinju, dao im Deset Božjih zapovijedi i zauzeo ulogu njihova branitelja puno prije dolaska Isusa Krista (O'Sullivan, 2011: 98). Danas ga se smatra braniteljem Katoličke Crkve i vjernika, a njegova zadaća ogleda se u čuvanju vjernika od napada đavla. Ime svetog Mihaela zaziva se u bolesti te posebno na smrtnoj postelji kada je duša u najvećoj opasnosti od đavla (O'Sullivan, 2011: 98). Arkandeo Mihael spominje se u knjizi o Danielu kada je Daniel bio jedini koji je vidio veliko viđenje, čovjeka odjevena u lanene haljine na obali Tigrisa. Danielu se ukazao čovjek koji mu

⁸ Kerub. (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/kerub> pregledano 22. 11. 2023.)

je u razgovoru spomenuo i anđela Mihaela te ga je opisao kao onog koji se bori i kao jednog od prvih knezova.

Knez kraljevstva perzijskoga protivio mi se dvadeset i jedan dan, ali Mihael, jedan od prvih knezova, dođe mi u pomoć. Ostavih ga nasuprot knezu perzijskome, a ja dođoh da ti kažem što će zadesiti tvoj narod na svršetku danâ. Jer još će jedno viđenje biti za one dane (Dn 10, 13-14).

Ali ću ti prije otkriti što je zapisano u Knjizi istine. Nema nikoga tko bi se sa mnom protiv njih borio, osim Mihaela, kneza vašega (...) (Dn 10, 21).

Spominje se i dolazak arkandžela Mihaela za vrijeme uskrsnuća i plaće:

U ono će vrijeme ustati Mihael, veliki knez koji štiti sinove tvog naroda. Bit će to vrijeme tjeskobe kakve ne bijaše otkako je ljudi pa do toga vremena. U ono vrijeme tvoj će se narod spasiti – svi koji se nađu zapisani u Knjizi (Dn 12, 1).

Nadalje, o zadaći se, ali i naravi Svetog Mihaela, govori u Poslanici Jude apostola u kojoj se spominje borba arkandžela Mihaela s đavlom za Mojsijevo tijelo te se, čak i u tom času borbe, Mihael nije usudio izreći pogrdan sud protiv đavla, već je rekao: „Spriječio te Gospodin!“ (Jd 1, 9). U Otkrivenju se ponovno spominje u kontekstu borbe s đavlom kada se đavao pojavio u obličju Zmaja za vrijeme poroda jedne žene kako bi joj, čim rodi, prožderao dijete. Sveti Mihael i njegovi anđeli su zaratili sa Zmajem i njegovim anđelima, ali Zmaj i njegovi anđeli ih nisu nadvladali te su time izgubili mjesto na nebu i ostali su bačeni na zemlji (Otk 12, 1-9).

Sveti Gabriel poslan je od Boga da bude poslanik ljudima, stoga je još poznat pod nazivom „Anđeo Utjelovljenja“ (O'Sullivan, 2011: 103). U Evanđelju po Luki može se vidjeti kako je anđeo Gabriel donio radosnu vijest te navijestio Zahariji rođenje Ivana Krstitelja, preteče Isusa Krista (Lk 1, 5-20). Njegovo najslavnije poslanje jest njegovo naviještanje rođenja Isusa Krista (Lk 1, 26) kada je došao s pozdravom „Zdravo, milosti puna! Gospodin s tobom!“ te naglasio Bogorodici kako ga se ne treba bojati i donio joj vijest kojim imenom će nazvati svog sina (Lk 1, 28-32). Arkandžeo Gabriel imao je značajnu ulogu u ohrabrivanju i tješnju svetog Josipa u njegovoj žalosti, u upozoravanju Josipa da pobjegne s Isusom i djevicom Marijom u Egipat te u ulozi onoga koji mu je, nakon smrti Heroda, rekao da se vrate. Važnu ulogu imao je i u životu Isusa Krista kada ga je došao utješiti u Maslinskome vrtu dok je Isus Krist prolazio kroz svoje strašne muke (O'Sullivan, 2011: 105). Arkandžeo Gabriel došao je i kao onaj koji tumači i pojašnjava pa se u Knjizi Danielovoj pojavio kada se opisuje Danielovo viđenje ovna i jarca kako bi mu pomogao shvatiti i tumačiti viđenje (Dn 8, 16), ali i došao je u brzom letu kako bi ga poučio i tumačio mu proroštvo (Dn 9, 20-23).

Uloga arkandela Rafaela ogleda se u brizi koju je pokazao prema Tobiji, a njegovo ime nosi značenje „zdravlje“ i „liječnik Božji“ (O'Sullivan, 2011: 106). Vjeruje se kako je upravo arkandeo Rafael onaj koji je izliječio rane mučenika te ih tješio u njihovim patnjama, stoga vjernici zazivaju njegovo ime kada im je potrebna njegova zaštita prilikom odlaska na putovanje ili u bolesti zazivaju za izlječenje (O'Sullivan, 2011: 106). Arkandeo Rafael spominje se samo u knjizi o Tobiji, a prvi put se spominje u Tobiji (3, 17) kada se opisuje kao anđeo Gospodnji koji dolazi s ulogom onoga koji liječi te posljednji put (12, 21) kada se opisuju Tobit i Tobija koji hvale velika i čudesna Božja djela te kada pripovijedaju kako im se ukazao Rafael, anđeo Gospodnji (Župarić, 2017: 292). U knjizi o Tobiji najvidljivija je uključenost anđela u ljudska zbivanja te se time prikazuje „svojevrsna evolucija biblijskog razumijevanja anđela“ (Župarić, 2017: 291). Rafael se pojavljuje u ljudskom obliku, kao Tobitov rođak pod imenom Azarja, a Tobit ga je dao Tobiji da mu bude pratitelj tijekom njegova putovanja u Mediju. Rafaelovo poslanje bilo je da usliši molitve te izliječi Tobita od sljepoće i oslobodi Saru od zlođuha Asmodeja koji je bio zaljubljen u nju i koji je ubio sedmorice njenih muževa (Župarić, 2017: 288). Što se tiče opisa izgleda anđela, njegova ponašanja i karakteristika, Župarić (2017: 292-293) ističe kako se samom svojom vanjštinom nije razlikovao od ostalih ljudi, u Tobiji je prikazan kao zasebna osoba koja ima svoju vlastitu volju, a ne kao „Jahvin alter ego“. Detaljnije je opisan i kada je sam Rafael naveo (Tob 12, 19) kako nije ni pio ni jeo te da su cijelo vrijeme motrili njegov privid, a zatim i svojim istupom u kojem se predstavio: „Ja sam Rafael, jedan od sedmorice svetih anđela koji na nebesima donose molitve svetih i stupaju pred Slavom Svetoga!“ (Tob 12, 15) Nadalje, Rafael je prikazan kao sredstvo putem kojeg sam Bog djeluje i koje upućuje na postojanje duhovnih bića te se time prikazao i odnos između Boga i čovjeka. Prikazao se odnos u kojem ne postoji nagrada koja se može dati Bogu kao zahvala, već je riječ o odnosu koji se temeljio na zahvalnosti i slavljenju (Župarić, 2017: 294-295). Anđeo Rafael prilikom svog dolaska rekao je čovjeku što mu je činiti i kako hvaliti Boga:

Tada anđeo pozva njih dvojicu u stranu i reče im: »Blagoslivljajte Boga, hvalite ga i veličajte, hvalite ga pred svim živima zbog onoga što je za vas učinio. Lijepo je hvaliti Boga i uznositi ime njegovo; bogobojazno razglašavati djela njegova (Tob 12, 6).

2.2. Izgled i narav anđela

Iako se ponekad pojavljuju u vidljivim oblicima kako bi ispunili svoju ulogu poslanja u korist ljudi, anđeli nemaju tijelo. Kao duhovna bića koja nemaju tijelo, anđeli nisu podložni „zakonu raspadljivosti“ kojoj je podložan čovjek i cijeli materijalni svijet (Ivan Pavao II., 2015:

22). Riječ je o neraspadljivim i neuništivim čistim duhovima koji nemaju nikakvih dijelova, nisu napravljeni ni od kakve druge materije ili tjelesne energije (Kreeft, 2016: 41). Stvoreni su kada i svijet, ali ipak prije čovjeka te se nisu odmah nalazili u Božjoj prisutnosti, već su stvoreni na „empirijskom nebu“, a svojim djelovanjem trebali su pokazati vjernost Bogu i na taj način zaslužiti „blaženo gledanje“. Kao i čovjek, anđeli su stvoreni sa slobodnom voljom i imali su zadatak da sami izaberu dobro ili zlo prije nego što im je bilo dano „blaženo gledanje“ (O'Sullivan, 2011: 62). Birali su između svoje naravi, koja je po svojoj prirodi već bila u stanju milosti jer je riječ o duhovnim bićima, i višeg stanja te milosti koja ih približava Bogu (O'Sullivan, 2011: 62).

Anđeli su, kao osobna bića, stvorena „na sliku i priliku“ Božju, a iako su im volja i razum dani u višem stupnju, ipak su u određenoj mjeri ograničeni kao što su ograničena i sva stvorenja (Ivan Pavao II., 2015: 22). O'Sullivan (2011: 40) ih opisuje kao „zrcala Božjih savršenosti koja odražavaju Božju ljubav, svetost, ljepotu, moć“. Anđeli prikazuju sva božanska obilježja i savršenosti, ali ne postoje dva slična ili ista anđela, kao što ni ljudi nisu potpuno jednaki. Razlika je među ljudima relativno mala, a među anđelima je riječ o velikoj i kompletnoj razlici te su ljudi unatoč relativno malim razlikama i dalje pripadnici iste vrste dok je svaki anđeo „sam u sebi zasebna vrsta“ (O'Sullivan, 2011: 40). Unatoč razlikama među anđelima, svaki anđeo je savršen, s tim da se savršenosti jednog anđela potpuno razlikuju od savršenosti drugih anđela (O'Sullivan, 2011: 42). Anđeli su živi prikaz Božje ljepote, oni su ljupki, velikodušni i bez ikakvih nesavršenosti i nedostataka te je njihova sreća potpuna i savršena jer proizlazi iz „oceana Božje sreće“ (O'Sullivan, 2011: 41-42). Riječ je o sreći koju niti jedan čovjek ne može iskusiti na takav način (O'Sullivan, 2011: 41-42). Za čovjeka je nemoguće da pojmi ljepotu i izgled anđela zbog toga pojedinac anđele doživljava na temelju vjere i osjećaja. Sveta Brigita⁹ i Sveta Franciska Rimsk¹⁰ smatrale su kako bi anđeo svojim ukazanjem, svojom ljepotom i raskoši „pomračio svjetlost Sunca, Mjeseca i zvijezda“ (O'Sullivan, 2011: 41).

⁹ Mističarka i književnica, rođena 1303. u Švedskoj, preminula 1373. u Rimu. Jedno od njene djece jest sv. Katarina Švedska. Nakon muževe smrti osnovala je u Vadsteni (grad u Švedskoj) Red sestara brigitinki. Od 1349. živjela je u Rimu, kamo je otišla kako bi joj papa potvrdio red, a također i nastojeći reformirati kler. Njezina se viđenja i poruke odnose uglavnom na vjerska i crkvena, ali i na poneka praktična pitanja. Bogatim slikama i poetskim jezikom zapisala je svoja viđenja te su prevedena na latinski. Njezini zapisi pripadaju među glavna djela švedske srednjovjekovne književnosti, a prevedeni su na mnoge jezike. Zaštitnica je Švedske, a njezin spomendan je 8. listopada. Brigita Švedska, sv. (<https://enciklopedija.hr/clanak/brigita-svedska-sv> pregledano 2. 2. 2024.)

¹⁰ Redovnica, rođena 1384. godine, u bogatoj plemićkoj rimskoj obitelji. U dobi od jedanaest godina znala je da želi biti redovnica, ali su je roditelji s dvanaest natjerali da se uda. Iako je brak bio ugovoren, bio je sretan i trajao je četrdeset godina. Za svog života posjećivala je siromašne i bolesne, ali i poticala druge plemkinje da čine tako. Pripisivali su joj i moć izlječenja. Još za muževna života živjela je čistoću i napredovala u životu molitve i posta. Činila je čudesa i doživljavala ekstaze, imala vizije anđela čuvara, raja i pakla. Osnovala je Oblatkinje Marijine, bratovštinu pobožnih žena benediktinske duhovnosti, ali koje nisu polagale redovničke zavjete ni živjele

U Evanđelju po Mateju, prilikom opisivanja uskrsnuća Isusa Krista, svjedoči se o izgledu¹¹ anđela koji je sišao s neba i otkotrljao zaglavni kamen na Isusovu grobu. Navedeni događaj prikazuje utjecaj veličanstvenosti anđela na ljude, odnosno prvotni strah koji su osjetili stražari Isusova groba. Kako bi izbjegli zastrašivanje, kada se ukazuju ljudima, anđeli često uzimaju ljudski oblik (O'Sullivan, 2011: 42). Nadalje, u Bibliji su anđeli često opisani kroz njihove zadaće, kada su došli u punom sjaju, bjelini i svojoj anđeoskoj ljepoti:

I vidjeh drugoga jednog, snažnog anđela: silazio s neba ogrnut oblakom, na glavi mu duga, lice mu kao sunce, a noge kao ognjeno stupovlje (...) (Otk 10, 9).

Jedan drugi anđeo silazi s neba s moći velikom! Sva se zemlja zasnijetila od njegova sjaja (Otk 18, 1).

Kad eto: pojavi se anđeo Gospodnji te svjetlost obasja ćeliju (Dj 12, 7).

Zaplakana zaviri u grob i ugleda dva anđela u bjelini kako sjede na mjestu gdje je ležalo tijelo Isusovo – jedan kod glave, drugi kod nogu (Iv 20, 12).

Anđeli posjeduju inteligenciju, odnosno dvije velike moći, razum i volju te njihov razum i način razumijevanja nadilazi mogućnosti čovjeka. Čovjeku je potrebno probijanje do istine, dok anđeo svojom inteligencijom već na prvi pogled odmah zahvaća čitav predmet (O'Sullivan, 2011: 44). Uz inteligenciju pripisana im je snaga, koja je vidljiva u anđeoskoj volji, te koja kao i razum nadilazi ljudsku volju. Anđeo je ustrajan, nikada se ne povlači te donosi odluke bez dvojbe jer je na temelju svoje inteligencije na prvi pogled upoznat i u potpunosti razumijeva ono što želi te se u anđeoskoj snazi ogleda i Božja snaga (O'Sullivan, 2011: 46-47). Nadalje, O'Sullivan (2011: 51) naglašava kako je kretanje anđela veličanstveno te se može usporediti s ljudskom misli. Anđeo ima sposobnost prelaska s neba na zemlju i s jednog kraja svijeta na drugi, a da pritom ne mora prijeći kroz prostor između navedenih krajnosti. Njihovo se kretanje zato može usporediti s čovjekovom brzinom i sposobnošću očitovanom u prelasku s jedne misli na drugu (O'Sullivan, 2011: 51). Anđeosko djelovanje i prisutnost u životu vjernika ne utječe na njihovu udaljenost od Boga te anđeli nikada ne gube iz vida Božju prisutnost. Može se uočiti

u samostanima, nego su u svojim domovima živjele život kršćanskog savršenstva. Nakon smrti muža preselila se u samostan koji je sam osnovala i postala mu poglavaricom. Preminula je 1440., a kanonizirana je 1608. Papa Pio XI. proglasio ju je zaštitnicom vozača, a štuje se i kao zaštitnica udovica. Prikazuju je u crnom benediktinskom habitu s bijelim velom, često u pratnji anđela čuvara. Sveta Franciska Rimska. (<https://hkm.hr/svetac-dana/sveta-franciska-rimska-2/> pregledano 2. 2. 2024.)

¹¹ „Lice mu bijaše kao munja, a odjeća bijela kao snijeg“ (Mt 28, 3). „Od straha pred njim zadrhtaše stražari i obamriješe“ (Mt 28, 4).

kako anđeli nikada nisu samo na jednom mjestu, već imaju sposobnost da budu na više različitih mjesta u isto vrijeme te nisu podložni zakonima svemira (O'Sullivan, 2011: 51).

2.3. Zadaća anđela

Anđeli djeluju zajedno s Bogom i prema Njegovim naredbama koje su nastale po planu Božje providnosti te sudjeluju u Božjem upravljanju nad svim što je stvorio i zaduženi su za brigu i skrb za ljude. Njihova briga ne tiče se samo čovjeka kao pojedinca, već se odnosi i na čitave narode (Ivan Pavao II., 2015: 18). O'Sullivan (2011:43) navodi kako „milijuni i milijuni anđela ispunjavu nebesa i služe Bogu“, ali isto toliko ih se nalazi na zemlji kako bi služili čovjeku. O anđeoskoj skrbi i brizi za ljude obznanjuje i Psalam 91 koji kaže: „Neće te snaći nesreća, nevolja se neće prikučiti šatoru tvojemu. Jer anđelima svojim zapovjedi da te čuvaju na svim putima tvojim. Na rukama će te nositi da se ne spotakneš o kamen“ (Ps 91, 10-12).

U evanđeljima se (Mt 24, 31; Mk 13, 24-27; Lk 21, 25-28) govori o ulozi i zadaći anđela kao o onima koje će Isus Krist razaslati po svijetu:

I tada će se pojaviti znak Sina Čovječjega na nebu. I tada će proplakati sva plemena zemlje. I ugledat će Sina Čovječjega gdje dolazi na oblacima nebeskim s velikom moći i slavom. I razaslat će anđele svoje s trubljom velikom i sabrat će mu izabranike s četiri vjetra, s jednoga kraja neba do drugoga (Mt 24, 31).

Alfred Schneider (1991: 330) smatra kako su anđeli „osobne sile, duhovi svjetla i života“ koji imaju zadaću čuvanja svijeta od propasti. Navodi kako je anđeo „dobar duh koji donosi Božju riječ, pokazuje Božje putove, tumači njegove odluke i djeluje po Božjem nalogu“ (Schneider, 1991: 332) pa se na sve anđele referira kao na „razgranatu mrežu posrednika“ (Schneider 1991: 328). Prema Schneideru (1991: 326) anđeli kao „svjedoci Božje blizine“ imaju značajnu ulogu u čovjekovim molitvama jer za vrijeme molitve stoje pored čovjeka i sudjeluju u molitvi. Njihova blizina doprinosi snazi molitve, ali i anđeli imaju ulogu da molitve nose pred Boga te time pomažu čovjeku da stekne iskustvo „Božje djelatne prisutnosti“ (Schneider, 1991: 326). Nadalje, Kreeft (2016: 12) anđelima pridaje estetski skladna svojstva te, samim time, utješna za čovjeka. Navodi kako su anđeli „vojni stražari koji stoje na raskrižju gdje život susreće smrt“ (Kreeft, 2016: 12). Anđeli su se u Bibliji javili prije kriznih trenutaka

za čovjeka, točnije kada je čovjeku prijetila propast tijela ili duše, ali i kada je narodima prijetila propast (Kreeft, 2016: 12).

2.3.1. Stari Zavjet

U Starom Zavjetu anđeo se javio da navijesti Hagari rođenje sina Jišmaela te joj je rekao da će se njeno potomstvo silno umnožiti, toliko da ga neće moći prebrojati (Post 16, 1). U Knjizi Postanka javio se kada je Bog kušao Abrahama govoreći mu da uzme svog sina jedinca, Izaka i žrtvuje ga, ali anđeo Jahvin se pojavio kako bi ga spriječio u tom naumu (Post 22, 11-12). Anđeo često ima ulogu čuvara i vođenja čovjeka te nastoji olakšati put i pripremiti ga za čovjeka pa se u Knjizi Postanka ističe i primjer kada je anđeo vodio Abrahamovog slugu do Rebeke jer je Abraham želio pronaći ženu za svog sina (Post 24, 7). Anđeli su često dolazili kao dio Božjeg poziva pa se tako anđeo Jahvin prvi ukazao Mojsiju u obliku rasplamtjele vatre iz jednog grma, kako bi mu rekao da stoji na svetom tlu te mu je pojasnio kako je vidio jade svog naroda u Egiptu i da je sišao kako bi izbavio narod iz egipatskih šaka i odveo ga u dobru i prostranu zemlju. Uputio je poziv Mojsiju da on bude taj koji će ih uputiti faraonu i izvesti Izraelce iz Egipta te ga je potaknuo na taj čin. Anđeo mu je rekao kako će cijelim putem on biti uz njega (Izl 3, 1-13).

Nadalje, anđeo se javio prilikom prijelaza preko crvenog mora kada je stajao na čelu izraelskih četa kako bi se postavio između izraelske i egipatske vojske i jednima postao taman oblak, a drugima rasvijetlio noć kako ne bi mogli prići jedni drugima (Izl 14, 18-20). Jahve je poticao Mojsija da nastavi svoj put i povede narod kamo mu je rekao te mu je spomenuo kako će njegov anđeo ići pred njim (Izl 32, 30). U knjizi Brojeva anđeo se ukazao Bileamu i njegovoj magarici. Pojavio se kako bi ga spriječio da ide stazom koja vodi u propast, ali Bileam ga nije vidio, a s obzirom na to da je magarica uočila anđela kojeg Bileam nije mogao vidjeti, on ju je tukao smatrajući da je neposlušna. Kada je Jahve otvorio oči Bileamu kako bi ugledao anđela, Bileam je priznao da je sagriješio te je rekao kako će promijeniti svoj put. Anđeo mu je oprostio te ga pustio da ipak ide s ljudima kojima je trebao, ali ga je pozvao da govori isključivo ono što će mu sam anđeo reći (Br 22, 21). Anđeo Jahvin ukazao se i pred cijelim Izraelom i rekao im kako ih je izveo iz Egipta i učinio obećano (Suci 2, 1) te im je dao upute i navijestio kaznu jer nisu ispoštovali upute (Suci 2, 2-4). U pjesmi Debore i Baraka spominje se kako će anđeo Jahvin reći da se proklinju žitelji koji nisu pritekli Jahvi u pomoć (Suci 5, 23). Upravo se u ovim

primjerima uočava poslanje Jahvina anđela, njegova uloga kao čuvara, zaštitnika, onoga koji savjetuje i pomaže, ali i onoga koji može kazniti.

Nadalje, anđeo Jahvin ukazao se Gideonu i navodio ga da ide s tom snagom koju nosi u sebi te je rekao da će izbaviti Izrael iz ruke Midjanaca. Anđeo mu rekao i da će on biti uz njega i pomoći mu pobijediti (Suci 6, 11). Anđeo se pojavio i kada je navijestio rođenje Samsona (Suci 13, 2-7) i kada je Manoah molio Gospodina da ponovo pošalje Božjeg čovjeka kako bi im objasnio što im je činiti s djetetom kada se rodi (Suci 13, 8-10). Kada se anđeo pojavio po drugi put Manoahu i njegovoj ženi, htjeli su ga iz zahvalnosti počastiti hranom, na to im je anđeo odgovorio da žrtvuju paljenicu te je prinesu Jahvi (Suci 13, 15-16).¹² Kada se plamen žrtvenika uzdigao prema nebu, ugledali su i anđela kako se podigao u tom plamenu (Suci 13, 20-21). Pojavljuje se i u drugoj knjizi o Samuelu (24, 10) i prvoj knjizi Ljetopisa (21, 7) kada je Jahve uputio proroka Gada da ode Davidu i pred njim stavi tri izbora kako bi odabrao što želi. Ponudio mu je tri gladne godine na njegovu zemlju, tri mjeseca bježanja pred neprijateljem koji će ga goniti ili da tri dana vlada kuga u njegovoj zemlji i da tri dana Jahvin mač bude na zemlji i da ubija po svim izraelskim krajevima. Uočava se uloga anđela kao onog koji ubija i kažnjava jer se spominje kako je anđeo pružio ruku na Jeruzalem da ga uništi, ali se Jahve sažalio zbog toga zla pa je rekao anđelu, koji je ubijao narod, da povuče svoju ruku.¹³ Anđeo se javio i kada je Ilija išao prema Božjoj gori Horebu, u trenutku kada mu je bilo najteže, kada je sam hodao pustinjom i poželio umrijeti, tada mu se javio anđeo koji ga je navodio da ustane i pojedete te je pored njega postavio vrč vode i pečeni kruh (1Kr 19, 1). Arkandeo Rafael pratio je Tobiju na njegovu putovanju (Tob 5, 6) i namijenio mu je ženu Saru te mu pomogao da otjera demona od nje uz pomoć srca i jetre. Navedenim organima spalio je demona, a sa žući je pomogao Tobitu u liječenju sljepoće (Tob 6, 7). Rafael je i okovao demona u Gornjem Egiptu nakon što je pobjegao od Sare (Tobija 8, 3).

U Psalmu (35, 6) anđeo je opisan kao onaj koji može potjerati i goniti, dok su u idućim Psalmima anđeli opisani epitetima „jaki“ (Ps 78, 25) i „sveti“ (Ps 89,6) te time do izražaja

¹² Ne znajući da im se ukazao anđeo, Manoah ga je upitao za njegovo ime. Anđeo mu je odgovorio da je njegovo ime tajanstveno te ga je anđeo upitao zašto ga zanima njegovo ime. U tom činu ogleda se anđeoska skromnost i poniznost prema Bogu jer se ne ističe sam anđeo, već značaj anđelovih riječi i uputa koje prenosi u ime Božje (Suci 13,17-18).

¹³ Anđeli imaju iznimnu moć koja ponekad, kada anđeo ima ulogu onoga koji kažnjava, može biti zastrašujuća.. Anđelima su dodijeljene i dobre i zle zadaće, na primjerima anđela koji su bdijeli nad Izraelom, pazili na Tobiju i Tobita, prenosili Bogu čovjekove molitve, naviještali dobre vijesti i slično, može se vidjeti djelovanje anđela koji su obavljali dobre zadaće. U drugoj knjizi o Samuelu i prvoj knjizi Ljetopisa uočava se uloga anđela koji je kažnjavao. Za takvu vrstu poslanja Bog je odabrao „anđele nesreće“. „Obori na njih svu žestinu gnjeva svog, jarost, bijes i nevolju: posla na njih anđele nesreće“ (Ps 78, 49). Primjer jednog „anđela nesreće“ jest Zatornik (Izl 12, 23).

dolazi njihova blizina samom Bogu. Psalmom (91, 10-12) je prikazana Božja predaja čovjeka anđelima na brigu i skrb. Nadalje, Psalm (103,20) dao je opis anđela, ali i njegove zadaće: „Blagoslivljajte Jahvu, svi anđeli njegovi, vi jaki u sili, što izvršujete naredbe njegove, poslušni riječi njegovoj!“, dok je Psalm (148, 2) prikazao ljubav i hvalu koju anđeli pružaju Bogu: „Hvalite ga, svi anđeli njegovi, hvalite ga, sve vojske njegove!“. U Danielovu je sudu anđeo opisan kao anđeo Božji koji je dobio zapovijed da rasiječe po sredini dva starca koji su donijeli nepravedne presude i lažno svjedočili (Daniel 13, 5) i kao onaj koji je čekao s mačem u ruci da ih rasječe po sredini (Daniel 13, 59). Dakle, može se uočiti kako su anđeli često opisani kao oni koji dolaze pomoći, ohrabriti, ali i istjerati pravdu. U Zahariji (Zah 1-6) se s anđelima upoznajemo kroz osam viđenja uz pomoć kojih se uočava poslanje anđela kao tumača, učitelja, pomoćnika koji je čovjeka usmjerio na ispravan put i prema ispravnom djelovanju. Pojavio se i kao onaj koji stoji nasuprot Sotoni te kao onaj koji je skidao krivicu s čovjeka i dao mu oprost.

2.3.2. Novi Zavjet

U Novom zavjetu, zadaća se anđela može uočiti kroz poslanje Isusa Krista kao Mesije, kojem su pomagali i u čijoj službi su bili. Anđeo je navijestio rođenje Isusa Krista (Lk 1, 26-38; Mt 1, 20) i rođenje Ivana Krstitelja (Lk 1, 11-20), došao je pastirima javiti Blagovijest, navijestiti da se rodio Isus Krist (Lk 2, 9; Mt 1, 18-25). Anđeo Gospodnji, u snu, javio se Josipu i savjetovao mu da uzme Mariju i Isusa te da pobjegnu u Egipat kako bi se spasili od Heroda (Mt 2, 13). Pojavio se za vrijeme Isusove molitve u Maslinskoj gori kada je Isus zazivao Boga da otkloni tu čašu od njega, ali, ako se to i dogodi, neka bude Božja volja, a ne njegova. U tom trenutku se Isusu ukazao anđeo s neba koji je došao kako bi ga ohrabrio (Lk 22, 43). Ovaj je događaj prikazan i u evanđelju po Mateju i Marku (Mt 26, 36-46; Mk 14, 32-42). Anđeo je navijestio uskrsnuće Isusa Krista te je u trenutku njegova silaska nastao žestoki potres kako bi pristupio Mariji i Magdaleni, otkotrljao se kamen te je sjeo na njega i uputio ih da odu prema Galileji jer će ga tamo pronaći (Mt 28, 5; Mk 16, 1-8; Lk 24, 1-12; Iv 20, 1-10). Anđeo Gospodnji se ponovno pojavio u vrijeme kada je Herod zlostavljao „neke ljude od Crkve“ pa je među mnogima i Petar bio zatvoren u ćeliji te je Gospodin poslao anđela da izbavi Petra iz Herodove ruke (Dj 12, 7). Anđeo se ukazao i Pavlu za vrijeme oluje i njegova brodoloma te je Pavao rekao svojim ljudima na brodu da se razvedre „jer ni živa duša među njima neće stradati“, već samo lađa (Dj 27, 21-26). Zadaća se anđela može uočiti i u Isusovoj prisposobi o kukolju

u kojoj se o anđelima govori kao o onima koji dolaze provesti pravdu i kazniti nepravdu.

Prispodoba glasi:

Sijač dobroga sjemena jest Sin Čovječji. Njiva je svijet. Dobro sjeme sinovi su Kraljevstva, a kukolj sinovi Zloga. Neprijatelj koji ga posija jest đavao. Žetva je svršetak svijeta, a žeteoci anđeli. Kao što se kukolj sabire i ognjem sažiže, tako će biti na svršetku svijeta. Sin će Čovječji poslati svoje anđele da pokaže iz njegova kraljevstva sve zavodnike i bezakonike i bace ih u peć ognjenu, gdje će biti plač i škrgut zubi. Tada će pravednici zasjati poput sunca u kraljevstvu Oca svojega (Mt 13, 36-43).

Govoreći o ponovnom dolasku Isusa Krista, odnosno o paruziji¹⁴, Ivan Pavao II. (2015: 19) navodi da svi sinoptici bilježe da će Isus Krist doći u slavi Oca svojega i sa svojim anđelima. Anđeli nisu samo poslanici koji djeluju u ime Božje, već su poslani da budu uz Isusa Krista i da ga prate u „ostvarenju njegova spasenjskoga poslanja za ljude“ (Ivan Pavao II., 2015: 20). Navedena uloga anđela uočava se u evanđelju po Mateju, kada je „Posljednji sud“ opisan na sljedeći način:

Kad Sin Čovječji dođe u slavi i svi anđeli njegovi s njime, sjest će na prijestolje slave svoje. I sabrat će se pred njim svi narodi, a on će ih jedne od drugih razlučiti kao što pastir razlučuje ovce od jaraca. Postavit će ovce sebi zdesna, a jarce slijeva (Mt 25, 31-33).

2.4. Pad anđela i pali anđeli

U Svetom pismu anđeli nisu prikazani samo kao Božji glasnici i dobročinitelji, već se govori i o zlim anđelima.¹⁵ Važno je napraviti distinkciju između dobrog i zlog anđela jer se njihove uloge i poslanja razlikuju. Ivan Pavao II. (2015: 13) navodi kako su anđeli na temelju svojeg razuma „pozvani da poznaju istinu i ljube dobro koje spoznaju u istini“ na potpuniji i savršeniji način negoli čovjek ima mogućnost. Navedena je ljubav čin slobodne volje te se time ističe kako je anđelima dana sloboda da biraju hoće li stati na stranu Dobra ili će ići protiv Njega

¹⁴ Paruzija označava posljednji sud koji se još naziva i „Sudnji dan“. Predstavlja vjerovanje u drugi dolazak Isusa Krista te će biti riječ o konačnom sudu na kraju povijesti. S tim dolaskom Isusa Krista ispunit će se kraljevstvo Božje, mrtvi će uskrsnuti i ljudi će se prema svojim djelima i nedjelima odijeliti na one koji zaslužuju vječni život kao nagradu ili vječnu patnju kao kaznu. Ivan Pavao II. (2015). *Anđeli – Tko su, kako djeluju i zašto su važni*. Split: Verbum.

¹⁵ Iako su pali anđeli i demoni simbol zla i predstavnici istog, zanimljivo je kako u rječniku simbola Chevalier i Gheerbrant (2007: 127) navode Pseudodionizijev stav kako su u kršćanskoj demonologiji demoni anđeli koji su zapravo izdali svoju narav, ali koji nisu zli ni po podrijetlu ni po naravi. Navodi se Pseudodionizijeva izjava: „Kad bi po naravi bili zli, ne bi proizlazili iz Dobra, ne bi pripadali bićima, osim toga, kako bi se, da im je narav bila zla od pamtivijeka, odijelili od dobrih anđela?...Soj demona nije, dakle, zao zbog toga što se pokorava svojoj naravi, nego zbog toga što joj se ne pokorava (PSEO, 118-119).“

(Ivan Pavao II., 2015: 13). Bog je, stvorivši slobodna bića, odustao od bilo kakve ideje prisile te je želio da se istinska ljubav ostvari činom slobodnog izbora kojim će čovjek postati sličan njemu. Sloboda se ogleda i u Božjoj providnosti kada je predvidio mogućnost grijeha anđela, a podjela anđela na dobre i one koji su zgriješili rezultat je izbora koji za duhovna bića ima „radikalniju posljedicu“ negoli za čovjeka (Ivan Pavao II., 2015: 13-14). Pali anđeli su svojom slobodnom voljom odabrali da više ne služe Bogu te na „radikalan i neopoziv način“ odbijaju biti uz Boga i „graditi Božje kraljevstvo u stvorenome svijetu“ (Ivan Pavao II., 2015: 16). U Bibliji se često spominje „Sotona“, riječ je o pobunjenom duhu koji se odmiče od Boga, ne želi dijeliti i stvarati kraljevstvo s Bogom već želi stvoriti vlastito te time postaje prvi neprijatelj i suparnik Stvoritelja, protivi se Božjoj ljubavi i mudrosti te zapada u grijeh i oholost koji vode u propast (Ivan Pavao II., 2015: 16). Ivan Pavao II. (2015: 16) navodi da su pali anđeli svojom slobodom učinili neopoziv izbor koji je jednak izboru dobrih anđela, s tim da je riječ o potpuno suprotnom izboru s kojim se suprotstavljaju Bogu te su potaknuti samoljubivošću, prijezirom i mržnjom. Sveto pismo Sotonu predstavlja najčešće kao jednog, kao pojedinca, ali čak i Sotona naglašava kako nije sam i da ih ima mnogo (Ivan Pavao II., 2015: 32).

U Evanđelju po Marku, u petom poglavlju u ispovijesti *Opsjednuti Gerazenac* kada se Isus Krist susreo s čovjekom s nečistim duhom obratio se Zlu i rekao mu da izađe iz tog čovjeka. Na pitanje kako mu je ime, nečisti duh odgovorio je: „Legija mi je ime! Ima nas mnogo!“ (Mk 5, 9). Legija¹⁶ je zaklinjao Boga da prijede u krdo svinja te se u Bibliji opisalo kako mu je to dopušteno i da su nečisti duhovi prešli u krdo od oko dvije tisuće svinja. Može se uočiti kako je to bio najvjerojatniji broj demona koji su opsjedali čovjeka. Upravo zbog opsjednutosti tolikim velikim brojem demona, čovjek je imao veliku snagu i bio je neukroćen, a to se ogleda u opisu konstantnog pokušavanja oslobađanja od okova i lanaca kojima je bio vezan. Nadalje, da postoji još mnogo anđela koji su prešli na stranu suprotnu od Boga i njegova kraljevstva, svjedoči evanđelje po Mateju. Kada se u „Posljednjem sudu“ spominju anđeli koji djeluju zajedno sa Sotonom riječ je o palim anđelima. U evanđelju po Mateju svjedoči se kako će Isus Krist, prilikom drugog dolaska, da sudi žive i mrtve, reći sljedeće:

Zatim će reći i onima slijeva: „Odlazite od mene, prokleti, u oganj vječni, pripravljen đavlu i anđelima njegovim! Jer gladnjih i ne dadoste mi jesti; ožednjih i ne dadoste mi piti; stranac

¹⁶ Riječ „Legija“ dolazi od latinske riječi *legio*, prema *legere* što znači sabrati, skupiti /pod oružjem. Naziv je za vojnu jedinicu u starome Rimu, kasnije je bila i naziv za posebne vrste oružanih formacija, uglavnom izvan regularnog vojnog sustava. U novije doba, legija je oružana jedinica različita sastava koju većinski čine plaćenici stranih narodnosti. U prenesenom značenju, pojam „legija“ označava veliko mnoštvo to jest velik broj. Legija. (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/legija> pregledano 14. 11. 2023.)

bijah i ne primiste me; gol i ne zaogrnušte me; bolestan i u tamnici i ne pohodiste me (Mt 25, 41-43).

U poslanici Jude apostola, u kojoj je prikazan Gospodin koji je izbavio narod iz Egipta, a zatim uništio nevjerne, naglašeno je da će anđeli koji nisu čuvali svoja dostojanstva, nego su ostavili svoje prebivalište, biti sačuvani za sud velikoga Dana. Navodi se da će biti okovani u mraku vječnim okovima, kao Sodoma i Gomora i okolni gradovi koji su se, poput palih anđela, podali bludu i otišli za drugim putem, ostavivši Boga iza sebe. Svoju kaznu će ispaštati u vječnom ognju (Jd 1, 6). O posljedici izbora palih anđela govori se u Prvoj poslanici Korinćanima, prilikom priziva na poganske sudove u kojem se navodi sljedeće:

Tko bi se od vas u sporu s drugim usudio parničiti se pred nepravедnima, a ne pred svetima? Ili zar ne znate da će sveti suditi svijet? Pa ako ćete vi suditi svijet, zar niste vrijedni suditi sitnice? Ne znate li da ćemo suditi anđele, kamoli ne ono svagdanje? A vi, kad imate sporove o svagdanjem, sucima postavljate one do kojih Crkva ništa ne drži! Vama na sramotu govorim (...) (1 Kor 6, 3).

Predaja Crkve o Sotoni još govori kao o zlomu duhu, đavlu i demonu. Taj se „pad“ anđela dogodio činom odbacivanja Boga, a za posljedicu ima „vječno prokletstvo“ te je do radikalnog i neopozivog odbacivanja Boga došlo u trenutku kada žele Božja prava i kada žele uništiti sve što je Bog stvorio (Ivan Pavao II., 2015: 29). Pohlepa je palih anđela vidljiva čak i u napasnikovim riječima koje upućuje čovjekovim praroditeljima govoreći im „postat ćete kao Bog“ ili „kao Bogovi“ (Ivan Pavao II., 2015: 29). Čovjeka koji trpi na taj način pali anđeo „hrani idejom pobune, prijestupa, suparništva, neposluha i suprotstavljanja Bogu“ (Ivan Pavao II., 2015: 29). U Bibliji se na Sotonu i pale anđele koji djeluju uz njega referira spominjući upravo taj njihov grijeh, pad, kaznu, djelovanje protiv Boga, ali i djela kojima navode čovjeka na grijeh i izdaju Boga, a neki od primjera su sljedeći:

I anđele, koji nisu čuvali svojeg dostojanstva, nego su ostavili svoje prebivalište, sačuvao je za sud velikoga Dana, okovane u mraku vječnim okovima (Jd 1, 6).

I nastat rat na nebu: Mihael i njegovi anđeli zarate se sa Zmajem. Zmaj uđe u rat i anđeli njegovi, ali ne nadvlada. I ne bijaše im više mjesta na nebu. Zbačen je Zmaj veliki, Stara zmija – imenom Đavao, Sotona, zavodnik svega svijeta. Bačen je na zemlju, a s njime su bačeni i anđeli njegovi (Otk 12, 7-9).

Doista, ako Bog anđela koji sagriješiše nije poštedio, nego ih je sunovratio u Tartar i predao mračnom bezdanu da budu čuvani za sud (...) (2 Pt 2, 4).

Vama je otac đavao i hoće vam se vršiti prohtjeve oca svoga. On bijaše čovjekoubojica od početka i ne stajaše u istini jer nema istine u njemu: kad govori laž, od svojega govori jer je lažac i otac laži (Iv 8, 44).

Ne boj se onoga što ti je trpjeli! Evo, Sotona će neke od vas baciti u tamnicu da budete iskušani. Bit ćete u nevolji deset dana. Budi vjeran do smrti i dat ću ti vijenac života (Otk 2, 10).

I nikakvo čudo! Ta sam se Sotona prurušuje u anđela svjetla (2 Kor, 11, 14).

Zaista, htjedosmo k vama – ja, Pavao, i jednom i dvaput – ali nas je spriječio Sotona (1Sol 2, 18).

I bijaše u pustinji četrdeset dana, gdje ga je iskušavao Sotona; bijaše sa zvijerima, a anđeli mu služahu (Mk 1, 13).

Ne uskraćujte se jedno drugome, osim po dogovoru, povremeno, da se posvetite molitvi pa se opet združite da vas Sotona ne bi napastovao zbog vaše neizdržljivosti (1Kor 7, 5).

Promatrah Sotonu kako poput munje s neba pade (Lk 10, 18).

Navedeni tekstovi u Bibliji pridonose razumijevanju prirode i veličine Sotonina grijeha, ali i grijeha svih palih anđela. Njihov grijeh odbacivanja Boga bio je radikalno veći upravo zbog toga što je i njihova sloboda te blizina Bogu bila veća, ali i njihovo „duhovno savršenstvo i spoznajna pronicljivost anđeoskog uma“ (Ivan Pavao II., 2015: 31). Svojim grijehom Sotona na sebe pridodaje pridjev „lažac“ i „otac laži“, a svojim lažima nastoji sva bića stvorena na sliku Božju, posebice čovjeka koji trpi, okrenuti istom grijehu koji je sam počinio. Sotonina uloga ogleda se u nametanju „kobne laži o Dobru“ odnosno Bogu (Ivan Pavao II., 2015: 31). Primjer nametanja lažne slike o Bogu i njegovoj dobroti se može uočiti na samom početku Biblije, u Knjizi Postanka, kada se Sotona pojavio u obliku zmije kako bi naveo Adama i Evu na grijeh i na otpor Bogu te ih je pozvao da ne prihvaćaju ograničenja koja im je dao Bog, već da postanu sami „kao Bog“. Poslušavši Sotonu, zapadaju u grijeh i kaznu te je time već od praroditelja čovjeku dan istočni grijeh pa se smatra da je tim činom Sotona zadobio vlast nad čovjekom (Ivan Pavao II., 2015: 31). Nametanje lažne slike i „kobne laži“ vidljivo je u sljedećim rečenicama:

Zmija bijaše lukavija od sve zvjeradi što je stvori Jahve, Bog. Ona reče ženi: »Zar vam je Bog rekao da ne smijete jesti ni s jednog drveta u vrtu? (Post 3, 1).

Nego, zna Bog: onog dana kad budete s njega jeli, otvorit će vam se oči, i vi ćete biti kao bogovi koji razlučuju dobro i zlo (Post 3, 5).

Jahve, Bog, reče ženi: »Što si to učinila?« »Zmija me prevarila pa sam jela«, odgovori žena (Post 3, 13).

Zbog velikog utjecaja na čovjeka i, zapravo, vlasti nad njim pridodaje mu se i naziv „knez ovoga svijeta“, ali čak i „bog ovoga svijeta“. U raznim se literaturama i govorima koriste još i nazivi „Beelzebul“, „Belijal“, „nečisti duh“, „napasnik“, „zloduh“ i „antikrist“ (Ivan Pavao

II., 2015: 32). U Bibliji se Sotona, osim sa zmijom, uspoređuje i s lavom, odnosno protivnikom koji riče kao lav, obilazi i traži koga da proždre (1 Pt 5, 8). Osim što je Sotona zadobio pridjev „lažac“, može ga se i opisati kao „ubojicu“ zbog njegova „razaranja nadnaravnog života“ koji je Bog imao u planu. Naziva se ubojicom zbog razaranja i uništenja stvorenja stvorenih na sliku Božju, čistih duhova i ljudi, ali i zbog razaranja „života po istini, ljubavi, milosti“ te zbog uništenja „ideje života u punini dobra“ (Ivan Pavao II., 2015: 31). Za pale je anđele, prema O'Sullivanu (2011: 63) karakteristično zadržavanje njihove „sjajne naravi u pogledu razuma i volje“ te time zadržavaju svoju snagu i moć, s tim da nakon neopozivog izbora, njihova ljubav i svetost postaje pakost i mržnja. Nemogućnost nanošenja pakosti i poraza Bogu, rezultira orijentiranjem palih anđela prema čovjeku kojega nastoje okrenuti od Boga, a osvetu planiraju sprovesti postizujući utjecaj na samoga čovjeka. Sve to čine s ciljem da i oni, kojima je suđeno da zauzmu njihova prijestolja, ostanu bez njih (O'Sullivan, 2011: 63).

U Otkrivenju se može uočiti zanimljivo predstavljanje anđela i demona, odnosno kao da se dvije uloge spajaju u jednu neutralnu ulogu bića koje se naziva anđelom, dolazi iz Bezdana, na njega se referira kao na demona, ali ne dolazi s ciljem ni dobra niti zla iz vlastite potrebe već s ciljem kažnjavanja onih osoba koje ne nose Božji pečat. Dakle, na samom kraju Biblije spominje se vladar, takozvani anđeo Bezdana, hebrejskog imena Abadon, grčki Apolion – Upropastitelj (Otk 9, 11). U Otkrivenju (8-9) se opisuje razdoblje i nevolja koja će zateći narod u posljednja vremena kada će se anđeli oglasiti sa sedam truba kako bi oglasili dolazak sedam različitih sudova za ljude na zemlji. Posljednje tri trube nazivaju se „tri jao“, a Biblija o njima pripovijeda: „I vidjeh i začuh orla: letio posred neba i vikao iza glasa: »Jao! Jao! Jao pozemljarima od novih glasova trubalja preostale trojice anđela koji će sad-na zatrubiti!«“ (Otk 8, 13) Petra truba se posebno ističe jer se čini kako se u njoj pojavljuje ta uloga neutralnog bića, odnosno demona kojeg se naziva anđelom, a koji je poslan kako bi izvršio Božju volju i kaznio grešnika. Čini se kao da ga se oni koji su bili čisti pred Bogom nisu trebali bojati jer anđeo Bezdana nije kažnjavao pravednike. Dakle, kada je peti anđeo zatrubio otvorio se Bezdan, a iz njega je izašao dim kao iz goleme peći te su iz dima izašli skakavci¹⁷ čiji je kralj sam Abadon (Otk 9,1-3). Stvorenjima je zapovjedbano da „ne ude travi zemaljskoj nit ikojem zelenilu nit ikojem stablu, nego samo ljudima koji nemaju pečata Božjega na čelu.“ (Otk 9, 4) Nadalje,

¹⁷ „Skakavci bijahu izgledom nalik na konje za boj spremne. Na glavama im kao neki zlatni vijenci, lica im kao u ljudi, kose kao u žena, a zubi kao u lavova. Imahu oklope kao od željeza, a šum krila njihovih kao štropot bojnih kola s mnogo konja što u boj jure. Repovi im kao u štipavaca, sa žalcima, a u repovima im moć da ude ljudima pet mjeseci“ (Otk 9, 7-10).

zapovjedom im je da ne ubijaju već da pet mjeseci muče grešnike te da ih dovedu do toga da traže smrt kao olakšanje, ali da je ne dobiju jer će smrt bježati od njih (Otk 9, 5-6).

3. Književno stvaralaštvo Cassandre Clare

Na internetskoj stranici obožavatelja djela američke spisateljice Lewis, najpoznatije pod pseudonimom Clare saznaje se kako je autorica najprodavanijeg serijala za mladež pod nazivom *Kronike sjenolovaca* rođena u Teheranu, Iran, 27. srpnja 1973. Kao dijete, često je putovala i provodila vrijeme u Francuskoj, Engleskoj i Švicarskoj, a obzirom da se njena obitelj često selila, svoj svijet pronašla je u knjigama i svugdje je odlazila s knjigom pod rukom. Kao srednjoškolka vrijeme je provodila i školovala se u Los Angelesu gdje je razvila hobi pisanja priča te je napisala epski roman pod nazivom *Prekrasna Cassandra* koji je utemeljen na istoimenoj kratkoj priči Jane Austen, a kasnije ju je njen prvi roman inspirirao za stvaranje pseudonima pod kojim je poznata.¹⁸ Nadalje se na stranici ističe kako je autorica nakon fakulteta vrijeme provodila u Kaliforniji, ali i u New Yorku gdje je radila kao novinarka u raznim zabavnim časopisima i tabloidima. Prva profesionalna spisateljska prodaja bila joj je kratka priča pod nazivom *Djevojački vodič za pobjedu nad mračnim gospodarom* koja je objavljena 2004. u antologiji humorističke fantazije. Svoj prvi roman za mladež, *Grad od kostiju*, započela je pisati 2004., inspirirana urbanim krajolikom Manhattana, a pisanjem fantastične fikcije, kao stalnim zanimanjem, počinje se baviti 2006. Njen prvi roman objavljen je već 2007.

Na sljedećoj stranici namijenjenoj serijalu sjenolovaca uočava se informacija kako su njezine knjige tiskane u više od 36 milijuna primjeraka diljem svijeta i prevedene su na više od trideset pet jezika, a najpoznatija je po svom najprodavanijem serijalu *Instrumentarij smrtnika*. Godine 2007., prva knjiga iz serijala, *Grad od kostiju*, predstavila je svijetu Sjenolovce, a cijeli serijal završen je 2014. te uključuje još romane *Grad od pepela* (2008), *Grad od stakla* (2009), *Grad palih anđela* (2011), *Grad izgubljenih duša* (2012) i *Grad nebeske vatre* (2014).¹⁹ Nadalje se na stranici pojašnjava kako je autorica napisala i trilogiju romana čija se radnja smješta prije serijala *Instrumentarij smrtnika*, riječ je o serijalu koji donosi povijest Sjenolovaca, a nadahnut je pričom o dva grada te je radnja smještena u viktorijanski London. Serijal se naziva *Paklene*

¹⁸ Cassandra Clare. (https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Cassandra_Clare pregledano 2. 2. 2024.)

¹⁹ Cassandra Clare. (<https://shadowhunters.com/about-the-author/> pregledano 2. 2. 2024.)

naprave, a razrađen je unutar tri romana pod nazivima *Mehanički anđeo* (2010), *Mehanički princ* (2011) i *Mehanička princeza* (2013). Serijalom *Paklene naprave* proširuje se i produbljuje svijet s kojim se čitatelj upoznao u *Instrumentariju smrtnika*. Na samom kraju predstavljanja autorice, na stranici se navode i ostale knjige koje pripadaju serijalu *Kronike sjenolovaca* koji uključuje serijale *Mračne vještine*, *Najstarije kletve*, *Posljednji sati*, *Zle moći*, a još neka od poznatijih djela su *Duhovi tržnice sjena*, *Baneove kronike*, *Priče iz Akademije sjenolovaca* i *Sjenolovčev kodeks*.

U ovom radu pristupit će se proučavanju Clarinog fantastičnog svijeta kako bi se istaknula sva njena odstupanja od Biblijske ideje anđela, ali i kako bi se uočile određene sličnosti, prilagodbe, podilaženja trendovima i nedosljednosti. Proučavanje se provodi s ciljem ukazivanja na miješanje „svega i svačega“ koje proizlazi iz nedosljednosti te se može uočiti kako se time u fokus stavlja neoriginalnost autorice. Bettina Soller (2019: 57) u svom članku navodi kako je *Instrumentarij smrtnika* prvenstveno počeo kao vrsta takozvane „fanfiction“ adaptacije knjiga *Sumrak* i *Harry Potter*, međutim za potrebe objavljivanja djela u tiskanom obliku uklonjeni su znakovi „fanfictiona“ te je djelo uređeno. Navodi se kako je Clare prije objavljivanja *Instrumentarija smrtnika* napisala *The Draco Trilogy*, a riječ je o fanfikciji o Harryju Potteru s fokusom na život i avanture glavnog negativca Draca Malfoya. Soller navodi kako je upravo ta trilogija bila „leglo“ za franšizu *Instrumentarij smrtnika* i *Sjenolovce* čiji su se mnogi dijelovi pojavili na popisu bestselera New York Timesa za književnost za mlade i djecu (Soller 2019: 58). Problem se javio kada je Clarina fanfikcija izazvala brojne kontroverze te je optužena za plagijat zbog navoda kako je između njezinih fantastičnih djela i djela drugih spisatelja bilo mnogo sličnosti. Kao posljedica optužbe za plagijat Clare je 2006. obrisala trilogiju s „fanfiction“ stranica te je 2007. objavila prvi roman o Sjenolovcima (Soller 2019: 60). Ovim se može uočiti kako je neosporna činjenica da je serijal o Sjenolovcima nastao kao adaptacija drugih popularnih knjiga i fanfikcija. Clare je, kako bi pokušala stvoriti originalno djelo, svojim izmjenama otišla predaleko u nedosljednost, kič i šund. Time je svrstala svoja djela u kategoriju trivijalne književnosti.

4. Fantastika kao književna vrsta

„Fantastika“ i „fantastično“ dolaze od grčke riječi *fantastikos* što znači biti sposoban za predodžbu i tvorbu slika, a povezane su i s riječi *fantasia* koja označava predstavu, predodžbu, uobrazilju (Pavičić, 1996: 133). Kroz fantastiku se otkriva nova vrsta priče koja pribjegavajući u irealnost nastoji bolje prikazati realan svijet. Riječ je o priči koja ponire u suvremeni svijet kako bi izgradila svoju čudesnu sliku o njemu, s ciljem da to bude slika svijeta koja nastaje kada se „skinu okovi osjetila i praktičnog uma“ (Crnković, 1971: 55). Clare u svom serijalu spaja svijet anđela i demona sa suvremenim svijetom kako bi kroz poniranje irealnog u realno stvorila svoj svijet i svoja pravila te prikazala teme tinejdžerske ljubavi, iskrivljenih ideologija, homoseksualnosti te borbu dobra i zla. Uplitanjem irealnih likova stvorila je romantizirane junake koji su određenim karakteristikama slični običnom čovjeku, ali su i nadrealni kako bi ih se glorificiralo. Slika svijeta koja nastaje skidanjem okova osjetila i praktičnog uma prikazana je i u *Instrumentariju smrtnika* kada je glavnoj junakinji Clary sposobnost za doživljaj irealnog svijeta i likova oduzeta magijom. Uz ritualne pokušaje skidanja okova s njenog uma te uz veću izloženost svijetu sjenolovaca, Clary opada glamur koji običnom čovjeku prikriva irealni svijet.

Fantastična priča sadrži elemente koji su zajednički cijelom čovječanstvu, prikazuje želje koje nisu ograničene, već vrijede za sve podjednako te se bavi „slabošću i veličinom ljudi, njihovim nadama i strahovima i čežnjama, vječnim problemom borbe između dobra i zla“ (Ibid., str. 56). Da bi se priča smatrala fantastičnom, mora ispuniti zahtjev uvjerljivosti odnosno mora biti plod kvalitetne imaginacije. Priča mora biti slobodna, ali i pod „kontrolom prirode svijeta što ga sama stvara“ (Crnković, 1971: 56). Nadalje, važna je originalnost, čime se ističe kako priča ne smije biti plod imitacije, već treba biti produkt „individualnog duha i temperamenta“ kako bi bila iskrena i emocionalno uvjerljiva, a samim tim i uspješna (Crnković, 1971: 56). S obzirom da je cilj rada prikazati navedeni serijal kao djelo trivijalne književnosti koje se ne odlikuje kvalitetom već dobrom prodajom i popularnošću, može se uočiti kako je originalnost navedenog serijala potencijalno upitna. Nakon vukodlaka i vampira, popularizirali su se anđeli i demoni. *Instrumentarij smrtnika* jedan je u nizu romana o anđelima, palim anđelima i demonima, kojem je autorica pridodala preinake, ali temelj priče i sama ideja stapaju se u masi sa sličnim djelima kao dio popularne kulture.

O karakteristikama fantastike govori i Maria Nikolajeva (2003: 139) navodeći kako je fantazija eklektičan²⁰ žanr koji ne posuđuje elemente samo iz bajke, već iz mita, romantike, viteškog romana, pikareske, gotičkog romana, misterije, znanstvene fantastike i drugih žanrova koji naizgled miješaju nespojive elemente unutar jedne te iste pripovijesti, primjerice poganske i kršćanske slike, čarobne štapići i laser pištolje. Clare na taj način spaja anđele sa suvremenim svijetom, stvara verziju bića koje ima elemente i anđeoskog i ljudskog u sebi, božanske elemente povezuje s magijom te ideji božanskog bića pridodaje oružje, smrtnost, ranjivost, incest i homoseksualnost. Jedan element koji se odmah prepoznaje kao karakterističan za fantastični kronotop²¹ je prisutnost magije, ili bilo kojeg drugog oblika nadnaravnog, u inače realističnom, prepoznatljivom svijetu. Ta se prisutnost može očitovati u obliku magičnih bića, predmeta ili događaja te se može razviti u cijeli svemir ili svesti na samo jedan maleni magični djelić (Nikolajeva, 2003: 141). Crnković (1971: 56) navodi kako je za takvu priču karakteristično da „onostrano“ kod čitatelja izaziva strah, zaprepaštenje, čuđenje i neodlučnost. Važno je istaknuti kako su u fantastičnoj književnosti, likovi privremeno premješteni iz modernog, linearnog vremena (kronosa), u mitsko, arhaično cikličko vrijeme (kairos) te se linearnosti vraćaju na kraju romana (Nikolajeva, 2003: 141).

Dok se u mitu i bajci junak pojavljuje i djeluje unutar magičnog kronotopa, u fantaziji je glavna premisa prijelaz protagonista između kronotopa (Nikolajeva, 2003: 141). U fantastičnoj književnosti početno mjesto jest stvarnost, dakle u *Alisi u zemlji čudesna* radnja započinje na obali rijeke u Oxfordu, u *Čarobnjaku iz Oza* početno mjesto jest farma u Kansasu, dok je u *Lav, čarobnica i ormar* početno mjesto seoska kuća u središnjoj Engleskoj za vrijeme Drugog svjetskog rata. Karakteristika fantastične književnosti jest da se iz realističnog okruženja, likovi prenose u neko čarobno carstvo, i najčešće se, iako ne uvijek, vraćaju sigurno natrag. Clare svoje likove Clary i Simona postavlja u grad New York, a zatim ih potraga za Claryinom majkom odvede u alternativni New York, takozvani *Donji Svijet* u kojem se upoznaju s demonima, vilama, vješcima, vampirima i vukodlacima. Kasnije se kroz serijal pojavljuje još jedan sekundarni svijet u obliku domovine sjenolovaca, pod nazivom Idris. Dakle može se uočiti kako Clary i Simon prelaze između kronotopa, a kada se vrate u realni svijet čini

²⁰ Eklekticizam je postupak učenjaka, filozofa i umjetnika kojim iz različitih teorija, sustava i stilova probiru i uzimaju ono što im se čini najprikladnijim, umjesto da sami stvaraju vlastiti znanstveni sustav ili umjetnički stil. (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/eklekticizam> pregledano 27. 10. 2024.)

²¹ Naziv za vremensko-prostornu povezanost pripovjednog teksta. (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/kronotop> pregledano 27. 10. 2024.)

se kao da nije prošlo puno vremena te se njihovi najbliži ne iščuđavaju njihovom iznenadnom nestanku i odsutnosti.

Nikolajeva (2003: 142) navodi i alternativnu opciju kada samo magično područje može intervenirati u stvarnost, u obliku magičnih bića, magičnih transformacija ili magičnih predmeta. Navedena alternativna opcija može se uočiti na samom početku *Grada od kostiju* kada Clary ne ulazi odmah u samo središte irealnog svijeta već prvo uočava neobične stvari oko sebe, poput „ljudi“ koje samo ona može vidjeti, demona kojeg sjenolovci ubijaju i demona u obliku životinje koji ju je pokušao ubiti. Nikolajeva (2003: 142) ističe kako je u fantastičnoj priči prijenos lika iz realnog u irealni svijet dramatičan. Naspram bajki gdje je junak prebačen u drugo područje postepenim kretanjem, kao na primjer kada se kreće prema nekom kraljevstvu iza tri planine, junak u fantastičnim pričama nađe se odjednom odbačen iz realnog svijeta i prepušten irealnom. Kod Clare se navedena dramatičnost prelaska iz realnog u irealni svijet može uočiti kroz strah, nevjericu i šok glavne junakinje.

Može se zaključiti kako je za fantastičnu priču karakterističan prijelaz iz primarnog u sekundarni svijet, a svaki autor ima slobodu da odluči na koji način će taj prijelaz biti omogućen. Nikolajeva (2003: 142) pojašnjava pojmove primarnog i sekundarnog svijeta u fantastičnim pričama te navodi kako je najčešći naziv za različite prikaze magije u fantastičnoj književnosti zapravo koncept takozvanog sekundarnog svijeta, koji potječe iz eseja J. R. R. Tolkiena, *O bajkama*. Fantazija se može grubo definirati kao narativ koji spaja prisutnost primarnog i sekundarnog svijeta, odnosno našeg vlastitog stvarnog svijeta i barem još jednog magičnog ili fantastičnog zamišljenog svijeta (Nikolajeva, 2003: 142).

Pintarić (2008: 11) navodi kako se u fantastičnim pričama događa moment u kojem je stvarni svijet od nadnaravnog svijeta odvojen, npr., snom, otvaranjem nevidljivih vrata, propadanjem u neki otvor te takve priče tematiziraju suvremenost, ali i prikazuju razne nestvarne likove poput vila, patuljaka, vještica, divova, čarobnjaka i slično. Neki od primjera su sljedeći, Clive Staples Lewis svoj sekundarni svijet odvaja od primarnog jednim ormarom kroz kojeg djeca prolaze kako bi se pojavili u Narniji. Nadalje, Lewis Carol svom liku, Alisi, pruža prijelaz iz jednog svijeta u drugi kroz pad u duboku, zečju rupu, dok Lyman Frank Baum dva svijeta odvaja tornadom koji djevojčicu Dorothy prenese iz realnog svijeta u irealni. Poput navedenih autora, Clare odabire svojevrsan prijelaz iz suvremenog svijeta u svijet sjenolovaca. Potencijalna originalnost autorice može se uočiti u odmicanju od ideje automatskog fizičkog prijelaza iz primarnog svijeta u sekundarni te se u fokus stavlja psihičko stanje lika, njegova usredotočenost, koncentracija i skinuti okovi s praktičnog uma. Clare stvara likove koji su

svojom mentalnom snagom uspjeli proniknuti u sekundarni svijet, probiti glamur koji ga skriva i čarolije koje ga čine nevidljivim. Kasnije, kada su svi likovi serijala upoznati s irealnim svijetom i bićima, prijelaz između svjetova i prostora odvija se i kroz magiju i magične portale. Važno je istaknuti i vremensku distorziju, odnosno važno je naglasiti kako je, nasuprot bajke unutar koje se osjeti prolaznost vremena između primarnog i sekundarnog svijeta, u fantastičnoj književnosti odnos stvarnog i čarobnog vremena obrnut. Dakle u fantastičnoj književnosti likovi mogu lako živjeti cijeli život u imaginarnom svijetu dok u njihovoj vlastitoj stvarnosti neće proći vrijeme (Nikolajeva, 2003: 143).

Jedno od važnijih pitanja kada je riječ o fantastici jest je li fantastika svojstvo određenog broja tekstova ili žanr. Dakle, postavlja se pitanje je li riječ o epitetu koji pripada određenoj skupini književnih različitih tekstova ili je riječ o terminu iz književne genologije (Pavičić, 1996: 134). U hrvatskom jeziku navedena rasprava je olakšana zbog odijeljenosti imenice *fantastika* i pridjeva *fantastično*. U drugim je jezicima drukčiji slučaj pa se tako navedene dvije riječi, u engleskom jeziku, poklapaju u jednu riječ *fantastic*. Mnogi autori rješenje pronalaze u upotrebi velikog početnog slova ili termina *fantasy*, s tim da postoje autori koji *fantasy* koriste za žanr, a *fantastic* za impuls ili svojstvo, ali ima i autora koji čine obrnuto (Pavičić, 1996: 134). Pavičić (1996: 135) navodi kako se stvar dodatno komplicira kada se uzme u obzir da je *fantasy* i psihologijski termin za sposobnost imaginiranja pa se to razlučuje uvođenjem riječi *phantasy* kao termina za stručni psihologijski izričaj. Rješenje u obliku uvođenja riječi *phantasy* bilo je potrebno i zbog upotrebe riječi *fantasy* za poseban podžanr koji se razlikuje od fantastike i znanstvene fantastike, a koji je prepoznatljiv po odsustvu kolebanja lika ili čitatelja oko „statusa realnosti“ predstavljene u njemu, s tim da se od znanstvene fantastike razlikuje po odsustvu futurističke tehnologije (Pavičić, 1996: 135).

Dakle, postojala su različita mišljenja te su oba kritizirana, teoretičari fantastike koji shvaćaju fantastiku kao svojstvo ili modus kritizirani su kao izdašni u korištenju termina dok su nasuprot njima, teoretičari koji su bili pristaše genološkog korištenja termina smatrani isključivima (Pavičić, 1996: 135). Pristaše fantastike kao svojstva genoloških različitih tekstova:

suglasni su u tome da je područje koje pokriva termin jednostavno preveć raznoliko (...) Odista ono uključuje tekstove koji pripadaju konstituiranim i uvriježenim žanrovima: gotskom romanu, pričama o duhovima, hororu, znanstvenoj fantastici, utopijskim tekstovima, žanru mača i magije, te onom što se, kako smo maloprije prikazali, zove žanrom fantasy usuprot fantastic. Mirel Komad na području fantastike razaznaje devet žanrova od kojih bi tri spadala u fantasy; herojska fantastike, fantastika u užem smislu riječi i fantasy u užem smislu riječi kojeg bi primjer bio, recimo Lewis Carroll (Pavičić, 1996: 135).

Oni također nastoje uspostaviti jednoznačni i precizni generički model kojeg će određena djela u praksi iznevjeriti, a jedan od najpoznatijih teoretičara, Tzvetan Todorov²², koji je pokrenuo raspravu o fantastici, fantastiku smatra žanrom. Todorov (2010: 34) je odredio tri formalna uvjeta koja djelo mora ispuniti kako bi se moglo smatrati da pripada u žanr fantastične književnosti. Tatjana Peruško (2018: 35) navodi kako je Todorov jedan od prvih koji je analizirao narativne tehnike fantastike kao žanra te „traži pravilo koje vlada u brojnim tekstovima i povezuje ih u žanr“. Peruško (2018: 35) navodi Todorovljeva tri formalna uvjeta, koja je potrebno zadovoljiti da bi se smatralo da djelo pripada žanrovskoj skupini fantastičnih tekstova, a povezana su s kategorijom čitatelja jer u fantastičnom važnu ulogu ima uvlačenje čitatelja u svijet likova. Čitatelj mora opisani svijet doživljavati kao svijet živih ljudi te je važno da se kroz cijelo vrijeme čitanja koleba²³ između prirodnog i natprirodnog tumačenja, a s navedenim kolebanjem²⁴ često se podudara i oklijevanje lika u tekstu koje doprinosi čitateljevom poistovjećivanju s likom. Čitatelj također mora odbaciti lirsko ili alegorijsko tumačenje jer ono automatski isključuje fantastiku (Peruško, 2018: 35).²⁵ U postmodernoj fantaziji granice između stvarnosti i „onostranog“ postaju sve nedostižnije, a prolaz često suptilan, pa se kolebanje pojačalo (Nikolajeva, 2003: 154). Kako bi postigla kolebanje Clare u središte postavlja lik Clary te se kroz njen lik čitatelj uključuje u proces kolebanja. Neupućena u svijet sjenolovaca, magije, misterije i raznih irealnih bića, Clary ne može odmah procesuirati novi svijet i likove kojima svjedoči. Postepenim ubacivanjem fantastičnih elemenata i bića, Clary suptilno prelazi u „onostrano“. Kolebanje se odvija kroz čitav serijal jer se iznova pojavljuju nove situacije, likovi, nadrealne scene koje kod Clary i čitatelja mogu izazvati strah, zaprepaštenje, čuđenje i nevjericu.

²² Riječ je o prvom teoretičaru i kritičaru koji je postavio granicu između žanra *fantastike* (*fantastic*) i *fantastičnog* (*fantasy*).

²³ Potpuno vjerovanje u natprirodno ili potpuna nevjerica dovode čitatelja izvan granica fantastičnog, kolebanje je ono što ga zadržava unutar. Protagonist djela nije u potpunosti svjestan natprirodnog te to unutar njega stvara neku vrstu kolebanja ili oklijevanja koje ga sprječava pri stvaranju racionalnog objašnjenja za fantastično. Kada je oklijevanje prisutno u djelu i u samom protagonistu, ono se preslikava i na onoga izvan djela – recipijenta ili čitatelja (Todorov, 2010: 27).

²⁴ Peruško (2018, 36) pojašnjava da žanr fantastike traje „onoliko dugo koliko traju neodlučnost, kolebanje i neizvjesnost oko tumačenja ispriповijedanih događaja“.

²⁵ Nikolajeva (2003: 154) navodi kako čitatelji i slušatelji, zajedno s junakom, ne dovode u pitanje postojanje zmajeva ili vještica, jer su oni dio tog sklopa. Za fantastičnog protagonista, susret s nadnaravnim, bilo da se radi o pojavljivanju vještica ili jednoroga u vlastitoj stvarnosti, ili o transportu u drugi svijet, predstavlja dilemu koja mora biti podijeljena zajedno s čitateljem (Nikolajeva, 2003: 154). Događaji se možda stvarno događaju, zbog čega prihvaćamo postojanje magije, paralelnih magičnih svjetova i mogućnosti putovanja između svjetova. Postoji i alternativna opcija kojom likovi, a i čitatelji, imaju mogućnost odlučiti da je riječ o snovima ili halucinacijama (Nikolajeva 2003: 154).

S obzirom na to da se smatra da žanr fantastike traje do kad traje i neodlučnost zajednička i čitatelju i liku, odnosno samo kolebanje, Todorov navodi da je na njima da odluče je li ono što opažaju dolazi ili ne dolazi od „stvarnosti“ kakva je prema nekom općenitom mišljenju. Na taj način se, čitatelj, ali i sam lik, s navedenom odlukom opredjeljuju za jedno ili drugo rješenje te time izlaze iz fantastičnog (ibid., str. 42). Dva su moguća rješenja, ukoliko čitatelj nakon pročitano odlučuje da su zakoni stvarnosti netaknuti te da pružaju objašnjenje opisanih pojava, smatrat će se da djelo pripada žanru „čudno“. Ukoliko čitatelj odluči da se novi zakoni prirode moraju prihvatiti u svrhu pojašnjenja određenih pojava, tada se smatra da djelo ulazi u žanr „čudesnog“ (Todorov, 2010: 42). Nadalje se navodi kako se fantastično smješta na granici između dva žanra, čudesnog i čudnog, međutim naglašava se i pojava prijelaznog podžanra odnosno s jedne strane između fantastičnog i čudnog, a s druge strane između fantastičnog i čudesnog (Todorov, 2010: 45). U fantastično-čudnoj kategoriji „događaji koji izgledaju natprirodni tokom cijele priče na kraju dobivaju razumno objašnjenje“ (Todorov, 2010: 45).²⁶ Fantastično-čudesna kategorija zapravo predstavlja vrste pripovijesti koje se ispočetka predstavljaju kao fantastične, a završavaju se prihvatanjem natprirodnog. Todorov (2010: 52) smatra kako se u toj kategoriji nalaze pripovijesti najbliže čistom fantastičnom jer se neizvjesnošću, iracionalnošću i neobjašnjivošću djela nameće prihvatanje natprirodnog. Može se uočiti kako *Instrumentarij smrtnika* pripada kategoriji fantastično-čudesnog jer je od početka predstavljen kao fantastičan, kolebanje se odvija kroz cijeli tijek čitanja te se kroz proces čitanja i na samom kraju natprirodno prihvaća kao normalno. Nema nikakvog razumnog objašnjenja niti „izvinjenja“.

Dakle, prema Todorovu fantastiku uvijek shvaćamo kao žanr u nestajanju koji se često transformira u spomenuto fantastično čudno (konačno rješenje prirodno) i fantastično čudesno (konačno rješenje natprirodno). Ova dva pojma Todorov smatra podžanrovima fantastike, ali istovremeno pripadaju i različitim polovima, odnosno polovima čudnog i čudesnog, unutar kojih se nalaze tekstovi koji ne sadrže kolebanje i koji nisu fantastični (Pavičić, 1996: 137). U kategoriju čudesnog Todorov svrstava tekstove u kojima „natprirodni činioci ne izazivaju nikakvu posebnu reakciju, ni kod junaka, ni kod podrazumijevanog čitatelja“ (Pavičić, 1996: 137). Navodi se i kako čudesno nije „odlika odnosa prema ispričanim događajima, već svojstvo same prirode događaja“ (Pavičić, 1996: 137). U tu kategoriju Todorov svrstava bajku, SF,

²⁶ U navedenoj kategoriji racionalno tumačenje svrstava se u dvije grupe „izvinjenja“, a to su prividna i imaginarna. Prividna grupa nema natprirodnih događaja te je ono što je protagonist mislio da se dogodilo zapravo produkt uzburkane mašte (san, ludilo, droga), a u imaginarnoj grupi događaji su se zaista dogodili, ali za njih postoji racionalno rješenje jer je bila riječ o slučaju, prividu ili iluziji (Todorov, 2010: 46).

hiperbolično čudesno, egzotično čudesno i instrumentalno čudesno. S ovim stavom Todorov je stvorio problematično mjesto za većinu njegovih kritičara (Pavičić, 1996: 137). Izbacivanjem posljednje kategorije (čudesno), Todorov je izbacio neka djela koja su smatrana fantastičnima te „neodvojiva od takva atributa“ (Pavičić, 1996: 137). Izbacio je bajke, SF, Kafku, Calvina, većinu Borgesa, većinu Allan Poea, ali i velik dio proze hrvatskih fantastičara, posebice onih iz sedamdesetih godina (Pavičić, 1996: 137).

Svojim je stavovima Todorov potaknuo pojedince da se kritički osvrnu na njegov doživljaj fantastike. Među njima značajni su Christine Broke Rose i Neil Cornwell. Broke Rose ističe se svojim djelom *A Rethoric of the Unreal* te nastojanjem razrješavanja status onog viška koji Todorov nije uključio u fantastičnu književnost, s ciljem zadržavanja kolebanja kao specifične razlike. Ona uvodi dva podžanra, odnosno *nerealno kao realno* (ovdje bi paradigmatičan bio Kafka) i *realno kao nerealno* (tekstovi bez čudesnog, gdje se kolebanje proizvodi očuđujućim postupcima) (Pavičić, 1996: 138). O Cronwellu Pavičić govori sljedeće:

U istom smjeru, smjeru preciznijeg i cjelovitijeg parceliranja područja fantastike, ide i sam Cornwell, čija je knjiga The Literary Fantastic from Gothic to Postmodernism najcjelovitiji suvremeni sintetski pregled povijesti fantastične književnosti. On inzistira na generičkoj upotrebi termina fantastic, pristajući na termin fantasy kao radni termin za fantastiku kao svojstvo, modus ili impuls, ali odbacujući zato korištenje onog drugog oblika kao naziva za podžanr između fantastike i SF-a. Cornwell inzistira na tome da Todorovljeva čista fantastika nije apstraktna linija razgraničenja, već realitet koji, doduše, ne uključuje mnogo tekstova, ali ih ima: Jamesov Okretaj zavrtnja, Cazetteov Zaljubljeni vrag, Puškinova Pikova dama i Poevoa Crna mačka. To doradivanje Todorova dijeli s njime središnji prig orov – uopće ne uređuje cjelinu fantastične književnosti, već se bavi generičkim razdiobama na području koje je ionako po tradiciji žanrovski razveden na mnoštvo povijesnih žanrova sa specifičnim publikama, časopisima i tradicijama – potrebno se još jednom sjetiti uvriježenosti kategorija kao SF, herojska fantastika, horor, gothic, fantastični horor i slično (Pavičić, 1996: 138).

5. Anđeli u književnosti

U posljednje je vrijeme književnost za mladež popularizirala serijale romana o vampirima, vukodlacima, vilama, pa tako i o anđelima. Peternai Andrić (2018: 153) navodi kako autori djela koja pripadaju trivijalnoj književnosti nisu nužno usmjereni prema stvaranju umjetničke originalnosti. Za autore trivijalne književnosti karakteristično je da se najčešće „priklanjanju shematičnom oblikovanju teksta i književnoj modi što zadovoljava literarni ukus širokog kruga čitatelja, čime se u diskurs uključuje i komercijalni aspekt književnosti“ (Peternai Andrić 2018: 153). Trivijalna književnost dio je popularne kulture za koju Peternai Andrić

(2018: 165) navodi kako je karakterizira brzina proizvodnje i konzumacije. Popularnoj književnosti pripada korpus djela koja su „receptijski pristupačna najširem sloju publike u smislu zahtjevnosti i truda uloženog pri njihovu čitanju, ali i financijskoj dostupnosti“ (Peternai Andrić, 2018: 165-166). Može se uočiti kako je djelo koje tematizira anđele prikladno ako se govori o cilju udovoljavanja čitateljima odnosno književnoj modi među mladima. Međutim, uzimajući u obzir općeniti značaj Biblije te vjere, čini se kako se trivijalnom književnošću oskvrnjuje ozbiljna tematika za potrebe komercijalizma. Prikaz anđela, njihova uloga i zadaća, ali i određeni Biblijski elementi iskrivljuju se, prilagođavaju fantastičnoj tematici te udaljavaju od ideje kakva je prikazana u Bibliji.

Navedena problematika može se opravdati ciljem približavanja djela čitatelju kroz zabavu, umjesto kroz težak sadržaj. Može biti i da je cilj stvaranje romantiziranih junaka koji će kroz proces čitanja biti glavno izvorište svih čitateljevih emocija. Kreeft (2015: 12) se pozabavio pitanjem zašto se u posljednje vrijeme pojavilo toliko mnogo knjiga o anđelima. Istaknuo je kako se uglavnom daju psihološki i sociološki razlozi učestale pojave anđela u literaturi. Kao psihološki razlog navodi potrebu za utjehom, koju čitatelju mogu pružiti anđeli, dok živi u sve težem, nasilnijem i strašnijem svijetu (Kreeft, 2015: 12). Što se tiče sociološkog pojašnjenja ističe se kako se tom učestalom pojavom anđela u literaturi prikazuju promjene u našoj kulturi i našem društvu te se time omogućuje da ljudi ponovno povjeruju u anđele (Kreeft, 2015: 12).²⁷ Nadalje ističe kako su anđeli fascinantni te su zadivljujući zbog njihove „drukčijosti“ (Kreeft, 2015: 14).

Milardović (2013: 154 prema Pearsall, Trumble, 1995: 1029) navodi da pojam „Drugoga“ može označavati nekoga tko po brojčanom redu dolazi iza prvoga, ali u društvenim odnosim navedeni pojam odnosi se na navlastiti identitet odnosno na neku različitu ili posebnu osobu. Milardović (2013: 154) pojam „Drugoga“ opisuje na sljedeći način:

U društvenim odnosima Drugi se pokazuje preko kompeticije i odnosa moći, kao mogući protivnik, neprijatelj, onaj koji je protivan prvomu, ili onaj kojemu se protivi prvi. Drugi se pojednostavljeno određuje kao drugačiji. Zatim, kao onaj koji stoji nasuprot istom. Označava neki vanjski identitet.

²⁷ Kao još jedan razlog, naše fasciniranosti anđelima, autor ističe našu prirodnu fasciniranost inteligencijom u neljudskom obliku. U nama je urođeno da nas zanimaju inteligentnije i razvijenije životinje kao što i djecu zanimaju priče o životinjama koje govore (Kreeft, 2015: 15). Nadalje, čovjeka fascinira i njihova superiornost te iako se od čovjeka očekuje da na jednakost gleda kao na nešto dobro i lijepo dok na superiornost gleda s oprezom i smatra je sumnjivom, Kreeft ipak ističe kako smatra da su svi ljudi ipak duboko u sebi svjesni kako je jednakost dosadna te da su superiornost i hijerarhija one koje su istinite, dobre i lijepe. Kreeft je naglasio kako čovjek zapravo potajno žudi „prignuti koljeno“ (Kreeft, 2015: 15).

Pojam drugosti (*alterity/othering*) najbliži je latinskoj riječi *alteritas*, što znači stanje ili raznolikost drugih bića. Drugost kao *alterity* odnosi se na različitost, dok se izraz *otherness* koristi pri definiciji vlastita identiteta i stigmatizaciji Drugoga (Milardović 2013: 154). Tonković (2016: 7) razlike u navedenim pojmovima pojašnjava na sljedeći način:

Svojstvo Drugosti (Otherness) ili drugost Drugoga izraz je kojim se u raspravi o Drugom, u sklopu šire postmoderne teorije koristimo kako bismo Drugosti dali neko svojstvo, navlastitost. Time definiramo vanjsko obilježje, karakter nekog različitog bića. Svojstvo Drugosti odnosi se i na unutarnjost Drugosti. To je oznaka za raznolikost i razliku (Tonković 2016: 7 prema Milardović 2003: 156).

Usporedno s objašnjenjem navedenog pojma može se uočiti kako u romanima o anđelima i demonima, takva bića predstavljaju pojam „Drugoga“. Riječ je o bićima koja su nam nepoznata i strana. S pojmom „Drugoga“ susrećemo se i u psihoanalizi kod Lacana. kada govori o Drugom, on pokušava odrediti polje subjekta i polje Drugoga te definirati što je Drugi. Prema Lacanu „drugi je mjesto gdje se postavlja lanac označitelja koji upravlja svime što se od subjekta može uprisutniti, to je polje živog bića, gdje se subjekt ima pojaviti“ (Milardović 2013: 164).

U ovom poglavlju istaknut će se autori koji su u svojim djelima, na svoj način prikazali likove anđela. Kako bi se uočile razlike odabrani su različiti autori s različitim pristupom opisu anđela i irealnog svijeta te pravila unutar njega. David Almond²⁸ napisao je zanimljivi dječji roman *Skellig*. Roman²⁹ prikazuje dječaka Michaela koji je u svojoj kući, u garaži, pronašao misterioznog krilatog muškarca koji se zove Skellig. Riječ je o anđelu koji je ležao u mraku, prljavštini i prašini te je bio prljav, blijed i činio se mrtvim. Anđelu su zglobovi škripali dok se borio da ustane te je cvilio od bolova i teturao je. Disao je neujednačeno i promuklo, tijelo mu je drhtalo, cvilio je od bolova, crna kosa bila mu je zamršena u čvorovima, a za njega su se lijepile prašina, paučina, pauci i bube. Michael ga je opisao kao mladića visokog poput njegova oca, mršavog i izvanredno laganog. Dok su ga djeca nosila i pokušala mu pomoći, osjetili su na

²⁸ Britanski pisac koji je napisao brojna djela za djecu i mlade. Njegova prva knjiga, *Besane noći*, zbirka kratkih priča za odrasle, objavljena je 1985., a 1997. uslijedio je drugi dio, *Neka vrsta raja*. Njegov prvi dječji roman, *Skellig*, priča je o čudnom, djelomično ljudskom 'stvorenju' koje zauvijek mijenja živote dvoje male djece, a objavljen je odmah nakon odobravanja 1998. Djela Davida Almonda prevedena su na više od 20 jezika. Živi u Northumberlandu i dobitnik je nagrade Hans Christian Andersen 2010. Njegov dječji roman *Zovem se Mina* (2010.), prethodnik *Skelliga*, bio je nominiran za Carnegiejevu medalju 2012. godine. Napisao je još brojna djela za djecu, ali ponekada i za odrasle te je dobitnik raznih nagrada za svoja djela. (<https://literature.britishcouncil.org/writer/david-almond> pregledano: 28. 5. 2024.)

²⁹ David Almond (1998) *Skellig*.

njegovim leđima izrasline, njegove meke obloge, krila. Michael je o anđelu rekao samo svojoj prijateljici Mini koja je anđela često opisivala kao izvanredno i prelijepo biće. Sam Skellig istaknuo je da je on biće kombinirano od aspekata čovjeka, sove i anđela. Nakon što su mu Michael i Mina pomogli, njegov anđeoski oblik mu se vratio u punom sjaju te je uzvratilo pružanjem pomoći Michaelovoj bolesnoj sestri. Može se uočiti kako Almond anđela prikazuje lako ranjivim poput čovjeka, ali opet i kao nadmoćnog, otajstvenog i prekrasnog te kao onog koji pomaže u kritičnim trenucima. U najvećoj ranjivosti i dalje se uočava veličanstvenost i punina njegova bića. Almond opisu svog anđela pridodaje krila, ali i tijelo kombinirano od više aspekata te se čini kako je ideja za takvim prikazom mogla proizići iz Biblijskog prikaza anđela. Može se uočiti sličnost s Kerubinima koji su prikazani s tri životinjska lica i jednim čovječjim te s obličjem nalik na čovjeka.

Nadalje, Philip Pullman³⁰ u svom serijalu *Njegova mračna građa*³¹ prikazuje anđele kao bića koja idu pod imenima *bene elim*³², odnosno tako nazivaju sami sebe ili idu pod imenom *Stražari*. Predstavljeni su kao duhovna bića čije je poslanje prenošenje poruka s neba (Pullman, 1997: 330). Nadalje, na stranici obožavatelja serijala se navodi kako su anđeli prikazani kao ljudi koji su postali anđeli ili anđeli koji su nastali iz koncentracije prašine.³³ Ponekad ih se za vrijeme mirne noći može vidjeti kako lete nebom poput malih, sjajnih krijesnica te se može čuti zvuk njihovih krila. Navodi se kako su anđeli u drevnim danima sišli s neba na zemlju jer su imali nekog posla s muškarcima i ženama, a navodno su se, kako neki kažu, razmnožavali s ljudima (Pullman, 1997: 330). Navodi se kako je svaki anđeo posebna individua, ali jedno s drugim imaju više zajedničkog nego s bilo kojim čovjekom (Pullman 1997: 332). Navedeni opis može se staviti u korelaciju s O'Sullivanovim isticanjem individualnosti anđela, odnosno isticanjem kako se savršenost jednog anđela potpuno razlikuje od savršenosti drugih anđela (O'Sullivan, 2011: 42). Nadalje, anđelima je zajedničko svjetlucanje i strelovita igra inteligencije i osjećaja te su prikazani goli, ali ipak na način da se pred njihovim prodornim i dubokim pogledom čovjek osjeća golim (Pullman, 1997: 332). Navodi se i kako se anđele može

³⁰ Britanski autor romana za djecu i mlade koji je najpoznatiji po fantastičnoj trilogiji *Njegova mračna građa* (1995. – 2000.). Nakon studija engleskog na Sveučilištu u Oxfordu, Pullman je ostao živjeti u Oxfordu, radeći kao učitelj. (<https://www.britannica.com/biography/Philip-Pullman> pregledano 28. 5. 2024.)

³¹ Philip Pullman – trilogija *Njegova mračna građa*. *The golden compass* (1995), *The subtle knife* (1997), *The amber spyglass* (2000). (https://lnavigators.weebly.com/uploads/5/8/5/2/58521739/his_dark_materials_omnibus.pdf pregledano 30. 10. 2024.)

³² Naziv *bene-elohim* ili *bene-elim* („Sinovi Božji“) povremeno je korišten u Starom Zavjetu, a mnogi pisci potvrdili su da *bene elohim* nosi značenje anđela. (<http://www.jstor.org/stable/43719713> pregledano 30. 10. 2024.)

³³ <https://hisdarkmaterials.fandom.com/wiki/Angel> pregledano 20. 5. 2024.

uočiti kao trupe u zraku te su naoružani³⁴ i sjajni (Pullman, 1997: 328). Može se zaključiti kako su Pullmanovi anđeli opisani kao drevna i besmrtna bića te velika krilata stvorenja koja oblikom nalikuju na ljude, ali su njihova tijela načinjena od svjetlosti, a ne od mesa. Najvažniji anđeli odnosno anđeli višeg ranga uvijek su vidljivi, ali anđeli nižeg ranga gotovo da su nevidljivi, pogotovo tijekom dana to jest svjetlosti te se mogu vidjeti samo noću (Pullman, 2000: 461). Isticanjem nižeg i višeg ranga anđela može se uočiti kako je ideja o hijerarhiji anđela jednaka konceptu različito rangiranih anđela u Bibliji. U Pullmanovu serijalu lik anđela više naginje anđeoskom opisu i ulozi, prvenstveno po tome što mu se ne pridodaje konkretni tjelesni oblik³⁵, nasuprot serijalima novije književnosti za mladež, kojima je cilj spustiti anđeosko biće na razinu ljudskog, dati mu vidljivo i opipljivo tijelo, emocije i ranjivost čovjeka. Navode se i dvije skupine anđela, riječ je o onima koji su vjerni Autoritetu³⁶ i onima koji su se pobunili pod Xaphaniom.³⁷ U Pullmanovu serijalu može se uočiti kako Biblijska borba između dobra i zla, u ovom slučaju, nije preslikana, već se ističe kako pobuna anđela nije proizišla iz radikalne želje za prvenstvom i moći već iz nepristajanja uz laž i iz želje da se narodu pruži svijest. Pullmanovi pobunjeni anđeli nisu prikaz Biblijskog Sotone i njegovih anđela, već je njihova pobuna, kao produkt dobre namjere, nužna kako bi se lik anđela prebacilo s nebesa, koja su im namijenjena, u srž događanja.

Autorica, pristupom slična Clare, Becca Fitzpatrick svojim djelom postigla je velik uspjeh među mlađim čitateljima te su njena djela postala istaknuta kao dio popularne kulture. Poznata je po svojem fantastičnom serijalu *Tiho, tiho* koji se sastoji od četiri knjige, *Tiho, tiho anđele*, *Crescendo*, *Tišina* i *Finale*. Kroz serijal upoznajemo se s likom Patcha Cipriana, riječ je o palom anđelu koji naposljetku postaje anđeo čuvar.³⁸ U navedenom serijalu pali anđeo ima priliku ispraviti svoju grešku, nasuprot Biblijskih palih anđela čiji radikalni i neopozivi čin za

³⁴ Naoružani su kopljima i mačevima, a kada jure u boj jure kao da ih vjetar nosi te su brži od strijele (Pullman, 2000: 696).

³⁵ Pullmanovi anđeli nisu sastavljeni od mesa, ali ipak ih opisuje kao sastavljene od koncentracije prašine i svjetlosti. Autor prilagođava lik anđela za potrebe pripovijedanja priče te se može uočiti kako je lik anđela unatoč „bliskosti“ s anđelima u Bibliji ipak udaljen od potpunog točnog opisa Biblijskog anđela. Točnije, od Kreeftovog isticanja kako su anđeli čisti duhovi koji nemaju nikakvih dijelova, nisu napravljeni ni od kakve druge materije ili tjelesne energije (Kreeft, 2016: 41).

³⁶ Autoritet je bio prvi anđeo koji je nastao od Praha. Sebe je proglasio božanstvom i izjavio anđelima koji su nastali nakon njega da je on njihov stvoritelj i da ih je on oblikovao od Praha te su ga štovali kao stvoritelja u mnogim svjetovima. Njegovu laž razotkriva anđeo Xaphania. (<https://hisdarkmaterials.fandom.com/wiki/Authority> pregledano 20. 5. 2024.)

³⁷ Xaphania je bila vođa pobunjenih anđela koji su bili u ratu protiv Vlasti. Xaphania je prva otkrila da je Autoritet lagao drugim anđelima te ju je Vlast prognala s Oblačne planine. Njenim progonstvom započinje borba protiv Kraljevstva nebeskog. Navodi se kako su pobunjeni anđeli intervenirali u ljudsku evoluciju kako bi čovječanstvu dali svijest, prije otprilike trideset tisuća godina. (<https://hisdarkmaterials.fandom.com/wiki/Xaphania> pregledano 20. 5. 2024.)

³⁸ Da dobije natrag krila treba spasiti jedan ljudski život (Fitzpatrick, 2009: 182).

sobom donosi radikalnu i traju posljedicu. Fitzpatrick svoj lik palog anđela prikazuje kao, na prvi pogled, tipičnog tinejdžera. Čitajući serijal može se uočiti kako ga karakterizira samouvjereni hod i samopouzdanje, taman ten, crna odjeća, tamne, hladne crne oči, mišići, razigran osmijeh i miris vlažne, tamne zemlje. Poprilično je tajanstven te izbjegava pitanja koja mu se postavljaju, zna biti lukav, nelagodan, drzak, nestašan s vragolastim osmijehom, zamišljen, a često izaziva, flertuje, izbjegava neželjena pitanja te koristi svoj šarm da dobije ono što želi. Ovakav tip lika u čitateljima često budi osjećaje simpatije i antipatije, ljubavi i mržnje, zabave i dosade, a česta je pojava fantaziranja te osjećaja zaljubljenosti. Patch se uzima kao nužan lik za stvaranje elementa romantike u fantastičnom romanu, a kako bi stvorila dramatičnost i napetost u odnosu glavnog ženskog i muškog lika³⁹, Fitzpatrick Patcha prikazuje kao privlačnog mladića koji privlači pažnju na sebe te je obavijen misterijom i sablasnošću (Fitzpatrick, 2009: 85). Navedenu misterioznost glavni ženski lik, Nora, opisuje navodeći kako se čini da je Patchovo lice uvijek maska i nikad se ne može znati o čemu točno on razmišlja (Fitzpatrick, 2009: 181).

Palim anđelom je postao kada se zaljubio u ljudsku djevojku i pokušao biti s njom te su mu anđeli osvetnici otkinuli krila pri njegovu povratku u raj. Vođen emocijom ljubavi poželio je postati čovjekom te je smatrao kako će ga sami pad učiniti jednim od njih (Fitzpatrick, 2009: 196). Može se uočiti kako Fitzpatrick u svom serijalu, poput Pullmana, ne stvara prikaz radikalnog i neopozivog čina i zlobe te je njen anđeo kažnjen poput Adama i Eve. Želio je i uzeo nešto što nije trebao te nešto što se protivi njegovoj anđeoskoj prirodi. Navedenim činom autorica kroz ideju zabranjene ljubavi⁴⁰ stvara lik kojeg krasi epitet zločestog dečka. Riječ je o dovoljno zločestom dečku, kako bi se udovoljilo ženskim čitateljima i njihovim podsvjesnim željama i nagonima, a s druge strane, dovoljno dobrom dečku kako radikalno zlo ne bi umanjilo koncept romantike između glavna dva protagonista. Nadalje, pali anđeo u ovom serijalu ne može stariti (Fitzpatrick, 2010: 63) i ne može osjećati fizički, autorica to opisuje kao doživljavanje svijeta kroz staklo, s tim da može osjećati emocije (Fitzpatrick, 2009: 195). Kada je postao anđelom čuvarom, autorica mu je pridodala crna krila koja su napravljena od duhovne materije (Fitzpatrick, 2009: 237). Iako su krila nevidljiva, Patch kao anđeo čuvar nije nevidljiv

³⁹„Osjetila sam kako me Patch privlači na način na koji me nikad nitko nije privlačio. Postojao je mračni magnetizam između nas. U njegovoj blizini osjećala sam se namamljenom na rub opasnosti. U svakom trenutku činilo se kao da bi me mogao gurnuti preko ruba (Fitzpatrick, 2009: 29).“ Original: „I felt drawn to Patch in a way I'd never felt drawn to anyone. There was a dark magnetism between us. Around him, I felt lured to the edge of danger. At any moment, it felt like he could push me over the edge.“

⁴⁰ Koncept zabranjene ljubavi vidljiv je u isticanju Patchova grijeha, ali i u njegovu strahu da ga opet ne ponovi. Već je pao jednom, ako arkanđelima da do znanja da je kao anđeo čuvar zaljubljen u Noru poslat će ga zauvijek u pakao (Fitzpatrick, 2010: 39-40).

(Fitzpatrick, 2009: 238). Bio je lišen većine svojih anđeoskih moći, ali ostala mu je sposobnost manipuliranja ljudskim umovima, umovima ljudi slabe volje te ih je mogao zaposjedati na kratka razdoblja i stvarati iluzije. Manipuliranjem ljudskim umovima mogao je u tuđi um smjestiti određene misli, ali i razne slike i prizore (Fitzpatrick, 2009: 188). Dakle, imao je moć palih anđela te je naveo kako to mogu i drugi anđeli, ali oni su dobri te ne zalaze u čovjekovu privatnost (Fitzpatrick, 2009: 189). Time se stvara narativ kako je Patch zao, ali razlog njegova pada nije ekvivalentan izopačenosti, zlobi i radikalnom opozivu od Boga kao kod Biblijskih palih anđela.⁴¹ Nadalje, autorica uz pale anđele prikazuje i besmrtno nefile. Riječ je o bićima koja postoje zahvaljujući palim anđelima. Osveta palih anđela i ideja nastanka nefila preuzeta je iz Biblijskog opisa razmnožavanja palih anđela s ljudima. Dakle, u serijalu su prikazani pali anđeli koji su iz osвете arkandelima zaveli ljude za koje su prethodno bili zaduženi da ih štite (Fitzpatrick, 2012: 285). Time je započeo podzemni rat, s jedne strane nefili, s druge strane pali anđeli, a ljudi zarobljeni u sredini (Fitzpatrick, 2012: 285). Nefili imaju ulogu tijela za pale anđele. S obzirom da oni fizički ne mogu ništa osjećati, ponašaju se poput parazita koji zaposjedaju tijela nefila (Fitzpatrick, 2012: 128). U opisu palih anđela i nefila može se uočiti razlika nasuprot Clarinih likova. Dok Fitzpatrick svojim palim anđelima prepisuje vječnu mladost, a nefilima besmrtnost, Clare ne odvaja pale anđele od nefila već svoja bića svrstava u istu kategoriju Nefila koji se razlikuju po dobrim i lošim djelima. Njeni nefili, dobri i loši, mogu stariti te nisu besmrtni. Na ovom se primjeru može uočiti slobodna volja autorica za kreiranje svojih verzija fantastičnih likova i svijeta.

U hrvatskoj se književnosti pojam anđela koristi kao asocijacija na smrt koja se približava ili koja je već nastupila, a može se prikazati i uloga anđela čuvara. Anđeli kao junaci, ratnici i ljubavnici, u hrvatskoj književnosti nisu aktualni, a jedan od primjera spominjanja anđela koji su aktualni nalazi se u noveli Ranka Marinkovića. U njegovoj noveli *Anđeo* iz zbirke priča *Ruke*⁴² prikazuje se vrijedni klesar Albert koji svoje posljednje dane života provodi razmišljajući o prošlosti. Prate ga teške i depresivne misli o životu. U svojim zadnjim danima života doživio je razočarenje od Lojza, momka koji je već dugo živio s njim i njegovom ženom, potaknut izdajom i sumornim i depresivnim mislima, Albert je odlučio da će 21. 6. biti posljednji dan njegova života. Tog dana završio je svoju borbu i predao se u ruke anđela. U ovom djelu pojam anđela simbolizira predaju smrti i drugom životu. Stjepan Tomaš u svom

⁴¹ Patchove granice bile su povučene u sivoj zoni između crnog i bijelog. Nije bio savršen, ali nije bio ni potpuno loš (Fitzpatrick, 2010: 34).

⁴² Ranko Marinković (1988). *Ruke*. Zagreb: Globus.

djelu *Moj tata spava s anđelima (Mali ratni dnevnik)* pojam anđela također koristi kao simboliku za smrt. Slobodan Šnajder u svom djelu *Anđeo nestajanja*⁴³ prikazuje teško ratno vrijeme te sudbinu djevojke Anđe Berilo i nepravdu koja joj je nanescena kad su je odveli na Goli otok. Može se uočiti kako radnja ovog djela nije fantastika, prikazuje stvaran svijet i život te sudbinu jednog naroda i grada. U Šnajderovu djelu nema anđela kao junaka, ali može se uočiti kako naslov implicira da se pojam anđeo odnosi na lik Anđe, pravedne, nepotkupljive i nesretne djevojke, a pojam nestajanja odnosi se na nesretan tijek njena života. U hrvatskoj se književnosti anđeo koristi kao pridjev ili simbolika, a Sanja Polak, dječja spisateljica, pristupila je anđelima iz drukčijeg kuta gledanja. U svom djelu *Dnevnik dobrih anđela*⁴⁴ predstavlja dvadeset i četiri dobra anđela koja dolaze u pomoć kada učiteljica Nadica svojim učenicima daje zadatak da vode božićni dnevnik, a među njima zavlada panika. Anđeli imaju ulogu da im svakog dana adventskog razdoblja nastoje podariti svoju vrlinu, a svaki anđeo ima i svoje ime, pa su jedni od mnogih Darovni, Radni, Topli, Smiješni, Nježni, Zahvalni, Vjerni, Vedri, Redni i mnogi drugi. Autorica u svom djelu anđele „oživljava“, ne koristi pojam anđela samo kao simboliku ili pridjev, već ih predstavlja kao poslanike koji su za djecu stvarni, s ciljem da se djeci prenese pouka i znanje o pravim životnim vrijednostima.

6. Fantastična priča *Instrumentarij smrtnika*

U okviru popularne kulture u književnosti sve više se ističe fantastična priča kao žanr, najčešće je riječ o serijalima u kojima se kao likovi nalaze vampiri, vukodlaci, vile, zombiji i razna mitska stvorenja, a u posljednje vrijeme anđeli i demoni preuzimaju prvenstvo. O odlikama popularne kulture govore Labaš i Mihovilović (2011: 102) te navode kako je nemoguće uvijek odrediti porijeklo određenog aspekta popularne kulture, dakle ne može se za svaki izričaj popularne kulture uvijek znati je li proizašao iz naroda ili ga plasiraju strukture moći zbog svojih interesa. Nadalje naglašavaju kako u okviru popularne kulture čovjek nije tek pasivni potrošač već je aktivan proizvođač, on stvara značenja, proizvodi nove popularne oblike, slobodno bira hoće li nešto konzumirati ili neće te je riječ o kritičaru koji djeluje na temelju svojih interesa i motiva. Zapravo je riječ o idealnom primjeru potrošača u popularnoj kulturi koji nije nesvjesni sljedbenik ideoloških, političkih, kapitalističkih i konzumerističkih

⁴³ Slobodan Šnajder (2023). *Anđeo nestajanja*. Zaprešić: Fraktura.

⁴⁴ Sanja Polak (2021). *Dnevnik dobrih anđela*. Zagreb: Mozaik knjiga.

težnji, već kritičar vođen svojim interesima i motivom, no ideja idealnog potrošača nije primjenjiva na sve ljude (Labaš i Mihovilović, 2011: 102). Dok određeni ljudi stavljaju fokus na kritičko promišljanje o zbilji koja ih okružuje, za pojedince određeni aspekti popularne kulture imaju ulogu utočišta i bijega od stvarnosti te se na taj način u popularnoj kulturi razlikuju aktivni i pasivni potrošači popularne kulture (Labaš i Mihovilović, 2011: 102). Može se uočiti kako *Instrumentarij smrtnika* svojom tematikom ne stavlja u fokus kritičko promišljanje, već čitajući navedeni serijal pojedinac ima tendenciju pronaći utočište u irealnom svijetu, pobjeći u zemlju sjenolovaca, postati dijelom borbe između dobra i zla, svjedočiti velikim ljubavima i raskolu istih.

Popularna kultura ističe se svojim osnovnim obilježjima, a to su: emocionalnost, progresivnost, raskid s tradicijom i konflikt, kontradiktornost, zadovoljstvo i spektakl (Labaš i Mihovilović, 2011: 102). Emocionalnost se odnosi na povezanost pojedinca ili društva s određenim aspektom popularne kulture. Riječ je o povezanosti koja se temelji na emocionalnim sastavnicama poput teme, likova, teksta u slučaju, na primjer, filma, predstave, serije ili knjige ili na temelju nostalgije u slučaju kada se pojedinac ili društvo veže uz glazbu, određene pjesme, melodije, tekstove i izvođače (Labaš i Mihovilović, 2011: 102). Clare emocionalnost postiže povezivanjem čitaoca s Clary, glavnim ženskim likom preko čijih iskustava čitatelj dobiva uvid u emocije same Clary, ali i emocije ostalih likova. Čitatelj se može poistovjetiti s Claryinim nestankom majke i ranjivošću koju takva situacija izaziva, nadalje se mogu poistovjetiti s njenim strahom od nepoznatog i zlog, ali i s njenim ljubavnim problemima. S obzirom da je riječ o književnosti za mladež, može se očekivati kako će se mlađa publika, koja i sama prolazi kroz erupciju raznih emocija, postaviti kao da se nalazi u Claryinoj koži. Nadalje, progresivnost se odnosi na raznolikost i konstantno mijenjanje izričaja popularne kulture, a mijenjanjem izričaja mijenja se i društvena stvarnost, svjetonazori, osobne vrijednosti, značenja te načini na koje društvo doživljava određeni izričaj (Labaš i Mihovilović, 2011: 103). Popularna kultura raskida sa starim i tradicionalnim vrijednostima, ali i vrši otpor visokoj kulturi, a s obzirom da je riječ o kulturi koju donose mladi ona je u suprotnosti s tradicijom i tradicionalnim društvenim i kulturnim obrascima. S tim se naglašava kako popularna kultura pripada svima i svima je dostupna, nije namijenjena isključivo društvenoj eliti već je i običan čovjek ima mogućnost stvarati, ali i uživati u njoj (Labaš i Mihovilović, 2011: 104). Udaljavanjem od tradicije i dominantnih svjetonazora, popularna kultura stvara nova značenja i izričaje, ali i dolazi do društvenog konflikta po kojem se popularna kultura ističe (Labaš i Mihovilović, 2011: 104). Navedene odlike mogu se uočiti i na primjeru *Instrumentarija smrtnika* koji se svojom

tematikom udaljio od religiozne tradicije te se prilagodio književnoj modi mlađe publike s ciljem uživanja u samom djelu. Značajna odlika popularne kulture, kontradiktornost, izražena je u njenim dihotomijama, a Labaš i Mihovilović navedene dihotomije pojašnjavaju na sljedeći način:

S jedne je strane kreativna, omogućuje čovjeku stvaranje vlastitih izričaja, potiče društvenu promjenu i akciju, dok s druge strane proizvodi gomilu zabavnih, pasivizirajućih i eskapističkih sadržaja. S jedne je strane inovativna i individualistička, s druge je strane konformistička. S jedne su strane djela popularne kulture istinska umjetnička ostvarenja, a s druge kič, klišej, oličenje neukusa i vulgarnosti. Usporedba filma poput Amadeusa s filmom poput Seljačine s Beverly Hillsa ili pak pjesme Imagine Johna Lennona i prolaznoga hita Barbie girl pop-skupine Aqua jasno oslikava kontradiktorni karakter popularne kulture. Kako je i samo društvo kontradiktorno, kako je i ljudska priroda dvojna, tako je kontradiktorna i popularna kultura kao izraz društvene stvarnosti (Labaš i Mihovilović 2011: 104).

Nadalje, izričaji popularne kulture pružaju zadovoljstvo svima koji ih koriste te je upravo to razlog njihove privlačnosti i popularnosti (Labaš i Mihovilović, 2011: 104). Najizraženije obilježje popularne kulture jest spektakl. To su sve one zvučne i vizualne asocijacije koje nam nadolaze pri spominjanju samog naziva „popularna kultura“ te sve ono što nas svakodnevno okružuje, blještavilo, odnosno medijski spektakl (Labaš i Mihovilović, 2011: 105).

Instrumentarij smrtnika sastavljen od dvije trilogije donosi priču o petnaestogodišnjoj Clary koja u potrazi za nestalom majkom zalazi u alternativni New York ispunjen misterioznim vilama, vješcima, vampirima, vukodlacima, sjenolovcima i demonima koji žele sve uništiti. U prvom dijelu serijala, *Grad od kostiju* Clary s prijateljem Simonom odlazi u klub Pandemonij u New Yorku, a ondje svjedoči ubojstvu koje su počinila tri misteriozna tinejdžera prekrivena čudnim tetovažama i noseći neobično oružje. U navedenoj situaciji može se uočiti alternativna opcija, odnosno intervencija magičnog područja u stvarnost kroz pojavu magičnih bića, transformacija i predmeta. Na taj način se postiže početno uplitanje irealni svijet u suvremeni te kolebanje koje će s vremenom doživjeti svoj vrhunac. Clary je jedina koja ih može vidjeti te se time uočava kako započinje premještanje lika iz modernog, linearnog vremena u mitsko, arhaično cikličko vrijeme. Kada joj majka nestaje u roku od dvadeset četiri sata, Clary zamalo ubije groteskni demon, a opasna situacija dovodi je pred sjenolovce kao one koji je mogu zaštititi. Saznavši da i sama pripada sjenolovcima te da joj je majka mnogo toga tajila, Clary se upušta u borbu s demonima, potragu za majkom i istragu o svom djetinjstvu i tajnama njene majke. Potraga za majkom prekretnica je koja počinje konkretno odvajati primarni svijet od sekundarnog te započinje kolebanje i čuđenje same Clary, ali i čitatelja. Clary postaje dio tajnog svijeta sjenolovaca, a osjećaj rastrganosti, između osjećaja koje ima prema svom najboljem

prijatelju Simonu, ali i tajanstvenom sjenolovcu Jaceu, prikazuje značajan element fantastične priče. Riječ je o elementu koji prikazuje slabosti i veličinu ljudi te njihove nade, strahove i čežnje s kojima se čitatelj poistovjećuje. Može se istaknuti i kako se uplitanjem romantike uočava eklektičnost fantazije. U drugom nastavku, *Grad od pepela* Claryin život nije se promijenio, ali ne vodi ni svoj stari život. Može se uočiti zaplet koji je fantazija naslijedila od bajke, a riječ je o upoznavanju pomagača i protivnika te procesu prolaska kroz kušnje i razne zadatke koji su značajan aspekt borbe dobra i zla. Clary postaje članica uz sjenolovce te otkriva novosti o svojim mogućnostima, a jedna od njih je mogućnost da vidi Donjosvjećane poput vukodlaka, vampira i vila. Uključivanjem bića iz alternativnog svijeta pod nazivom *Donji Svijet* događa se prodiranje fantastike u suvremeni svijet kroz pojedinačne likove. Događa se i značajan preokret u kojem Clary postaje ugrožena i tražena u svijetu sjenolovaca jer je njena majka vlasnica kaleža koji je anđeo Raziel koristio kako bi stvarao anđele koji će pomoći u borbi s demonima. Kalež se može uočiti kao prvi predmet oko kojeg se odvija borba dobra i zla. Ovaj roman donosi i preokret karakterističan za trivijalnu književnost, a riječ je o saznanju da su Clary i Jace brat i sestra, a Claryna jedina šansa da pomogne svojoj majci je da pronade odmetnutog sjenolovca Valentinea, kod kojeg se nalazi njena majka, koji je zao, ali također i njezin otac. S Clarynom ugroženošću te činom potrage za kaležom započinje borba između dobra i zla.

U trećem romanu *Grad od stakla* radnja se ponovno odvija u alternativnom i mračnom donjem svijetu New Yorka, iz kojeg Clary, kako bi spasila majčin život, mora otputovati u sekundarni svijet, takozvani *Grad od stakla*, pradomovinu sjenolovaca. Zanimljivo je uočiti kako se ovim serijalom, na početku, postiže uključivanje u irealni svijet na temelju mentalnog stanja lika. Rušenjem magičnih blokada, skidanjem okova s uma, Clary, a kasnije i Simon počinju vizualno doživljavati bića, ono Drugo, koja pripadaju irealnom svijetu. Kako radnja odmiče događa se fizički prijelaz iz primarnog svijeta New Yorka u sekundarni svijet gdje obitavaju vukodlaci, vampiri, vile, vješci, ali i u još jedan sekundarni svijet iz kojeg dolaze sjenolovci. Clary otkriva sve više o prošlosti svoje obitelji, ali i sve bolje upoznaje svoje moći te pronalazi saveznika u misterioznom sjenolovcu Sebastianu. Dok odmetnuti sjenolovac Valentine skuplja svu snagu svoje moći da zauvijek uništi sve sjenolovce, njihova jedina šansa da ga poraze jest da se udruže zajedno sa svojim vječnim neprijateljima, Donjosvjećanima. *Grad palih anđela* prikazuje kako je rat smrtnika, odnosno rat između Valentinea i Sjenolovaca i Donjosvjećana, gotov. Šesnaestogodišnja Clary vratila se kući u New York s ciljem treniranja kako bi postala pravi sjenolovac te kako bi iskoristila puni potencijal svojih moći. Povratkom

Clary u realni svijet uočava se vremenska distorzija. Claryino izbjivanje i boravak u sekundarnom svijetu nije se pretjerano osjetio u njejoj vlastitoj stvarnosti. Element romantike ponovo se upliće u fantaziju nakon saznanja da Clary i Jace ipak nisu brat i sestra. U svijet sjenolovaca ponovno se uvlače nemiri kada počinju misteriozna ubojstva sjenolovaca te se time stvaraju napetosti između Donjosvjećana i Sjenolovaca koje mogu dovesti do drugog, krvavog rata. Clary se uvlači u srž misterija čije rješenje otkriva njezinu najgoru noćnu moru. Ona je sama pokrenula užasan lanac događaja koji bi mogli dovesti do toga da izgubi sve koje voli, uključujući i Jacea. Navedene misterije pridonose stvaranju dramatičnosti u fantastičnom romanu, a mogu se interpretirati na dva načina. Okolnosti u kojima se Clary nalazi, misterije, magija, magična bića i predmeti s kojima se susreće mogu se prihvatiti kao „stvarni“, odnosno čitatelj može prihvatiti magiju kao dio svijeta sjenolovaca. Ujedno se mogu pojasniti i na racionalan način te se na njih može gledati kao na snove, maštu, halucinacije protagonista i slično.⁴⁵ Peti roman, *Grad izgubljenih duša* otkriva da je magija demona Lilith povezala Jacea s njezinim zlim bratom Sebastianom i da je Jace postao sluga zla. Klava želi uništiti Sebastiana, ali ne postoji način da se naudi jednom bez da se uništi drugi. Posljednji nastavak *Grad nebeske vatre* prikazuje konačni obračun između Sjenolovaca i Valentinea s njegovim slugama i demonima. U posljednja dva nastavka serijala borba dobra i zla polako ulazi u fazu kulminacije koja će morati završiti pobjedom jednog.

7. Sjenolovci kao anđeli

Autorica glavne likove ne predstavlja u potpunosti po uzoru na Biblijski tip anđela već preuzima ideju Biblijskih nefila i oblikuje svoje likove te ih naziva sjenolovcima. Nefili su u hebrejskoj Bibliji, odnosno kršćanskom Starom zavjetu, prikazani kao skupina tajanstvenih bića ili ljudi neprirodne veličine i snage koji su živjeli i prije i poslije potopa. Nefili se spominju u Knjizi Postanka i Brojevima, a smatra se kako ih, indirektno, spominje i Ezekiel kao pale

⁴⁵ Nikolajeva (2003: 153) je u vezi navedene prosudbe radnje koja se događa u djelu istaknula J. R. R. Tolkiena koji je bio među prvima koji je doveo u pitanje legitimnost racionalnih objašnjenja. U svom eseju *O bajkama* odbacuje *Alisu u zemlji čudesa* jer se junakinja na kraju budi, a njezine pustolovine opravdane su snom. Tolkienov koncept fantastične književnosti temelji se na suspenziji nevjerice (Nikolajeva, 2003: 153). Za razliku od bajki unutar kojih čitatelj percipira fantaziju unutar njenih vlastitih premisa, kao „istinitu“, Tolkien navodi kako prava i vješta fantazija stvara sekundarno vjerovanje. Sekundarnim vjerovanjem fantazija stavlja čitatelja u privremeno stanje očaranosti (Nikolajeva, 2003: 153). Čim se suspenzija nevjerice poremeti, čarolija se prekida te, po Tolkienovom mišljenju, umjetnost propada (Nikolajeva, 2003: 153). Na primjeru *Instrumentarija smrtnika* uočava se sekundarno vjerovanje od ulaska Clary u sekundarni svijet pa do kraja djela.

junake koji su sišli u svijet mrtvih u svojoj ratnoj opremi.⁴⁶ Hebrejska riječ *nefilim* ponekad se izravno prevodi kao „divovi“ ili se uzima kao „oni pali“ od hebrejskog *naphal*, „pasti“.⁴⁷ U Bibliji je naglašeno kako su nastali kao produkt sinova Božjih, odnosno palih anđela i kćeri čovječjih⁴⁸, dok se u Knjizi Brojeva spominju kao divovi koji nastanjuju Kanaan.⁴⁹ Dakle opisuju ih se kao produkt miješanja anđela i ljudi:

Kad su se ljudi počeli širiti po zemlji i kćeri im se narodile, opaze sinovi Božji da su kćeri ljudske pristale, pa ih uzimahu sebi za žene koje su god htjeli. Onda Jahve reče: »Neće moj duh u čovjeku ostati do vijeka; čovjek je tjelesan, pa neka mu vijek bude stotinu dvadeset godina.« U ona su vremena – a i kasnije – na zemlji bili Nefili, kad su Božji sinovi općili s ljudskim kćerima pa im one rađale djecu. To su oni od starine po snazi glasoviti ljudi (Post 6, 1-4).

Clare preuzima ideju bića koja su stvorena miješanjem anđela i čovjeka pa tako predstavlja likove sjenolovaca, na koje se kroz djelo često referira kao na nefile. U serijalu sjenolovci nisu predstavljeni kao anđeli niti kao pali anđeli koji su zgriješili, već ih se prikazuje u ljudskom obliku kao glasovite ratnike⁵⁰, dobročinitelje, spasioce i ne kao divove u fizičkom smislu, ali kao metaforičke divove u smislu njihova poslanja i djelovanja. Ideju za nastajanje sjenolovaca prilagođava za potrebe radnje djela pa se tako sjenolovci opisuju kao nefili koji su stvoreni prije više od tisuću godina, kada se dogodila najezda demona te je vještac prizvao anđela Raziela koji je u kaležu⁵¹ pomiješao malo svoje krvi s ljudskom te ju je dao ljudima da piju. Oni koji su pili iz kaleža postali su sjenolovci, kao i njihova djeca i djeca njihove djece. Može se zaključiti kako glavni likovi, u kontekstu radnje serijala, nisu „pravi“ anđeli, ali se spominje postojanje anđela kao onih koji su vrhovni i nadmoćniji od sjenolovaca. Nadalje, kao što je u Bibliji palim anđelima bilo zabranjeno općenje sa zemaljskim ženama, autorica preuzima pravilo te ga uvrštava u radnju djela. Kada Clary saznaje da pripada svijetu sjenolovaca, ali ne zna na koji

⁴⁶ „Ne leže s junacima davno palima, u podzemlje siđoše s oružjem, s mačem pod glavom i sa štitom na kostima, jer bijahu užas junacima u zemlji živih“ (Ez 32, 27).

⁴⁷ Nefili. (<https://www.britannica.com/topic/Nephilim> pregledano 2. 5. 2024.)

⁴⁸ U rječniku simbola navodi se kako je grijeh anđela u njihovim spolnim odnosima sa ženama koje pripadaju ljudskom rodu te se djeca iz tih veza (nefili) zovu demoni (Chevalier i Gheerbrant, 2007: 15). Dakle autorica preuzima ideju nefila, ali ona se na njih ne referira kao na demone te jasno ističe razliku između svojih nefila i demona. Navedena razlika je zapravo simbol razlike između dobra i zla.

⁴⁹ „I počnu ozloglašivati Izraelcima zemlju koju su izviđali: »Zemlja kroz koju smo prošli da je izvidimo zemlja je što proždire svoje stanovništvo. Sav narod što ga u njoj vidjesmo ljudi su krupna stasa. Vidjesmo ondje i divove – Anakovo potomstvo od divova. Činilo nam se da smo prema njima kao skakavci. Takvi bijasmo i njima« (Br 13, 32-33).

⁵⁰ „Znala je da će se Sjenolovci iz Alicantea boriti do posljednjeg: s odlučnošću, hrabrošću, tvrdoglavošću, osvetom, slavom. S nadom.“ (Clare, 2014: 476) Original: „She knew that the Shadowhunters of Alicante would fight to the last: with determination, with bravery, with stubbornness, with vengeance, with glory. With hope.“

⁵¹ Navedeni kalež naziva se Kaležom smrtnika te se navodi kako se kroz godine, kad god bi se redovi sjenolovaca prorijedili, uvijek moglo stvoriti nove uz pomoću njega (Clare, 2012,a: 64).

način i kako je to moguće⁵², Alec Lightwood navodi sljedeće: „Ako joj je otac bio sjenolovac, a majka ovozemka – pa svi znamo da Zakon ne dopušta brakove s ovozemcima“ (Clare, 2012,a: 60).

Iako su sjenolovci prikazani kao hibridi između anđela i čovjeka, fokus je stavljen na prikazivanje onog ljudskog u njima. Anđeoski aspekt njihova bića doprinosi prikazivanju njihova junaštva, moći, više sile i dobrote, ali i doprinosi romantiziranju junaka te stvaranju slike heroja. S druge strane, onaj ljudski aspekt prikazuje sve njihove vrline i mane, slabosti, prednost, grijehe, navike i osobnosti. Jedna od stavki, koja se čini kontradiktornom, s obzirom da je ipak riječ o nefilima jest ravnodušnost prema Bogu i duhovnom svijetu. Nefili u serijalu ne vjeruju u Boga te se navodi kako nikada nisu ni vidjeli anđela:

Demoni su prisutni na zemlji jednako dugo kao mi. Ima ih po cijelom svijetu, u različitim oblicima – grčki daimoni, perzijski daive, hinduski asure, japanski oni. Većina vjerskih sustava ima neku metodu kojom obuhvaća i njihovo postojanje i borbu protiv njih. Sjenolovci nisu privrženi nijednoj religiji pa zauzvrat sve religije pomažu u našoj borbi. Isto sam tako mogao otići po pomoć u židovsku sinagogu, šintoistički hram ili... (Clare, 2012,a: 188).

Ja zapravo nisam vjernik.(...) „Ti si mislila da sam religiozan? reče.

Pa. Oklijevala je. Ako postoje demoni, onda mora postojati ...

Mora postajati što? (...) Aha, reče. Misliš, ako postoji ovo, – i upre prstom dolje, prema podu – onda mora postojati i ono. Pokaže prstom uvis, prema stropu.

To zvuči razumno. Zar ne? (Clare, 2012,a: 188-189).

Jace spusti ruku i podigne jedan nož, proučavajući dršku. Da ti nešto kažem, reče. Ubijam demone trećinu svojeg života. Poslao sam ih sigurno pet stotina natrag u koju god paklensku dimenziju iz koje su dogmizali. I cijelo to vrijeme – cijelo to vrijeme – nisam vidio nijednog anđela. Nisam čak niti čuo za nekoga tko jest.

Ali sjenolovce je na samom početku stvorio neki anđeo, reče Clary.

To je lijepa priča. Jace je pogleda kroz kapke spuštene kao u mačka. Moj je otac vjerovao u Boga, reče. Ja ne vjerujem.

Nimalo?

Ovako ću to sročiti, reče on (...) Moj je otac vjerovao u pravičnog Boga. Deus volt bio je njegov moto – Jer Bog tako želi. To je bio moto križara, a oni su odlazili u bitke i padali zaklani, baš kao i moj otac. A kad sam ga vidio kako mrtav leži u lokvi vlastite krvi, shvatio sam da sam tada prestao vjerovati u Boga. Jednostavno sam prestao vjerovati u to da je Bogu stalo. Možda postoji Bog, Clary, možda i ne postoji, ali mislim da to nije važno. Kako god bilo, prepušteni smo sami sebi (Clare, 2012,a: 189).

⁵² Na majci nije uočila nikakve znakove koji su je odavali da je sjenolovka.

Dakle bez obzira na svoje anđeosko porijeklo, sjenolovci su prikazani s ljudskim osobinama sumnje, propitkivanja i razočarenja⁵³. Iako ne prakticiraju religiju, ipak čine određene postupke koji se mogu povezati s religijom. Sjenolovci se nikada ne zaklinju, navode kako za njih zaklinjanje nije kao za ovozemce to jest čovjeka. Zaklinjanje se ne smatra grijehom, već za sjenolovca zaklinjanje znači da će zauvijek biti vezan zakletvom koju daju te se zbog toga ne kunu. Ukoliko se moraju zakleti, pravilo nalaže da se zaklinju Anđelom što se čini kontradiktornim s obzirom da u njegovo postojanje sumnjaju. U svoj sjenolovački i ratnički život uključili su i čin blagoslivljanja oružja⁵⁴ Nadalje kada je Alec bio ozlijeđen u borbi s Abbadonom, Jace je krivio sebe te je izgovarao „mea culpa, mea maxima culpa“. Navedene riječi dio su mise te navedenu kontradiktornost sam Jace pojašnjava na sljedeći način:

Mislila sam da ne vjeruješ u religiju.

Možda ne vjerujem u grijeh, reče on, ali osjećam krivnju. Mi sjenolovci živimo prema kodu, a taj kod nije fleksibilan. Čast, grijeh, pokora, sve je to nama stvarno, i to nema nikakve veze s religijom, nego samo s time tko smo mi. To je ono što ja jesam, Clary (Clare, 2012,a: 261).

Clarina slabost i neoriginalnost ogleđa se u njenoj nedosljednosti. Ideju anđeoskog bića preuzima iz Biblije samo kako bi stvorila superiornije biće nasuprot čovjeka te mu pridodala element misterioznosti i privlačnosti. Međutim, autorica nije dosljedna u miješanju elemenata iz Biblije sa svojom maštom. Čini se kako nije stvorila čvrste temelje za svoju ideju, već se ističe neukusnim i gotovo zbunjujućim miješanjem svega kako bi se dodvorila čitateljima svih svjetonazora.⁵⁵ Može se uočiti i kako se vizualno ističe uporaba latinskih riječi „mea culpa, mea maxima culpa“ koje predstavljaju egzotiku koja je česta za popularnu kulturu. Egzotika je sve

⁵³ Često i sami sjenolovci ističu svoju ljudskost: „Možda smo dijelom anđeli, ali smo također dijelom ljudi.“ (Clare, 2012,c: 199). Original: „We might be part angel, but we're part human, too.“

Magnus Bane opisuje ih na sljedeći način: Vi ste čudna stvorenja. Sva krhka plemenitost i ljudskost s jedne strane i sva nepromišljena vatra anđela s druge.“ (Clare, 2014: 49) Original: „You are odd creatures. All fragile nobility and humanity on one side, and all the thoughtless fire of angels on the other.“

⁵⁴ „Stavi oštricu u fontanu i ponavljaj za mnom“, reče Jace. „Neka voda ove fontane opere ovu oštricu. Posvetite ga samo meni. Dopustite mi da ga upotrijebim samo u korist pravednih razloga. Dopustite mi da njime upravljam u pravednosti. Neka me vodi da budem dostojan Idrisov ratnik. I neka me zaštiti da se mogu vratiti ovoj fontani da iznova blagoslovim njen metal. U Raziellovo ime.“ (Clare, 2014: 144) Original: „Put the blade in the fountain and repeat after me,“ said Jace. „Let the waters of this fountain wash this blade clean. Consecrate it to my use alone. Let me use it only in the aid of just causes. Let me wield it in righteousness. Let it guide me to be a worthy warrior of Idris. And let it protect me that I may return to this fountain to bless its metal anew. In Raziel's name.“

⁵⁵ Stvara likove koji su inspirirani nefilima iz Biblije, ali njeni nefili ne vjeruju u Boga i anđele. Zatim nereligioznost bića koja bi trebala biti religiozna, ublažava određenim religioznim ritualima u koje ni sama superiorna bića ne vjeruju. Može se nagađati kako je ideja bila stvoriti likove kojima je dozvoljeno malo grešnosti jer nisu čista duhovna i blažena bića, ali ipak odrađuju određene rituale kojima se prikazuje njihov moral, dobrota i junaštvo.

ono što je neobično i što odudara od uobičajenih oblika i stilova,⁵⁶ a za popularnu kulturu karakterističan je i spektakl koji uključuje i vizualne asocijacije koje nas upućuju prema njoj.

Jace Wayland prikazan je kao opasni ratnik, junak s tetovažama i misterioznošću koja ga okružuje, ali i kao zgodan, niži i svjetloputi mladić žutosmeđih očiju. Dodvoravanjem čitateljima, koji su nakon vampira i vukodlaka svoj bijeg od realnosti pronašli u misterioznim andeoskim bićima, Clare gubi originalnost. Ideju o opasnosti, misterioznosti i lijepom, privlačnom, ali „Drugom“ biću uzima od svojih prethodnika te navedene karakteristike preslikava na svoje likove. Karakterno je Jace prikazan kao običan tinejdžer, odnosno čovjek s manama i vrlinama, ističe se njegova neotesanost, prkos, samodopadnost, sarkazam, ironija, cinizam, drskost, uobraženost, svojeglavost, netrpeljivost, arogancija. U njegovu ponašanju, upotrebi sarkazma, ironije i cinizma, može se uočiti samodopadnost te uvjerenje da je nadmoćan čime potkopava sve one koji nisu poput njega, dovoljno lijepi, moćni, karizmatični, bilo da je riječ o ovozemcima ili vampirima. Potkopava sve one koji nisu poput njega, bilo da je riječ o vrsti, karakteru ili izgledu.

Nasuprot tomu, Jace je u određenim trenucima prikazan kao da je lišen samopouzdanja, podsmješljivosti, ogoljen je do kosti, prikazan je njegov strah na koji nije pretjerano navikao, tjeskoba koja mu nije nalik, dakle prikazan je u svojoj slabosti i krhkosti. Ovim se autorica dodvorava čitateljicama koje su sklone privrženosti ka ranjivim muškarcima. Neki od primjera njegove osobnosti su sljedeći:

Ja sam zapanjujuće privlačan.

Nisi nikad čuo da je skromnost privlačna osobina?

Samo od ružnih ljudi, povjeri joj se Jace. Krotki će možda baštiniti zemlju, ali ona trenutačno pripada uobraženima. Poput mene (Clare, 2012,a : 70).

Ima on mnogo stvari koje ja nemam, reče Jace. Recimo, kratkovidnost, loše držanje i stravičnu koordinaciju pokreta.

To mi kaže čovjek koji ima seksipil pingvina. Gle, shvaćam da si možda ljubomoran što te dragi Bog nije isklesao lijepo kao mene, ali nema razloga da – (Clare, 2016: 87).

Uvijek sam sretan što nemam pojma o čemu tako isprazno brbljaš, reče Jace. To me ispunjava mirom i zadovoljstvom (Clare, 2016: 110).

Ti znaš biti pomalo...nagao, ponekad. Samo razmisli prije nego što progovoriš, Jace. Ovdje ti nitko nije neprijatelj (Clare, 2016: 59).

Dakle, ono što želiš reći je da ću imati ožiljak.

Veliki ružni, rekla je Isabelle. Točno preko tvojih prsa.

⁵⁶ Egzotika.(<https://www.enciklopedija.hr/clanak/egzotika> pregledano 13. 11. 2024.)

Pa, dođavola, reče Jace. I ja sam se oslanjao na taj novac od nastupa modela u toples donjem rublju koji sam također dogovorio (Clare, 2012,c: 507).⁵⁷

U Jaceovu se glasu osjećao neobičan prizvuk, mješavina samopouzdanja i mržnje prema samome sebi (Clare, 2013: 243).

Jace je uvijek bio samo svoj – suzdržan, usamljen i poseban (Clare, 2013: 243).

(...) i kad je Jace podigao glavu, mršteći se zbog naglo pojačanog svjetla, nešto na njegovu licu snažno se dojmilo Lukea – nešto u toj mješavini ranjivosti i tvrdoglavog ponosa (Clare, 2013: 244).

Njegova ranjivost najviše proizlazi iz ljubavi koju osjeća prema Clary, njena prisutnost ga smekšava, ističe ono ljudsko u njemu, a ne ratničko i priznanjem da je voli metaforički spušta oklop sa sebe. Autorica navedenim činom čitatelju prikazuje kako je nadmoćno biće, ratnik, „onostrano“ biće podleglo ljudskim emocijama i izražavanju istih. Ovim činom se posebno ističe spajanje realnog i irealnog svijeta:

Volim te i voljet ću te do smrti, a ako postoji život poslije nje, voljet ću te i tada (Clare, 2013: 235).

Znam da misliš kako želim biti s tobom samo zato da...da dokažem sam sebi kakvo sam čudovište, reče on. Možda sam zbilja čudovište. Ne znam odgovor na to pitanje. Ali znam da ako i imam demonske krvi, imam i ljudske. I da te ne bih mogao ovako voljeti da nisam bar malim dijelom čovjek. Jer demoni žude. Ali ne vole. A ja – (Clare, 2013: 236).

Imao je ruke stvorene za borbu, a ipak je mogao biti tako nježan s njom, sa svojim klavirom, sa svim stvarima do kojih mu je stalo. (Clare, 2014: 254).⁵⁸

Kako bi djelo književnosti za mladež privuklo tinejdžere ono treba imati likove s određenim karakteristikama koje će čitatelji odobriti, ali i razumjeti. Cilj je stvoriti protagoniste prema kojima će mladi čitatelji pokazati empatiju te se poistovjetiti s njima u određenim aspektima. Clare Jaceu, fantastičnom biću s anđeoskom krvlju, pridodaje ne samo ljudski oblik, već i karakteristike koje ga konkretno prikazuju kao tinejdžera. Stoga je Jace predstavljen kao tipičan tinejdžer koji ima svoj hobi, a to je sviranje klavira, ima i svoj stil oblačenja, nije prikazan s krilima, okupan u svjetlosti ili u ratničkoj opremi poput arkandela Mihaela. Prikazan je kao običan mladić koji nosi traperice i majice, sklon je stresu i umoru, ranjivih očiju te kojim

⁵⁷ Original: „So what you're saying is that I'm going to have a scar.“

„A big ugly one,“ said Isabelle. „Right across your chest.“

„Well, damn,“ said Jace. „And I was relying on that money from the topless underwear modeling gig I had lined up, too.“

⁵⁸ Original: „He had hands made for fighting, and yet he could be so gentle with her, with his piano, with all the things he cared about.“

anđeoski aspekt njegova bića ne donosi čak ni besmrtnost⁵⁹ niti povezanost s Bogom. Kroz čitanje se može uočiti i njegov bunt, humor, sarkazam i ironija koji su česti među mladima. Anđeoski aspekt bića uočava se u opisima i trenutcima kada ga se predstavlja kao junaka, spasitelja i čuvara. Stvaranje protagonista koji je ujedno blizak čitatelju, ali i nadmoćniji od njega doprinosi kreiranju romantičnog elementa u fantastičnom djelu. Protagonist nalik Jaceu ključan je jer se upravo kroz njegov lik, konkretno mlade tinejdžerice, upoznaju s osjećajem privlačnosti, potaknute raznim pitanjima o svom tijelu, ljubavnim odnosima, razlici između ljubavi i požude i slično. Važno je istaknuti kako Clarini sjenolovci nisu prikazani s krilima poput Kerubina i Serafina, ali im se pridodaju razne sposobnosti⁶⁰ koje običan čovjek nema, a među njima se ističe i Jaceova sposobnost skakanja s velikih visina koja zamjenjuje posjedovanje krila.

(...) vidio sam te da izvodiš stvari koje su bile gotove kao letenje. Vidio sam te kako padaš s visine trećeg kata i slijećeš kao mačka, kako skačeš sa zemlje na krov...(Clare, 2012,b: 228).

Jace je sada bio na rubu krova, zagledan dolje (...), a onda je zakoračio s krova u zrak, mirno kao da silazi s trijema. Clary je glasno vrsnula dok je padao kao kamen... I s lakoćom sletio na noge odmah ispred nje (Clare, 2012,b: 241).

Jace je već bio skočio s kamiona fluidnim, glatkim pokretom (Clare, 2012,b: 260).

Poput Jacea, Clare prikazuje i drugost Isabelle Lightwood i Aleca Lightwooda. Isabelle je prikazana kao prekrasna, visoka djevojka, tanka poput trske, duge i bujne crne kose i crnih očiju. Njen lik prikazan je kao tipičan lik tinejdžerice u klasičnoj odjeći poput traperica, majica i haljina, dok se njen anđeoski aspekt javlja u kontekstu kada ju se opisuje kao opasnu ratnicu s bičem, mačevima i bodežima, kao snažnu junakinju i heroinu koja nije besmrtna, ali opet nije niti toliko lako podložna smrti. Alec Lightwood slični svojoj sestri, ima crnu kosu poput ugljena, duge i crne trepavice, tamnoplave oči, tanke obrve koje se na krajevima izvijaju prema gore i intenzivno bijelu boju kože. Dok je Isabelle željna pažnje, Alec stoji po strani, ističe se njegova samozatajnost, ali i njegova tvrdoglavost te početno neprijateljstvo koje je osjećao prema Clary.

⁵⁹ Sjenolovci koji su izgubili život čineći dobro i štiteći, bivaju spaljeni, a od njihova pepela prave se mramorni lukovi u Tihom gradu jer su krv i kosti ubojica demona sami po sebi moćna zaštita od zla. Navodi se kako „čak i u smrti Klava služi svojoj svrsi“ (Clare, 2012,a: 137).

⁶⁰ Uz sposobnosti koje su im prirodene, sjenolovci su poput ratnika imali svoje obuke i vježbanja, Clary ih je opisala na sljedeći način: „Vježbanje prevrtanja značilo je da se mora baciti s grede u zrak i, uz pomoć elastičnog konopca na kojem bi visjela, odgurivati se od zidova i raditi kolutove, pritom vježbajući obrtanje, udaranje i saginjanje, ne vodeći brigu o masnicama koje bi inače zaradila na podu.“ (Clare, 2016: 31) Svojom uvježbanošću doprinosili su stvaranju dominantnog i moćnog romantiziranog junaka: „Vidjela je Jacea kako to radi; izgledao je poput anđela koji pada – letio je zrakom, preokretao se i obrtao s iznimnom, baletnom gracioznošću“ (Clare, 2016: 31).

Autorica kroz lika Aleca uvodi i lik homoseksualne osobe, dakle pojam anđela autorica prilagođava svojoj radnji i ideji, ali i modernom svijetu.⁶¹ Kako bi se dodvorilo javnosti reprezentiranje je LGBTQ+ populacije sve aktivnije te su to za današnje tinejdžere popularne teme. Navedena tematika na taj način uključuje i prikazuje likove kojima je teško prihvatiti sebe, a to je upravo ono što tinejdžere u adolescentom i osjetljivom razdoblju zanima (Gudac 2023: 17).⁶² Međutim, u slučaju Clare može se uočiti kako je, unatoč tomu što uključuje pitanje homoseksualizma koje za čitatelje ima određenu važnost, kao autor nedosljedna te podilazi trendu. Čini se kako autorica nema za cilj prikazati stvarne anđele i njihovu ulogu, već su Biblijski anđeli poslužili kao temelj za stvaranje likova koji će svojim anđeoskim aspektom bića biti nadmoćniji od čovjeka te kao povod da se realizira egzotično i neobično. Nedostižnost ovozemaca prema sjenolovcima stvara kontrast između običnih ljudi i junaka koji imaju veću snagu, moć i utjecaj.⁶³

Iako u serijalu anđeli nisu prikazani otajstveni poput Biblijskih anđela, autorica ipak preuzima ideju o misteriji te ju prilagođava navodeći kako sjenolovce mogu vidjeti samo oni koji i sami pripadaju njihovom svijetu. Kako ih ovozemci⁶⁴ ne bi vidjeli postavlja se takozvani glamur. Glamur se odnosi na postavljanje nevidljivosti za ovozemce, s tim da i sam Jace navodi kako su ponekad glamuri gnjavaža i ne da im se uvijek truditi sakrivati se (Clare, 2012,a: 70). Ovozemci u irealan svijet i svijet fantastike ulaze „probijanjem“ kroz glamur. Clary je na početku trebala određeni period da se nauči koncentrirati i vidjeti svijet sjenolovaca onakvim kakav on uistinu jest, dok postoji iznimka i kada oni koji ne pripadaju svijetu sjenolovaca ipak mogu vidjeti njih i njihov svijet:

Mogu ga prozreti samo kad se koncentriram, reče ona. Od toga me malo zaboli glava.

Kladim se da je to zbog te blokade u tvom umu. Braća će to srediti.

A što onda?

Onda ćeš vidjeti svijet kakav jest – beskrajan, reče Jace uz opor osmijeh (Clare, 2012,a: 130-131).

⁶¹ „Ali nikad nisam bio zaljubljen u Sjenolovca, sve do Aleca. Jer imaju u sebi krv anđela, a ljubav anđela je uzvišena i sveta stvar.“ (Clare, 2014: 383) Original: „But I've never been in love with a Shadowhunter, not until Alec. For they have the blood of angels in them, and the love of angels is a high and holy thing.“

⁶² Kada je riječ o reprezentaciji LGBTQ+ populacije važno je istaknuti kako su nakon objavljivanja „Annie on My Mind (1982) Nancy Garden, biseksualci, homoseksualci, lezbijke i transrodne osobe prihvaćene od strane fikcije za mlade. Mnoge novije knjige koje sadrže LGBTQ+ sadržaj dobro su napisane te imaju dobre kritike i popularnost među tinejdžerima bez obzira na seksualnu orijentaciju (Gudac, 2023: 17).

⁶³ „(...) Cijeli život im se vrti oko lova na sjene. I sve ostale gledaju visoka. Nas zovu ovozemcima. Kao da oni nisu ljudska bića. Nemaju prijatelja među običnim ljudima, ne zalaze na ista mjesta, ne znaju iste viceve, misle da su iznad nas.“ (Clare, 2012,b: 54).

⁶⁴ Clare obične ljude imenuje ovozemcima.

Kako to da vas ja vidim? upita Simon. Što je bilo s onom vašom čarolijom za nevidljivost?

Ti nas vidiš, reče Jace, jer sada znaš istinu o tome u što gledaš (Clare, 2012,a: 247).

Glamur je prikazan i kroz predstavljanje domovine sjenolovaca, riječ je o Idrisu⁶⁵:

Ovozemci ne znaju za nju. Duž cijelih granica postavljene su zaštite – zaštitne čarolije. Kad bi pokušala ući u Idris, samo bi odmah prešla s te granice na sljedeću. Ne bi ni znala što se dogodilo.

Znači da nije ni na jednoj karti?

Nije na ovozemskim kartama. Za potrebe razgovora, možeš je zamisliti kao malu zemlju između Njemačke i Francuske.

Ali nema ničega između Njemačke i Francuske. Osim Švicarske.

Upravo tako, reče Jace (Clare, 2012,a: 54).

Sjenolovcima je Idris dom⁶⁶, mjesto gdje mogu biti svoji, gdje nema potrebe za glamurom i skrivanjem od ovozemaca, ali i mjesto koje je blagoslovio Anđeo. Jace navodi kako je glavni grad Idrisa, Alicante, ljepši od svega što se može zamisliti (Clare, 2012,a: 151). Sličnost s vratima raja koja čuvaju Kerubini može se pronaći kroz autoričin opis vrata Garda, u Idrisu, koja su sa svake strane čuvali kipovi kamenih anđela gnjevnih i prekrasnih lica. Svaki od anđela držao je isklesani mač, a zgrčeni stvorovi, spoj štakora, šišmiša i guštera s grdno šiljatim zubima, ležali su im uz noge i umirali (Clare, 2013: 61).

Kao suprotnost glavnim likovima, javlja se glavni negativni lik, Valentine, predstavljen kao ozbiljna prijateljica i okosnica dobrim sjenolovcima. Valentine je prikazan kao impresivan muškarac, naočit, visok, širokih prsa i tvrdih, jakih ruku obloženih žilavim mišićima (Clare, 2012,b: 255). Očiju boje crne vode u kojima nema ničega, ni srdžbe, ni suosjećanja, čak ni mržnje već su prazne poput iskopanog groba (Clare, 2012,b: 244). Čini se kako su, prema autorici, Valentine, njegove pristaše i kasnije Sebastian koji ga nasljeđuje, prikaz Biblijskih palih anđela. Poput njih i oni se udaljuju od dobrog cilja te zbog želje za prvenstvom i vladanjem postaju odmetnici.⁶⁷ Dok se u Bibliji na pale anđele referira kao na demone, autorica u serijalu čini razliku između dobrih sjenolovaca, loših sjenolovaca kao odmetnika i demona kao

⁶⁵ „Odrasli smo u Idrisu. To je lijepo mjesto i uvijek mi je bilo žao što ga nikad nisi vidjela: svidjeli bi ti se sjajni borovi zimi, tamna zemlja i hladne, kristalne rijeke. Ondje postoji mala mreža gradova i jedan velegrad, Alicante, u kojem se sastaje Klava. Zovu ga Staklenim gradom jer su njegovi tornjevi načinjeni od iste tvari koja rastjeruje demone kao naše stele; na suncu se ljeskaju kao staklo“ (Clare, 2012,a: 279).

⁶⁶ Idris je opisan kao prekrasan, mističan grad s raskošnim zgradama i očaravajućim krajolicima, što odražava njegovu povijesnu i kulturnu važnost.

⁶⁷ Sličnost se može uočiti u Harry Potteru i Gospodaru prstenova, kada glavni antagonisti zbog želje za prvenstvom relativiziraju i opravdavaju zla koja čine umanjujući njihovu ozbiljnost i prikazujući ih kao nužno zlo.

groteskni i morbidni stvorenja koji su paraziti, a ne potomci anđela. Distinkciju između loših sjenolovaca i demona čini i sam Valentine sljedećom izjavom: „Demoni se hrane smrću, boli i ludilom.“, reče Valentine. „Kad ja ubijam, činim to zato što moram“ (Clare, 2012,b: 284). Sebastian je opisan kao opasnost, masovni ubojica (Clare, 2012,c: 23), a Alec ga naziva psihopatom ubojicom (Clare, 2012,c: 120) koji nema emocija (Clare, 2014: 39). Prikazan je kao suprotnost Jaceu, s blijedom kožom, izraženih jagodica, urešenih dugačkih trepavica, s valovitom kosom i tamnim očima te se ponekad čini kako su mu zjenice stopljene sa šarenicama (Clare, 2013: 88) Nasuprot Jaceu koji je sav zlaćan, Sebastian je blijed i taman te se ističe po svojem držanju i tamnom „tajanstvu“ pogleda. Uočavajući tajanstvenost koja okružuje sjenolovce, ali i navedeno tajanstvo pogleda antagonista, može se zaključiti kako je upravo tajanstvenost odlika trivijalnog u književnosti. Upravo tajanstvenost drži pažnju čitatelja koji čita brže i traži nastavak dalje. Kroz sami opis likova može se uočiti kontrast te prikaz dobra i zla kroz svjetlost i tamu odnosno zlaćani i tamni, blijedoliki izgled.

Prilikom prvog susreta, Clary je stekla dojam da Sebastian izgleda poput lava⁶⁸ (Clare, 2013: 370), a Sebastianova izopačenost, ali i referenca iz Biblije prikazana je kroz njegovo iniciranje incestuoznog odnosa:

Znate, vladari drevnog Egipta ženili su se svojom braćom i sestrama. Kleopatra se udala za svog brata. Jača krvnu lozu (Clare, 2012,c: 454).

Pripadam tebi. Tvoja krv je moja krv, tvoje kosti moje kosti.

(...)

Zurila je u njega. Ti si poludio.

To je u Bibliji, rekao je. Pjesma Salamunova; Zanjela si moje srce, moja sestro, moja suprugo; Ti si srce moje oplijenila jednim okom svojim, jednim lancem vrata svoga (Clare, 2012,c: 457).

Ti pripadaš meni, rekao je ponovo. Imat ću te pored sebe, ali te moram prisiliti da budeš tamo (Clare, 2012,c: 460).⁶⁹

Clare ovim primjerom svojim fantastičnim bićima s anđeoskom krvlju daje određenu dozu morbidnosti koja ne doliči Biblijskim anđelima. Iako navedena referenca iz Biblije govori o odnosu brata i sestre te se ne odnosi na anđele, Clare je upotrebljava u suprotnom kontekstu.

⁶⁸ U Bibliji česta referenca na Sotonu.

⁶⁹Original: „The rulers of ancient Egypt used to marry their siblings, you know. Cleopatra married her brother. Strengthens the bloodline.“ Original: „I belong to you. Your blood is my blood, your bones my bones.“(…),„She gaped at him. „You're out of your mind.“ „It's in the Bible,“ he said. „The Song of Solomon. „Thou hast ravished my heart, my sister, my spouse; thou hast ravished my heart with one of thine eyes, with one chain of thy neck.“ (Clare, 2012,c: 457) „You belong to me,“ he said again. „And I will have you by my side, however I have to force you to be there.“

Indikaciju na incestuozni odnos preusmjerava sa čovjeka poput Salamuna na lik sjenolovca odnosno anđeoskog bića. Može se pretpostaviti kako je izopačenost i zlo jednog od glavnih antagonista poslužilo kao opravdanje da se incest pridoda biću koje je jednim dijelom sastavljeno od anđeoskog bića. Nadalje, da ih autorica stavlja u korelaciju s Biblijskim palim anđelima može se uočiti kroz Valentineovo isticanje povezanosti njegova prezimena sa Svjetlonošom i Sotonom. Svaki od sjenolovaca imao je svoj simbol koji predstavlja njegovu obitelj to jest obiteljsko prezime. Često su navedeni simboli bili istaknuti na prstenu koji sjenolovac nosi pa je tako Jace nosio prsten na kojem se nalazilo „W“ smatrajući kako se oznaka odnosi na prezime čovjeka za kojeg je mislio da mu je otac „Wayland“. Međutim, Valentine koji je Jaceu i Clary slagao da je on njegov otac⁷⁰, pojašnjava Clary stvarnu simboliku znaka na prstenu:

A, da, reče Valentine, pogledavši Jaceovu ruku na kojoj je taj prsten svjetlucao poput zmijskih ljuski. Prsten. Čudo, zar ne, kako naopako okrenuto slovo M sličići slovu W? Jasno, da si se potrudila razmisliti o tome, vjerojatno bi ti bilo pomalo čudno što je simbol obitelji Wayland zvijezda padalica. Ali uopće nije čudno što je to simbol Morgensternovih.

(...)

Smetnuo sam s uma kako je žalosno slabo ovozemsko obrazovanje, reče Valentine. Morgenstern znači jutarnja zvijezda. Kao u Kako pade sa nebesa, Svjetlonošo, sine Zorin? Kako li si oboren na zemlju ti, vladaru naroda?

Clary lagano zadrhti. Misliš na Sotonu?

Ili na bilo koju veliku moć, reče Valentine, izgublenu zbog nepristajanja na služenje. Kao moju. Ja nisam htio služiti pokvarenoj vladi i zbog toga sam izgubio obitelj, svoju zemlju, umalo i život... (Clare, 2012,a: 312).

Percipiranje loših sjenolovaca kao verzije palih anđela iz Biblije može se uočiti i kroz sljedeći govor Valentinea Morgensterna:

Mi smo Morgensterni, dodao je, s tamnom boli u glasu. Sjajne jutarnje zvijezde. Djeca Lucifera, najljepšeg od svih Božjih anđela. Puno smo ljepši kad padnemo (Clare, 2014: 230).⁷¹

Lucifer Morningstar bio je najljepši anđeo na nebu. Božje najponosnije stvorenje. A onda je došao dan kada je Lucifer odbio pokloniti se čovječanstvu. Ljudima. Jer je znao da su manji. I zbog toga je bačen u jamu s anđelima koji su stali na njegovu stranu:

⁷⁰ Zapravo se saznaje kako je Valentine Morgenstern otac Clary Fairchild.

⁷¹ Original: „We are Morgensterns,“ he added, a dark ache in his voice. “The bright stars of morning. The children of Lucifer, the most beautiful of all God’s angels. We are so much lovelier when we fall.“

Belialom, Azazelom, Asmodeusom i Levijatanom. I Lilith. Moja majka (Clare, 2014: 230).⁷²

Clare loše sjenolovce prikazuje kao one koji žele da svijetom vladaju demoni, a sve je započelo Valentineovom skupinom Krug. U kontekstu njegove ideologije poubijali su desetke svoje braće, zajedno sa stotinama Donjosvjećana, za vrijeme zadnjih Sporazuma. Kroz ideologiju loših sjenolovaca uočava se otpor prema dobrim sjenolovcima te rušenje njihove ideologije u kojoj se zalažu za obranu, ne samo anđeoskih bića, već i članova *Donjeg Svijeta*. Valentine se na početku udaljava od svojih sjenolovaca i dobrog cilja jer razvija svoju ideju o tome kako bi se trebalo vladati i kakav bi svijet trebao biti:

Nije odobravao Sporazume. Prezirao je donjosvjećane i smatrao da ih treba poklati, sve zajedno, kako bi ovaj svijet bio čist za ljudska bića. Ako donjosvjećani nisu demoni, nisu osvajači, on je smatrao da su demonske prirode i da je to dovoljno. Klava se nije složila – oni su držali da nam je pomoć donjosvjećana potrebna kako bismo konačno jednom zasvagda istjerali demonske vrste (...)

Jesu li Sporazumi potpisani?

Da, potpisani su. Kad su donjosvjećani uvidjeli da se Klava okrenula protiv Valentinea i njegova Kruga da ih obrani, shvatili su da im sjenolovci nisu neprijatelji. Ironično, svojom pobunom Valentine je omogućio Sporazume (Clare, 2012,a: 64).

Sjenolovci su smatrali kako se njegova ideja čistog svijeta protivi svemu onome što je njihova svrha, a to su zaštita bespomoćnih i čuvanje čovječanstva. Dakle ne samo onih koji u sebi imaju anđeoske krvi, već i vampira, vukodlaka, vila ukoliko je riječ o dobrima i nedužnima. Jace navodi kako njegov otac vjeruje u ono što radi, smatra kako je njegova ideja ispravna te da nije zao, već u pravu. Vođen je idejom da čini Božje djelo (Clare, 2012,b: 219) te smatra kako se brine o opstanku svakog živog bića na ovome svijetu. Navodi kako je Anđeo s razlogom odabrao Nefile te sebe i svoju vrstu gotovo poistovjećuje s Bogom. Problematika Sotonina grijeha, odnosno njegovo odbijanje služenja Bogu i njegova manipulacija nad čovjekom kako bi ga naveo da pomisli da je ekvivalentan s Bogom, prikazana je kroz lik Valentinea i kroz njegove radikalne stavove⁷³ i djelovanja:

⁷² Original: „Lucifer Morningstar was Heaven's most beautiful angel. God's proudest creation. And then came the day when Lucifer refused to bow to mankind. To humans. Because he knew they were lesser. And for that he was cast down into the pit with the angels who had taken his side: Belial, and Azazel, and Asmodeus, and Leviathan. And Lilith. My mother.“

⁷³ „Non serviam“, reče Valentine. „Neću služiti“. To je Lucifer napisao na svoju zastavu kad je poveo vojsku pobunjenih anđela protiv pokvarene vlasti“ (Clare, 2012,b: 184).

Mi smo ono najbolje na ovom svijetu i naša je namjena da ga spasimo. Mi smo ono što je na ovom svijetu najbliže bogovima – i moramo upotrijebiti tu moć kako bismo spasili ovaj svijet od uništenja, ma koliko to platili (Clare, 2012,b: 187).

U onoj staroj priči, reče, Sotona je rekao Adamu i Evi: Vi ćete biti kao bogovi, kad ih je navodio na grijeh. I zbog toga su bili izbačeni iz vrta (Clare, 2012,b: 187).

Nadalje, za sjenolovce važnu ulogu imaju tri instrumentarija smrtnika. Dio su njihova postanka, ali i mogućnosti da ih se ugrozi ili izbriše s lica zemlje. Anđeo je prvom sjenolovcu dao tri predmeta, kalež, mač i zrcalo. Kalež se naziva „Razielov kalež“, u njemu je on pomiješao krv anđela i krv ljudi pa dao čovjeku da popije tu mješavinu i stvorio prvog sjenolovca“ (Clare, 2012,a: 250). Svojim drugim dolaskom i napadom Valentine postaje opasniji, radikalniji i snažniji te želi kalež smrtnika kako bi stvorio svoju vojsku. Kroz čitav serijal navedena borba dobra i zla postepeno kulminira kako bi se na samom kraju završila u najopasnijoj i najvećoj borbi u kojoj samo jedna strana pobjeđuje. Može se uočiti kako kulminacije tih borbi metaforički prikazuju i borbe Boga i Arkandela Mihaela protiv palih anđela. Njegov radikalni čin, odnosno krađa kaleža⁷⁴ kako bi stvorio svoju vojsku dovela je do nepotrebnih žrtvi, odnosno ubijanja nedužne djece. Poput Sotone i njegovih demona i loši sjenolovci prikazuju da, u kontekstu njihove iskrivljene ideologije, cilj opravdava sredstvo:

Kad bi učitelji odgovorili da većina ljudskih bića ne može preživjeti tranziciju, Valentine bi tvrdio da lažu, da nastoje ograničiti moć nefila na manjinsku elitu. Tada je tako tvrdio – sad mislim da je vjerovatno smatrao kako su kolateralne žrtve vrijedne konačnog rezultata (Clare, 2012,a: 280).

Nadalje, iako ni dobri ni loši sjenolovci nisu prikazani poput Kerubina, Serafina ili palih anđela koji s krilima padaju s neba te se autorica potpuno udaljava od Biblijskog prikaza fizičkog izgleda anđela, ipak u svoj serijal, u rijetkim prilikama uključuje anđele za čiji opis

„(...) ali bolje je vladati u paklu nego služiti u raj. I ovdje ja vladam. Imam svoje Mračne i svoje demone. Imam svoju utvrdu i citadelu. I kad se zapečate granice ovoga svijeta, sve će ovdje biti moje oružje.(...)“ „Oni će me podići u slavi, i ja ću vladati ponorima između svjetova i prostorima između svih zvijezda.“ (Clare, 2014: 506) Original: „but it is better to rule in Hell than serve in Heaven. And here I rule. I have my Dark Ones and my demons. I have my keep and citadel. And when the borders of this world are sealed, everything here will be my weapon.(...)“ „They will raise me up in glory, and I will rule the abysses between worlds and the spaces between all the stars.“

⁷⁴„Kalež funkcionira na djeci. Na odraslu osobu taj proces ili ne bi imao nikakvog učinka ili bi je na mjestu ubio“ (Clare, 2012,a: 119). „Razlog zašto se samo neka ljudska bića biraju za pretvaranje u nefile jest taj što ih većina uopće ne bi preživjela tu tranziciju. Za to su potrebni posebna snaga i izdržljivost. Prije pretvaranja mora ih se temeljito testirati, ali Valentine se time uopće ne bi zamario. On bi upotrijebio Kalež na svakom djetetu koje bi uhvatio i onih dvadeset posto koji bi preživjeli uzelo bi da budu njegova vojska“ (Clare, 2012,a: 119).

uzima veću inspiraciju iz Biblije. U kontekstu snova i vizija anđeli se prikazuju s krilima pa tako jedan Claryin san prikazuje Jacea u drukčijem ruhu:

Bio je to Jace, sav u plamtećem zlatu, zlatnih očiju i zlatne kose, s bijelo-zlatnim krilima što su mu rasla iz leđa, šira u perja gušćeg nego u bilo koje ptice. Nasmiješio se kao mačak i prstom pokazao iza nje, pa se okrenula i opazila da neki tamnokosi momak (...) stoji ondje, i iz njegovih leđa također su se širila krila, perja crnog kao ponoć, a na vrhu svakog pera bilo je krvi (Clare, 2012,b: 135).⁷⁵

Anđela, koji je najbliži Biblijskog ideji anđela, autorica prikazuje kroz opis glavnog anđela iz kojeg su njeni glavni likovi i potekli. Clary anđela Raziel opisuje kao pojavu u punom sjaju, gotovo kao da gleda u sunce (Clare, 2013: 344), što se može poistovjetiti s anđelima koji dolaze u svom punom sjaju navijestiti uskrsnuće Isusa Krista. Dok se uzdizao iz jezera Clary je primijetila njegovu lepršavu kosu koja je nalikovala srebrnim i zlatnim karikama. Zatim ramena, bijela poput krede, te goli trup obilježen runama baš kao i kod nefila, no Razielove su rune bile zlatne i žive te su se kretale po blijedoj koži kao iskre što frcaju iz vatre. Clary navodi kako je golem, ali na neki način i ne veći od čovjeka. Dok se uzdizao iz jezera, iz leđa su mu izbila krila i široko se razvila iznad jezera. Krila su bila zlatna, pernata, a u svakom se peru nalazilo jedno zlatno, širom otvoreno oko (Clare, 2013: 344-345). Opisom krila može se uočiti sličnost s Kerubinima čija su krila i svaki kotač njihova Kovitlaca bila ispunjena očima. Iako je bio prekrasan, ipak je bilo riječ i o zastrašujućem prizoru (Clare, 2013: 345), poput Biblijskih anđela koji često prilikom svog pojavljivanja konverzaciju započinju s „Ne boj se!“. Nadalje, prikazuje se i „pravi anđeo“ Ithuriel koji je bio zarobljen, prikazan je ranjivim i božanskim poput Almondova anđela. Clary je anđela ugledala u čučnju omotana u prljavu bijelu krpu, zapešća i gležnjevi bili su mu u okovima pričvršćeni za debele metalne prstenove u kamenom podu. Vidjela je mršave ruke i noge posvuda izbrazdane ožiljcima bezbrojnih mučenja, na mjestima gdje su trebale biti oči nalazile su se očne prazne dublje. Zatim je začula šuškanje, a riječ je bila o bijelim krilima koja su se sa zatvorenikovih leđa uzdizala u dva snježnobijela polumjeseca:

Hrapavo je udahmula. Jace. Vidiš li –

Rekao si da anđeli ne postoje...da nitko nikad nije vidio anđela... (Clare, 2013: 146).

⁷⁵ U ovom citatu iz knjige uočava se opis Jacea i Sebastiana, odnosno kontrast između dobrog i lošeg to jest palog anđela. Razlika između dobra i zla prikazana je pridodavanjem različite estetike za svaki lik. Još jedna usporedba Jacea i Sebastiana odnosno dobra i zla prikazana je kroz sljedeći opis: „(...) da iz nekog razloga miriše na crni papar. Ne na loš način – miris je bio pikantan i ugodan, vrlo različit od Jaceova mirisa po sapunu i sunčevoj svjetlosti. Nije da sunčeva svjetlost ima miris, ali kad bi imala – „ (Clare, 2013: 118).

Pogledavši dolje, Clary razabere da anđeo čuči unutar pentagrama od spojenih runa duboko urezanih u pod; sjajile su slabašnim fosforescentnim svjetlom.

Anđeo podigne glavu. Clary sa smućenim, strahovitim sažaljenjem primijeti da ima, kao i Jace, kovrčavu zlaćanu kosu koja mu je mutno sjajila na svjetlu. Uvojci su mu se pripili uz uleknuća lubanje. Na mjestu očiju imao je šupljine, a lice mu je bilo išarano ožiljcima; izgledao je poput prekrasne slike koju su uništili divljaci. Dok je zurila u njega, on otvori usta i iz grla mu poteče glas – nisu to bile riječi, već prodoran i divan pjev, jedna nota koju je, visoku i umilnu, toliko držao i držao da je zvuk postao bolan – (Clare, 2013: 147).⁷⁶

Govoreći o Clarinim anđelima može se zaključiti kako je autorica prepoznala da je vrijeme vampira i vukodlaka prošlo te se okrenula ideji pronalaska novih likova koji će biti jednako mistični i nedohvatljivi. Za svoje likove preuzima anđele iz Biblije samo kako bi ostvarila ideju egzotičnih bića koja u potpunosti modificira kako bi se dodvorila raznoj publici te ih prikazuje kao moderne heroje i zavodnike koje će čitatelji odmah prihvatiti. Na primjeru Raziela i Ithuriela, ponovno se može uočiti Clarina nedosljednost. Nakon raznih opisa i prikaza sjenolovaca u ruhu koje im je sama kreirala, ipak prikazuje dva anđela čija potencijalna sličnost s Biblijskim anđelima ničim ne doprinosi Clarinim sjenolovcima. Može se reći kako šarolikost Clarinih verzija anđela ne prikazuje originalnost autorice, već njenu nejasnu viziju, neodlučnost, podređenost svim čitateljima i trendovima umjesto fokusiranja na odabranu publiku i jednu tematiku.

8. Oružje anđela

Sjenolovci se prikazuju kao veliki ratnici čije je poslanje, kao i kod anđela u Bibliji, usmjereno prema brizi i skrbi za čovjeka. Njihova se uloga ogleda kroz zaštitu čovjeka i realnog svijeta od demona i utjecaja irealnog svijeta. Poput Kerubina, postavljenih na vrata raja sa svjetlosnim mačem, sjenolovci kao zaštitu koriste oružje. Nasuprot Kerubina kojima je dan plameni mač, većina je oružja sjenolovaca napravljena od posebnog materijala kojim se ubijaju demoni. Riječ je o adamasu, na starogrčkom *adamas*, semitskog je podrijetla te znači nepobjediv, neukroćen, pravilan, nepromjenjiv i nesalomljiv. Naziv je materijala povezan i s grčkim oblikom riječi „adamant“ i latinskom riječi „diamant“, što se prevodi ili se odnosi na „najtvrđi metal, dijamant“.⁷⁷ Proučavajući opis materijala od kojeg je oružje napravljeno, može

⁷⁶ Ithurielov prodoran i divan pjev nalikuje Serafinskom pjevu, Božjem najbližem redu anđela koji ga konstantno slave.

⁷⁷ Etimologija riječi adamas. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Adamas> pregledano 11. 3. 2024.)

se uočiti kako materijal i čvrstina oružja aludiraju na opis sjenolovaca kao ratnika. Kako bi svoju verziju anđela približila „božanskom“, Clare *adamas* opisuje kao nebeski materijal pronađen ispod Idrisa koji se koristio za izradu oružja.⁷⁸ Od navedenog su materijala izrađeni serafinski bodeži, stele, instrumenti smrtnika, kalež smrti, drška Mača duša, kamenje vještijeg svijetla, čak i demonske kule u Alicanteu koje imaju svrhu da štite grad od prodora demona. Opisuje ga se i kao „materijal od kojeg su sagrađene nebeske palače“.⁷⁹ Sebastian Morgenstern kasnije koristi nebeski materijal kako bi stvorio demonsku verziju Kaleža smrti, pod nazivom „Pakleni pehar“.⁸⁰ Borba se dobra i zla ogleda i u primjeru poput ovoga, odnosno u činu otimanja određenog predmeta koji služi za dobro kako bi, slijedom iskrivljene ideologije antagonista, predmet služio za postizanje ciljeva na strani zla.

Sjenolovci ne koriste vatreno oružje, uglavnom sudjeluju u borbama prsa u prsa ili pak posežu za projektilnim oružjem koje dolazi u različitim varijantama i kategorijama. Najčešće imaju oružje za koje su specijalizirani ili oružje koje preferiraju, a u slučaju da im oružje nije dostupno, obučeni su za borbu s oružjem improviziranim iz okoline ili čak samo uz pomoć svog vlastitog tijela, brzine i snage. Koriste i određena elementarna oružja koja su učinkovita za obranu od vila, likantropa, vampira.⁸¹ Primjetno je kako se sjenolovci mogu koristiti samo oružjem koje zahtjeva njihovu snagu, kondiciju, znanje i sirovu borbu, što ih potencijalno čini nadmoćnijim junacima od onih koji bi upotrebljavali vatreno oružje. Oružja su sjenolovaca najčešće opisana kao dugački i poput britve oštri noževi, mačevi ili bodeži koje drže oko pojasa. U borbama s demonima najčešće koriste serafinske bodeže različitih veličina, a ističu se svojim sjajem koji osvjetljava maglu ili mrak te im daje srebrn odsjaj.⁸² Jasno se opaža kako sjaj i svjetlost koje oružje pruža sjenolovcima na određen način reprezentira sjaj koji dolazi zajedno

⁷⁸ *Adamas*. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Adamas> pregledano: 11. 3. 2024.) Materijal izgleda „poput komadića gorskog kristala, samo što je svjetliji, prozirniji, srebnastiji i ljepši“ te je riječ o „čistom *adamasu*“, o neprocjenjivoj „nebeskoj stvari“. Original: „it appeared what looked to Clary like a hunk of rock crystal – only it was more luminous, more sheer, silvery and beautiful. She realized with a jolt that it was the stuff seraph blades were made from. „Pure *adamas*,” Mirek said. „The stuff of Heaven. Priceless.“ (Clare, 2012,c: 291-292).

⁷⁹ Original: „They say it's the material the palaces of Heaven are built from“ (Clare, 2012,c: 374).

⁸⁰ Pakleni pehar koristi se za pretvaranje Sjenolovaca u tamne Sjenolovce, s ciljem mijenjanja njihova anđeoskog saveza u demonski. Iskovala ga je jedna od Željeznih sestara, sestra Magdalena, a demonizirao ga je Sebastian Morgenstern uz pomoć krvi većeg demona Lilith. (https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Infernal_Cup pregledano 11. 3. 2024.)

⁸¹ Vile su oslabljene blagoslovljenim željezom, likantropi su oslabljeni srebrnim prahom i mecima, a vampiri svetom vodom, drvenim kolcima od hrastovine i jasena, te vjerskim simbolima. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Weapons> pregledano 11. 3. 2024.)

⁸² Neki od primjera oružja koji se spominju kroz serijal su dugačak tanki bodež u kožnatim koricama čija je drška ukrašena jednim crvenim draguljem, izrezbarenim u obliku ruže, zatim anđeoski bodeži koji svijetle, svjetlucavi mačevi i serafinski bodeži, a primjer jednog od mnogih jest Jaceov nož, kojim je usmrtio demona u Pandemoniju, neobično je proziran, sječiva svijetlog poput kristala, oštrog poput staklene krhotine, a drške optočene crvenim kamenjem.

s Biblijskim anđelima prilikom njihova ukazanja. S obzirom da Clare u svojem serijalu stavlja naglasak na ratništvo njenih likova, oružje koje je popratno u njihovoj borbi aludira na sjenolovačku auru koja ih prati.

Pojam drugost, eng. *otherness*, jedan je od temeljnih odrednica opisa sjenolovaca. Njihov se identitet definira upravo njihovim ratništvom zbog kojega su jedinstveni i prestižniji te se time stigmatiziraju ovozemci i sva druga fantastična bića. Takvi likovi poput Isabelle i Aleca Lightwooda, koji se služe neobičnim oružjem, ispunjavaju misije opasnih ratnika i vidno su nadmoćniji od drugih, zapravo prestaju nalikovati na obične tinejdžere s kojima se čitatelji mogu poistovjetiti. Isabelle Lightwood poznata je po svojem zlatno-bijelom vijugavom biću koji drži omotanog oko zaglavka, dok oko gležnjeva ima nanogavice, metalne lančiće koji zveckaju kao zvonca. Lijeva je nanogavica napravljena od zlata koje je otrovno za demone, a desna od blagoslovljenog željeza koje se koristi protiv vampira i vila. Zanimljivo je uočiti Clarinu nedosljednost kada fantastičnom biću, koje nije u izravnoj vezi s Bogom ili religijom, pridodaje značajan dio oružanja koji je blagoslovljen. Alec Lightwood, uz noževe i bodeže, koristi tobolac sa strijelama privezan preko ramena i kožnati štitnik koji mu ovija ruku od zaglavka do lakta.

Uz mačeve, noževe i bodeže, ističu se i šiljci, koplja, oružni štapovi, bajunete, batine posute čavlina, bičevi, buzdovani, bacačke zvijezde, bokseri, sjekire, samurajski mačevi, samostreli, kuke i lukovi. Zanimljiva je upotreba egzotičnog oružja, riječ je o nestandardnom, specijalnom oružju koje dolazi iz raznih kultura. U egzotična oružja⁸³ spadaju bičevi, štapovi za mačeve, zvjezdice za bacanje, čakre, balisonge, bole, naginata⁸⁴, kindžal⁸⁵, suncobrani i guisarme.⁸⁶ Autorica egzotično oružje koristi kako bi zainteresirala čitatelje te ih uvukla u dramatičan svijet borbe dobra i zla. Egzotično oružje nema svrhu prikazivanja stvarnog oružanja Biblijskih anđela u njihovim poslanjima, kažnjavanjima i borbama s demonima, već egzotika doprinosi unikatnosti, neobičnosti i začuđivanju. Egzotično oružje nije posebno zbog značenja ili svoje prošlosti, već zbog svog autentičnog fizičkog izgleda i uporabe.

⁸³ Egzotična oružja. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Weapons?so=search> pregledano 11. 3. 2024.)

⁸⁴ Drveno koplje s velikim drškom, podsjeća na široku sablju nataknutu na dugi štap, kojom se bode kao kopljem, ali i siječe kao sabljom. Koriste ga nindža-žene i općenito žene-borci. (<https://hrvatski.en-academic.com/25241/naginata> pregledano: 11. 3. 2024.) U serijalu navedeno oružje koristi Isabelle Lightwood.

⁸⁵ Čerkeski bodež (kavkavski narod) (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/cerkezi> pregledano 11. 3. 2024.)

⁸⁶ Koristio ga je i Alec Lightwood za vrijeme borbe na palubi, s demonima, koja je prikazana u knjizi *Grad od pepela*. Oružje s drškom koje kao glavu ima zakrivljenu, dvosjeklu oštricu s kljunom na stražnjoj strani. (<https://www.dictionary.com/browse/guisarme> pregledano 11. 3. 2024.)

Kada se Clary tek upoznala sa svijetom sjenolovaca, za vrijeme njenog prvog boravaka u Institutu, Jace joj je u oružarnici predstavio tri serafinska bodeža, *Sanvi*, *Sansanvi*, *Semangelaf*. Navedeni se bodeži smatraju primarnim oružjem sjenolovaca za čije je korištenje potrebno zazvati snagu. Da bi pristupili snazi oštrice bodeža, zazivaju ime određenog anđela.⁸⁷ Što se glasnije zazove ime anđela, to će bodež biti jači. Podižući serafinski bodež uzvikne se ime, tad iz cijevi izraste oštrica bodeža te sjaj obasja lice sjenolovca koji ga koristi.⁸⁸ U Bibliji nema spomena o navedenim bodežima niti o anđelima pod ovim nazivom. Postoji legenda koja navodi kako su *Senoya*, *Sansenoya* i *Semangelofa* tri anđela koja je Bog poslao da vrate prvu Adamovu ženu, Lilith, nakon što je pobjegla od Adama jer se nije osjećala ravnopravnom.⁸⁹ Usmena književnosti judaizma, primarni mitovi spominju Lilith kao kradljivicu beba, a brojni amuleti za trudnice i bebe od srednjeg vijeka do modernog doba koriste tri imena anđela *Sanvi*, *Sansanvi* i *Samangelof* kako bi otjerali Lilith.⁹⁰ Clare sastavlja nove varijante dvaju imena i dodjeljuje ih svojim serafinskim bodežima. Pojam „serafinski“ daje naslutiti kako je riječ o anđeoskim bodežima. Kako bi oružju pridodala simboliku i značajniju ulogu od običnog ratničkog oružja, odabire imena triju anđela iz legende i mita koji su bili Božji poslanici, ali i čuvari djece od demonskog utjecaja Lilith. Poput anđela koji su čuvari od demonskog utjecaja Lilith, serafinski bodeži služe kao zaštita te su učinkoviti za ubijanje demona i članova Donjih svjetova. Međutim, kada se bodež koristi protiv „ovozemaljskog“, on je toliko nadmoćan te uzrokuje da ovozemaljsko pukne u plamenu već prilikom prvog udara.⁹¹

Najpoznatiji serafinski bodež jest anđeoski bodež pod imenom Michael. Clare je očigledno inspirirana i biblijskim najistaknutijim anđelom ratnikom i čuvarom. Zazivom njegova imena bodež bljesne snažnije od bilo kojeg serafinskog bodeža. Mač arkandela Michaela zaliven je nebeskom vatrom te se može postići da se naudi jednome, ali ne i drugome

⁸⁷ Može se zazvati bilo koje ime anđela, osim Razielovog.

⁸⁸ Clary ga na prvi pogled opisuje kao prozirnog poput stakla, s blistavom drškom, opako oštar i dug gotovo kao Jaceova podlaktica (Clare, 2012,a: 73).

⁸⁹ Senoya, Sansenoya, Semangelof. (<https://www.grunge.com/158305/the-untold-truth-of-lilith/> pregledano 22. 11. 2024.) Lilith su pronašli usred Crvenog mora, okruženu demonima, a njena nova uloga bila je rađanje stotinu i više čudovišta dnevno, poznata kao lilim. Anđeli su joj prenijeli Božju poruku da se može vratiti Adamu, bez štete ili greške, ili će Bog ubijati sto njezine djece svaki dan. Lilith je ponudu odbila te je nastavila živjeti u divljini kao demonica, majka čudovišta i napadačica djece. Smatralo se da su muška djeca ranjiva na Lilithine napade sve dok ne navrše osam dana, a tada bi bila obrezana i stoga posvećena Bogu. Ženska su djeca bila prepuštena Lilithinoj nemilosti 20 dana.

⁹⁰ Sanvi, Sansanvi i Samangelof. (<https://www.myjewishlearning.com/article/lilith-lady-flying-in-darkness/> pregledano 22. 11. 2024.)

⁹¹ Kroz serijal se ističu brojna imena serafinskih bodeža poput Nakir, Israfiel, Abrariel, Gabriel, Camael, Telantes, Samandiriel, Jahoel, Amriiel, Arathiel, Dumah, Jophiel, Harahel, Heosphoros, Sandalphon, Taharial. Serafinskim bodežima je moguće dati i imena pa u jednoj prilici Clary daje ime Cassiel svom bodežu.

Sjenolovcu.⁹² Ime se mača ne može izgovoriti oskudnim ljudskim jezikom te ga Sjenolovci i Donjosvjecani mogu jedino oslovljavati imenom Glorious. Mač arkandela Michaela može pokloniti samo anđeo, ali zazivanje je anđela riskantno jer postoji opasnost od spaljivanja nebeskom vatrom.⁹³ Clare opisom navedenog Mača i isticanjem njegove važnosti i „svetosti“, pridodaje osjećaj „otajstva“ koji u Bibliji često prevladava. Zanimljivo je uočiti detalj u kojem je Clare sjenolovce, iako su nadmoćniji od drugih, zbog njihove komunikacije na ljudskom jeziku, prikazala nedovoljno dostojnima pravog arkandela. Opis mača arkandela Michaela dan je u petom nastavku serijala, *Grad izgubljenih duša*:

*Bio je to mač - također ništa posebno za pogledati, stari željezni mač isprebijanog izgleda s pocrnjelim balčakom. Rubovi su bili neravni, kao da ih je izjela kiselina, iako je vrh bio oštar. Izgledalo je kao nešto što je možda pronađeno arheološkom iskopinom, što još nije dobro očišćeno (Clare, 2012,c: 435).*⁹⁴

*To je mač arkandela Mihaela, zapovjednika vojske nebeske. Posjeduje snagu Nebeske vatre. Udari ovime svog neprijatelja i izgorjet će zlo iz njega. Ako je više zao nego dobar, više pakao nego raj, to će i izgorjeti život iz njega. To će sasvim sigurno prekinuti njegovu vezu s vašim prijateljem – a može naštetiti samo jednom od njih u isto vrijeme (Clare, 2012,c: 435-436).*⁹⁵

Oružje koje se posebno ističe u serijalu je Mač duša, koji je još poznat pod nazivom Maellartach⁹⁶, a riječ je o drugom po redu instrumentu smrtnika. Koristi ga se u kušnjama uz pomoć kojeg se ustanovljuje laže li neki sjenolovac te ga tjera da govori istinu. U Bibliji nema govora o ovom Maču, niti o oštrici kojom su Adam i Eva istjerani iz Edena, što ukazuje na Clarinu modifikaciju. Zanimljivo je uočiti kako Clare povezuje ideju oštrice, koja je otjerala Adama i Evu iz vrta nakon što su stavljeni pod kušnju zabranom da jedu sa stabla spoznaje dobra i zla, s Mačem duša kojeg sjenolovci koriste u svojim kušnjama. Nadalje, Mač duša

⁹² Njegova je upotreba bila potrebna kada je trebalo razdvojiti Sebastiana Morgensterna i Jacea Waylanda, kada su bili povezani te Jace nije imao slobodnu volju.

⁹³ Navodi se kako čak i kada bi se anđela uspjelo prizvati, ne bi ga se moglo natjerati da preda mač te kako bi ga se moglo uzeti silom od anđela, ali to bi bio jedan od većih zločina. Na kraju, anđeo predaje mač Simonu, vampiru s Kainovim biljegom, u zamjenu za njegov biljeg. Anđeo predaje mač, ali oduzima Simonu biljeg (Clare, 2012,c: 199).

⁹⁴ Original: „It was a sword – nothing special to look at either, a beaten-up looking old iron sword with a blackened hilt. The edges were ragged, as if acid had eaten at them, though the tip was sharp. It looked like something that an archeological dig might have turned up, that hadn't been properly cleaned yet.“

⁹⁵ Original: „It is the sword of the Archangel Michael, commander of the armies of Heaven. It possesses the power of Heaven's fire. Strike your enemy with this, and it will burn the evil out of him. If he is more evil than good, more Hell's than Heaven's, it will also burn the life from him. It will most certainly sever his bond with your friend – and it can harm only one of them at a time.“

⁹⁶ „golemi, srebrni Mač teške oštrice, balčaka u obliku raširenih krila, bio je onaj koji je visio iznad Govorećih zvijezda u vijećnici Tihe braće. (...) Pripada svim Nefilima. To je oštrica kojom je Anđeo izbacio Adama i Evu iz raja“ (Clare, 2012,b: 72).

korišten je za obred paklene konverzije⁹⁷ kojim je Valentine Morgenstern želio ostvariti svoje radikalne ciljeve. Tim se obredom nastoji izokrenuti serafinska alijansa Mača duša, odnosno želi ga se učiniti predmetom demonske, a ne anđeoske moći. Cilj je bila vlast nad demonima te ne samo ograničena zaštita koju pruža Kalež, već i moć prizivanja demona i stvaranja vojske. Mač duša značajan je predmet borbe dobra i zla. Riječ je o predmetu za koje se bore obje strane, dobri i loši sjenolovci.

9. Rune anđela

Nasuprot Biblijskih anđela koji nemaju oznake po tijelu, Clare svojim anđelima pridodaje rune odnosno biljege. Spominjući biljeg može se uočiti kako ideju za rune Clare preuzima iz Biblije. Inspirirana Kajinovima biljegom⁹⁸ stvara prilagodbe i sjenolovcima pridodaje oznake koje predstavljaju složen runski jezik koji im je dao anđeo Raziel te koji im daje moći izvan onih svjetovnih. U Bibliji, ali i kod Clare rune se pojavljuju s ulogom zaštite. Dok Kajina čuvaju od napada i umorstva, sjenolovcima služe za zaštitu, ali i doprinose njihovom junaštvu i superiornosti. Clare uvodi izmjene te navodi kako u svijetu sjenolovaca postoje anđeoske i demonske rune, a urezuju se na kožu sjenolovaca pomoću stela i njihov su najčešći alat u borbi protiv demona. Za sjenolovce rune nisu isključivo samo alat, već su dio njihovog identiteta i nasljeđa. Svaka runa ima osobno značenje za sjenolovca te ovisno o tome tko koristi određenu runu, njeno značenje može varirati.

Rune imaju različite efekte, koriste se za različite svrhe, poput zaštite, liječenja, borbi, povezivanja s nekom drugom vrstom magije i mnoge druge svrhe. Autorica ih predstavlja dijeleći ih na privremene⁹⁹ i trajne¹⁰⁰ rune. U slučaju privremenih runa primjetna je sličnost s ožiljcima koje opisuje J.K. Rowling. Blijedi i bijeli ožiljak kod sjenolovaca podsjeća na ožiljak

⁹⁷ „Da izvedeš Obred konverzije, trebaš užariti Mač do crvenog usijanjanja, a onda ga četiri puta ohladiti, svaki put u krv jednog donjosvjecanskog djeteta. Jednom u krvi djeteta Lilit, jednom u krvi djeteta mjeseca, jednom u krvi djeteta noći i jednom u krvi djeteta vila“, objasni Magnus“ (Clare, 2012,b: 106).

⁹⁸ „A Jahve mu reče: „Ne! N ego tko ubije Kajina, sedmerostruka osveta na njemu će se izvršiti!“ I Jahve stavi znak na Kajina, da ga tko, našavši ga, ne ubije“ (Post 4, 15).

⁹⁹ Imaju kratkoročni učinak i nanose se na tijelo osobe ili oružje. Traju određeni period, a s vremenom blijede te iza sebe ostavljaju blijedi, bijeli ili srebrni ožiljak, a kako bi se opet osjetio njihov učinak potrebno ih je opet nacrtati.

¹⁰⁰ Trajne rune su poput tetovaža, trajno su utisnute na kožu sjenolovaca. Vidljive su, traju zauvijek, imaju dublji magični efekt. Svaka trajna runa predstavlja vrstu magijske ili zaštitničke moći koja trajno djeluje na sjenolovca.

nastao ubojitom kletvom, koji se nalazi na čelu Harryja Pottera. Clare preuzima ideju o kletvi iz Biblije i potencijalno drugih fantastičnih djela te ju prilagođava potrebama svoje priče. Opis ožiljaka od runa vidljiv je u drugoj knjizi serijala, *Grad od pepela*:

Kakav ovozemaljac možda bi pomislio da je Jace manje savršen zbog bijelih ožiljaka, ostataka starih runa, koji su mu prekrivali kožu poput snježnih pahulja, ali ne i Alec. Svi su oni imali takve ožiljke; bile su to medalje časti, a ne mane (Clare, 2012,b: 23).

Clary spusti pogled na svoju ruku gdje je Jace bio nacrtao jedini Biljeg koji je ikada primila. Još je vidjela čipkaste bijele tragove koje je ostavio, više uspomenu nego ožiljak (Clare, 2012,b: 57).

Sve rune uzrokuju određenu nelagodu, lagano peckanje i žarenje prilikom stvaranja, ali većina runa ne uzrokuje nikakvu štetu sjenolovcu.¹⁰¹ Kasnije ožiljci koji ostanu, bilo da je riječ o blijedom ožiljku ili tetoviranoj runi, simbol su hrabrosti, junaštva i veličine glavnih junaka. Primjetno je kako su rune potencijalno vizualni prikaz izloženosti junaka borbama između dobra i zla te njegovog izravnog doprinosa i herojstva. Osim što su namijenjene za kožu, rune se primjenjuju i na fizičke objekte, dajući različite efekte i sposobnosti. Samo najčešće rune nazivaju se pravim imenima, dok se ostale ističu opisnim imenima.

Značaj i ozbiljnost runa uočava se u činjenici da ih sjenolovci ne mogu dobiti bez formalne obuke¹⁰² koja započinje već oko njihove desete ili dvanaeste godine te tada dobivaju svoju prvu runu¹⁰³. Riječ je o trajnom biljegu koji se stavlja na dominantnu ruku te daje dodatnu vještinu u baratanju oružjem. Osim *Voyance* rune, prve i najosnovnije za sjenolovca, u serijalu se odmah na početku spominje runa *iratze*. *Iratze* je iscjeliteljska runa¹⁰⁴, a potreba za uporabom takve rune prikazuje sjenolovce kao bića koja su, unatoč svojoj nadmoći, ranjiva. Ovim se činom može postići da se Clary, a preko nje i sami čitatelji, lako poistovjete s „Drugim“ bićem. Ranjivost, bol, smrtnost za svakoga je ista te se na ovaj način postiže element emotivnosti kod djela popularne kulture. Uz emotivnost, ova se runa često javlja u momentima iščekivanja i

¹⁰¹ Rune se u određenim okolnostima mogu i uništiti bacanjem kiseline na runu te ako je se dovoljno izobličiti, može se smanjiti ili posve uništiti njezina moć. Do uništavanja runa najčešće dolazi u bitkama, kada neprijatelji nastoje spaliti ili odrezati kožu sjenolovca kako bi im oduzeli moć koju im pružaju rune (Clare, 2012,b: 97).

¹⁰² „Većina Nefila prođe nekoliko razina obuke prije nego što prime Biljege. Ne bih preporučio da ih nabaviš dok ne dobiješ neku poduku.“ (Clare, 2012,b: 57)

¹⁰³ *Voyance* runa je najosnovnija i najtrajnija runa koja služi za poboljšanje i fokusiranje vida, dajući nositelju ekstrasenzornu percepciju, dopuštajući sjenolovcu da vidi suvremene događaje izvan svog vidokruga, prikrivenost prošlosti, kao što je glamur, i, uz obuku i vježbu, da identificira Donjosvjecane na vidiku. (https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Voyance_rune pregledano 17. 3. 2024.)

¹⁰⁴ Riječ je o iscrtanom znaku, neobičnog oblika gotovo nalik na zvijezdu čija dva kraka zvijezde strše iz ostatka znaka te su nepovezana, a kada su sjenolovci ranjeni, vrškom stele nacrtu se linija koja povezuje dva odvojena kraka zvijezde. Runa se tada aktivira i znak zasvjetluca, kao da je nacrtan fosforescentnom tintom te utone u kožu, a nakon crtanja rune i iscjeljivanja ostaje blijed, tanak i gotovo nevidljiv ožiljak (Clare, 2012,a: 74-75).

kolebanja, kada je sudbina protagonista ugrožena. Nadalje, runu *mendelin* koriste kao djelomičnu i privremenu nevidljivost kroz glamur, dok kao iscjeljujuća runa jača konstituciju žrtve.¹⁰⁵ Runa pod nazivom *fortis* daje sjenolovcima snagu, dok im runa *nyx* omogućava noćni vid.¹⁰⁶ Uočavajući uloge navedenih runa može se postaviti pitanje jesu li Clarini anđeli uopće nadmoćni junaci, ako ih nadmoćnima ne čini ni bliskost Bogu niti urođena moć. Čini se kako ih junacima čine popratni elementi poput oružja, teških treninga i runa koje im daju moći, a svi navedeni elementi ih ne karakteriziraju kao anđele. Clare kombinira ideju nadmoćnog bića, istreniranog ratnika, zgodnog, tetoviranog mladića te ju prezentira odabirući naziv za takvo biće „anđeo“ kako bi zainteresirala publiku nečim egzotičnim. Uzimajući u obzir opis Clarinih sjenolovaca, može se uočiti kako autorica stvara bića koja ničim ne nalikuju niti su karakteristično slična anđelima. Shodno tome, može se postaviti pitanje, zašto je bilo važno odabrati anđele kao inspiraciju.

Clare odabire anđele kako bi nakon vampira i vukodlaka, čitateljicama dala novo misteriozno biće koje će im se svidjeti. Čitateljice žele muškarce koji su superiorniji od zemaljskih muškaraca s tim da im u isto vrijeme tu superiornost zamjeraju. Skloni su doživljavanju muškaraca kao sveznajućih i sverazumijevajućih, a kasnije ih njihova očekivanja od muškaraca dovedu do osjećaja neshvaćenosti te tragaju za razumijevanjem (Sakač 2021: 29 prema Schaef 2006: 63-64). Sakač (2021: 29 prema Darwin 2007: 210) navodi kako je to oduvijek slučaj u ljudskom i životinjskom svijetu te da ženke biraju samo one mužjake koji ih najviše uzbuđuju ili očaravaju. Nadalje, Sakač (2021: 29) navodi kako žene često žele muškarce koji imaju neki poseban dar i koji se svojim sposobnostima razlikuju od ostalih muškaraca. Clarine čitateljice odabiru nadljudski jake nefile, bića koja su dovoljno bliska njima da se poistovjete, ali i dovoljno superiorna da dobiju što žele. Sakač (2021: 30 prema Miller 2007: 260) uočava kako je karakteristično da autorice svojim likovima daju vještinu sviranja klavira, a riječ je o jednoj od najtajanstvenijih ljudskih sposobnosti s obzirom da nije korisna za preživljavanje, već je riječ o sposobnosti koja se koristi kako bi se prikazalo zbližavanje glavnog protagonista i protagonistkinje (Sakač 2021: 30). Poput Edwarda koji je za Bellu skladao skladbu pod nazivom „Bellina uspavanka“, Clarin lik Jace sviranjem klavira pokazuje svoju nježniju, ranjivu, ljudsku stranu. Time Clary, ali i čitateljice odstupaju od kolebanja je li Jace opasan ili dobar lik.

¹⁰⁵ Runa mendelin. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Runes> pregledano 17. 3. 2024.)

¹⁰⁶ Runa fortis i nyx. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Runes> pregledano 17. 3. 2024.)

Nadalje, važno je istaknuti kako se nefili od prosječnih ljudi razlikuju upravo svojim runama, s obzirom da su oni jedina bića koja mogu nositi anđeoske oznake jer su i sami dijelom anđeli. Zakon zabranjuje stavljanje runa na čovjeka jer kada se nacrtaju na svjetovnim stvarima, one peku kožu, ostavljaju ožiljke po cijelom tijelu te mogu izluditi čovjeka i pretvoriti ga u takozvanog „Otpisanog“. Jace Wayland otpisane je opisao na sljedeći način:

Pitala si me što se zbiva kad usiječeš biljege na nekoga tko nema sjenolovačke krvi. Jedan biljeg samo će te zapeći, ali mnogo biljega, i to jakih? Usječenih u meso posve običnog ljudskog bića bez traga sjenolovačkog podrijetla? Dobiješ ovo. Trgne bradom prema truplu. Rune su očajno bolne. Obilježeni polude, bol ih natjera da siđu s pameti. Postanu okrutni bezumni ubojice. Ne spavaju i ne jedu ako ih ne natjeraš pa umru, uglavnom brzo. Rune imaju veliku moć i mogu se rabiti za veliko dobro, ali mogu se rabiti i za zlo. Otpisani su zlo (Clare, 2012,a: 75).

U borbi je dobra i zla česta situacija u kojoj upotreba određenog predmeta ili određeni postupak donose promjene i posljedice za običnog čovjeka, za nekoga tko ne pripada fantastičnom svijetu. „Otpisani“ se mogu povezati s posljedicom koju izaziva prsten u *Gospodaru prstenova*. Prema Gandalfu, univerzalna značajka *Prstenova moći* jest ta da smrtnik koji nosi bilo koji od prstenova dobiva životni vijek daleko duži od prirodnog. Vjerojatno je ovo nenamjerna nuspojava moći prstenova, jer je izvorno namijenjeno da sve prstenove nose vilenjaci, koji su u početku bili besmrtni. Međutim, osoba koja zadrži prsten neće rasti ili dobiti više života, već će nastaviti živjeti sve dok im život ne postane nepodnošljiv.¹⁰⁷ Primjetno je kako u oba slučaja, utjecaj elementa iz irealnog svijeta ima koban učinak na običnog čovjeka. Navođenjem konkretne i ozbiljne posljedice za čovjeka, jasno se vizualizira distinkcija između superiornijeg bića i onoga koji to nije.

Nadalje, zanimljivo je uočiti kako je Clary jedina predstavljena kao lik nefila koji ima mogućnost stvarati nove rune.¹⁰⁸ Prilikom razmišljanja o raznim potencijalnim oblicima, linijama, znakovima, u njenom umu pojavio se glas koji joj se obratio i iz kojega se saznalo o pripadnosti jezika runa, odnosno da je riječ o jeziku raja:

Clary uzme tamnosivu bojicu iz kutije i položi vrh na papir. Razmišljala je o oblicima, linijama, zavijucima; razmišljala je o znakovima u Sivoj knjizi, drevnim i savršenim, utjelovljenjima jezika odveć

¹⁰⁷ Prstenovi moći (https://lotr.fandom.com/wiki/Rings_of_Power pregledano 27. 11. 2024.) Jedan od likova, Bilbo Baggins, rekao je kako se pred kraj svog vremena posjedovanja prstena počeo osjećati mršavo i istegnuto, što je znak da je proces počeo utjecati na njega.

¹⁰⁸ Dar za stvaranje novih runa dobila je kao rezultat anđeoske krvi Ithuriela koja je tekla njezinim venama, zbog toga što je njezin otac njezinoj majci za vrijeme trudnoće davao anđelovu krv. Zbog svoje povezanosti s Ithurielom Clary ima slike i vizije drevnih runa u svom umu te je riječ o runama koje su vrlo vjerojatno postojale mnogo prije Sjenolovaca te se navodi kako je vrlo vjerojatno i riječ o runama Neba, koje potječu iz vremena anđela. Dolaze joj u snovima ili vizijama, obično kada ih prizove razmišljajući o nečemu ili spontano u vrijeme potrebe. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Runes> pregledano 19. 3. 2024.)

besprijeckornog za govor. Neki glas prozbori joj u mislima: Tko si ti da misliš kako možeš govoriti jezikom raja? (Clare, 2012,b: 203)

Primjetno je kako Clare prvenstveno stvara superiorne muške protagoniste, a zatim ovim činom postavlja novopečenu, ženu, sjenolovku iznad njih. Poznavajući jezik raja, ona ruši i potkopava moć junaka s kojima je čitatelj upoznat od samog početka te se superiornijom počinje doživljavati Clary. Nakon saznanja da može stvarati nove rune Clary je stvorila runu Neustrašivosti¹⁰⁹, zatim runu Saveza¹¹⁰, a upravo je Clary ta koja je stvorila Kajinov biljeg.¹¹¹ Sjenolovcima, kao nefilima, nisu dane na korištenje demonske rune koje se koriste za prizivanja demona te su im zabranjene Zakonom, ali i ne mogu djelovati zajedno s njihovom serafskom krvlju. Može se zaključiti kako je zabrana demonskih runa logična odluka, ali postoje i određene drevne, anđeoske rune koje im, unatoč serafskoj krvi Nefila, nisu dane na korištenje, a jedna od takvih runa je Kajinov biljeg.¹¹² S obzirom da je Clary zanemarila zabranu stvorivši runu, može se uočiti i rušenje i potkopavanje Zakona kao takvog.

Na primjeru rune u obliku Kajinovog biljega može se uočiti konkretna poveznica s Biblijom, isticanjem izvornog citata.¹¹³ Navodi se kako se upravo ta runa potencijalno može smatrati prvim zabilježenim biljegom, a ponekad se naziva i znak lualice¹¹⁴ te je ovaj zaštitni znak namijenjen zaštiti onoga koji ga nosi od bilo koga s namjerom da mu naudi.¹¹⁵ Jedan od vampira, Raphael, o Kajinovom biljegu govori na sljedeći način:

¹⁰⁹ „Dovršena runa Neustrašivost bila je uzorak od vrlo vijugavih linija: runa smiona i aerodinamična poput orla“ (Clare, 2012, b: 203).

¹¹⁰ Runa vezivanja jest runa koja spaja različitosti (Clare, 2013: 265) te je stvorena da poveže sjenolovce i donjosvjećane, za vrijeme borbe u velikoj bitci protiv Valentinea. Ta runa uz sebe treba jednaku runu da bi djelovala, runu Blizankinju Partnericu koja se naziva runa savezništva (Clare, 2013: 274). Runa saveza omogućuje Sjenolovcima i Donjim svjetovima da sigurno dijele međusobne sposobnosti, dajući Nefilima pristup snazi, brzini i magičnim sposobnostima njihovih partnera iz Donjeg svijeta, te dajući Donjim svjetovima pristup ratničkim vještinama njihovih saveznika nefila. (https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Alliance_rune pregledano 20. 3. 2024.) Oba partnera moraju imati biljeg kako bi runa bila učinkovita (Clare, 2013: 293). Runa vezivanja neće utjecati na donjosvjećane jer nije riječ o anđeoskog runi koja se nalazi u Sivoj knjizi, već je nova i sigurna. Sjenolovac koji stavi biljeg na donjosvjećanina, on će mu biti partner (Clare, 2013: 294).

¹¹¹ Rune. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Runes> pregledano 19. 3. 2024.)

¹¹² Rune. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Runes> pregledano 20. 3. 2024.)

¹¹³ „A Jahve mu reče: „Ne! Nego tko ubije Kajina, sedmerostruka osveta na njemu će se izvršiti!“ I Jahve stavi znak na Kajina, da ga tko, našavši ga, ne ubije“ (Clare, 2012,b: 253). / (Post 4, 15).

¹¹⁴ Iako je riječ o zaštitnoj čaroliji, naglašava se kako je riječ i o prokletstvu za nositelja. Biblijski gledano, postoji nekoliko varijacija prokletstva povezanih s Kajinovima biljegom, ali najsličnija varijacija Simonovoj situaciji jest prokletstvo vječnog življenja i lutanja svijetom dugo nakon smrti svih njegovih voljenih. (https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Mark_of_Cain pregledano 20. 3. 2024.)

¹¹⁵ Clary stavlja Kajinov biljeg svom prijatelju, vampiru, Simonu na čelo, s ciljem da ga zaštiti za vrijeme velike bitke i od vođe vampira, Raphaela Santiaga. Kršenje zakona i problematiku stavljanja anđeoske rune, zabranjene čak i nefilima, na vampira uočavamo kada sam Simon priziva anđela Raziela kako bi ga zatražio mač arkandela Mihaela s kojim će pomoći Jacu da ga odvoji od Sebastiana te mu vrati slobodnu volju. Dok se Simon suočavao s anđelom Razielom, anđeo je bio razbješnjen i zaprepašten kada je ugledao znak na smrtniku, posebno što je znak

Ovaj biljeg, reče Raphael, ne skidajući pogled sa Simona, nije jedan od onih iz Sive knjige. Stariji je čak i od nje. To je jedan od drevnih biljega, nacrtan Stvoriteljevom vlastitom rukom (Clare, 2013: 314). Svako zlo koje mu se učini počinitelju će se vratiti sedmerostruko. To je u biti biljega. Ovo nije jednostavna zaštitna čarolija, svjetleniče. Znaš li što je bila Kajinova kazna? Stoga budi proklet na zemlji. Vječni ćeš skitalica biti¹¹⁶ (Clare, 2013: 315).

Može se uočiti kako biljeg koji je dozvoljen da nastane samo Stvoriteljevom vlastitom rukom, Clare prepušta u ruke ženskog protagonista. Time autorica krši vlastito pravilo koje je unijela u svijet sjenolovaca i u većem fokusu joj je postavljanje žene na čelo borbe dobra i zla. Primjetno je kako suptilno upliće i temu feminizma u radnju djela te umanjuje veličinu i važnost Stvoritelja. Ovim činom Clare prikazuje rušenje i potkopavanje Stvoritelja odnosno počela onih bića koja su poslužila kao inspiracija za sjenolovce.

10. Demoni

Clare se u svom serijalu udaljava od Biblijske ideje demona kao Sotone ili njegovih sljedbenika. Uzima ideje za njihov izgled iz simbolike koja se navodi u Bibliji prilikom njihovih opisa te u fokus stavlja groteskna stvorenja kako bi istaknula irealan svijet u kojem se radnja odvija. Time autorica postiže da „onostrano“ kod čitatelja izazove zaprepaštenje. Nasuprot Biblijskom prikazu demona kao nečistog duha, napasnika i nekadašnjeg anđela koji je svojim radikalnim i neopozivim izborom stao na stranu suprotnu od Boga, u serijalu su najčešće demoni predstavljeni kao groteskna bića koja se ne spominju često u korelaciji s Bogom. Na većinu demona ne referira se kao na pale anđele¹¹⁷, već je fokus na tome da se prikaže njihova grotesknost i zastrašujući efekt na čitatelja. Može se zaključiti kako deformiranost i izobličenos

bio na vampiru te nanesen rukom koja nije Božja. Anđeo bi ubio Simona da nije bilo Markovog učinka. U zamjenu za svoj život i posuđivanje mača Glorious, Raziel je na kraju oduzeo Simonu Kajinov biljeg. (https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Mark_of_Cain pregledano 20. 3. 2024.)

¹¹⁶ Izvorno iz Biblije: „Stoga budi proklet na zemlji koja je rastvorila usta da proguta s ruke tvoje krv brata tvoga! Obrađivat ćeš zemlju, ali ti više neće davati svoga roda. Vječni ćeš skitalica na zemlji biti!“ (Post 4, 11-12).

¹¹⁷ Na loše sjenolovce, koji su percipirani kao pali anđeli, ne referira se kao na demone. Među ostalim demonima kao grotesknim bićima samo se na pojedine stavlja naglasak da su nekoć bili anđeli te da su pali, a među njima su Asmodej, Azazel i sl., dakle biblijska imena demona. Jednom se u serijalu Clary ipak na pale anđele referira kao na demone, a kada se govori o, na primjer, Asmodeju i Sammaelu navodi se kako su jednom bili najsajniji Božji sluge te da kada padnu sve što je bilo svijetlo u njima postaje mračno i koliko je nekada anđeo bio briljantan, toliko je sada postao zao (Clare 2014: 146). Original: „They were the brightest servants of God, once,“ Jaice said. „That's what happens when you fall. Everything that was bright about you becomes dark. As brilliant as you once were, that's how evil you become. It's a long way to fall.“ Dakle može se zaključiti kako se na demone poput Azazela, Asmodeja, Sammaela, Lucifera, Levijatana, Lilith i slično referira kao na one koji su pali te se može uočiti sličnost s Biblijom, ali većinski dio opisa demona i njihovih uloga ne stavlja u fokus Biblijsku ideju palog anđela.

Clarinih demona reflektira prirodu Biblijskih demona kao bića koja predstavljaju kaos i destrukciju. Clarini demoni djeluju individualno ili pod vodstvom odmetnutog sjenolovca Valentinea. Može se primijetiti kako se autorica udaljava od ideje da su demoni isključivo produkt neopozivog izbora i pada s neba, već je riječ o bićima koja su predstavnici zla i irealnog svijeta, oni su ono „onostrano“ što je potrebno uvrstiti u žanr fantastike, a važno ih je pridodati radnji djela jer se uz pomoć njih jasno odvaja granica između dobra i zla. Primjetno je kako demoni zauzimaju ulogu zle sile koja prijeti ljudskom društvu, a za njih se veže i simbolika zla, iskušenja te moralnih padova. Testirajući snagu i odlučnost glavnih likova može se uočiti kako demoni ne predstavljaju samo fizičku prijetnju nego i moralnu. U serijalu se ne ističe oholost, grijeh i samoljubivost demona koja ih je odvela u propast, već se samim njihovim grotesknim izgledom prikazuje njihov prijezir i mržnja koja je utkana u ideju njihova bića. Prikazani su kao dijametralna suprotnost od čovjeka i dobra, ali i kao prijetnja čovjeku i Sjenolovcima. Prisutnost demona u Clarinom serijalu simbolizira borbe između dobra i zla, odnosno borbe između ljudskih slabosti i želje za duhovnom čistoćom. Demonu su sredstvo uz pomoć kojeg se glavni junaci suočavaju s vlastitim strahovima, traumama i dilemama. Služe kako bi testirali glavne junake, izazivali konflikte ili izazvali prijetnje koje glavni junaci trebaju neutralizirati kako bi se sačuvala ravnoteža u svijetu. Može se zaključiti kako su demoni u tom slučaju svojevrsni okidač za osobni razvoj glavnih likova.

Kao što je Ivan Pavao II. (2015: 32) istaknuo da se u Svetom pismu Sotona najčešće prikazuje kao pojedinac, dok on sam ipak upućuje kako nije jedini i da ih ima mnogo, Clare u svom serijalu prikazuje velik broj različitih demona. Razlikuju se svojim grotesknim izgledom kako bi se naglasila ozbiljna prijetnja zla. U Bibliji se Sotona često uspoređuje sa zmijom, a zatim i lavom koji riče, obilazi i traži koga da proždre (1 Pt 5, 8). Primjetno je kako Clare odlučuje preuzeti ideju animalnog izgleda demona. Osim asocijacije sa zmijom i lavom, Biblija ne govori mnogo o tome kako Sotona i demoni izgledaju jer je zapravo riječ o duhovima, netjelesnim bićima.¹¹⁸ Iako su u oba slučaja demoni primjer zlih entiteta povezanih s tamom i

¹¹⁸ Nemoguće im je odrediti fizička svojstva, stoga u Bibliji nema konkretnog prikaza njihova izgleda. Najbliži se opis Sotone i demona nalazi u Drugoj poslanici Korinćanima kada se zapravo opisuju ljudi koji su lažni učitelji, odnosno oni koji se prerađavaju u službenike pravednosti i Kristove sljedbenike. („I nikakvo čudo! Ta sam se Sotona prerađuje u anđela svjetla“ (2 Kor 11, 14) / „Ništa osobito dakle ako se i službenici njegovi prerađuju u službenike pravednosti. Svršetak će im biti po djelima njihovim“ (2 Kor 11, 15). Iz navedenog opisa može se uočiti i karakterizacija Sotone i ostalih demona s obzirom da „anđeo svjetla“ ne predstavlja konkretno njihov fizički izgled, nego čin zavaravanja, prevare i obmane kojoj je Sotona, zajedno s demonima, sklon. Demonu su sljedbenici Sotone pa zato slijede njegov primjer obmane te se ne ukazuju kao zla bića kako se ne bi odmah razotkrili. U slučajevima kada se prikazuju fizički, kako bi sačuvali svoju obmanu, najčešće se pojavljuju u navedenom „svjetlu“ odnosno u obličju u kojem im je prikrivena njihova stvarna priroda. Stoga se u Bibliji i navodi primjer prikaza demona u slučaju Mihejeve vizije koji nije istaknuo fizički izgled demona („Tada uđe jedan duh i stade pred Jahvu. „Ja ću ga“, reče, „zavesti.“ Jahve ga upita: „Kako?“ On odgovori: „Izaci ću i bit ću lažljiv duh u ustima

zlom, Clarini demoni su mnogo fleksibilniji. Time se želi istaknuti kako se njeni demoni pojavljuju u raznim oblicima i s različitim motivacijama za svoja djelovanja te je njihova svrha često povezana s uspostavljanjem ravnoteže među nadnaravnim bićima. Nasuprot njim, Biblijski demoni imaju jasnu ulogu predstavnika zla i neprijateljstva s Bogom. Autorica ideju prerađivanja demona preuzima i za potrebe svog serijala. Njeni se demoni često prikazuju u ruhu čovjeka, a navodi kako ih i ovozemci, koji nemaju „vid“ za irealan svijet, često mogu percipirati kao nešto potpuno drugačije, poput neke životinje ili čovjeka. Može se pretpostaviti kako autorica na temelju, izrazito rijetkih, ali ipak prisutnih asocijacija Sotone i demona sa zmajevima, lavovima i žabama, stvara ideju za vlastiti prikaz demona. Na taj način Clare stvara doživljaj deformiranih, karikaturalnih, bizarnih, morbidnih i strašnih stvorenja u obliku raznih životinja te kombinacija više životinja, a tome doprinosi i isticanje kako demone okružuje smrad koji za sobom ostavljaju. Kroz takve se likove može uočiti deformiranost „Dobra“, morbidnost „Zla“ te strah koji se time izaziva.

U serijalu *Instrumentarij smrtnika* demoni se uočavaju odmah na samom početku. Likovi koji su okarakterizirani kao „ovozemci“, točnije ljudi, u klubu koji se naziva Pandemonij¹¹⁹ nailaze na borbu dobra i zla, odnosno sjenolovaca i demona. Upotrebom konkretno ovog naziva za klub, u kojem se čitatelj po prvi put upoznaje s demonima, autorica postiže određenu simboliku.¹²⁰ U svijetu sjenolovaca običan čovjek ne može vidjeti demone, ukoliko ih i vidi njegov um će ih obraditi kao nešto posve drugo, kao na primjer opasnog psa ili neko drugo ljudsko biće (Clare, 2012,a: 63), a s obzirom da Clare uspijeva vidjeti stvarnu sliku događaja čitaocu se ističe kako je riječ o djevojci koja, ne znajući, pripada irealnom svijetu. Tim činom čitatelj se upoznaje s likom koji će se kroz upoznavanje onostranog cijelo vrijeme kolebati te će se kolebanje odraziti i na samog čitatelja. Prvi demon koji je predstavljen prikazan je nalik na ljudsko biće, na punkera, ali s kosom neonski modre boje koja strši oko cijele glave nalik na pipke prestrašene hobotnice te s jarko zelenim očima (Clare, 2012,a: 11).

svih njegovih proroka“ (1 Kr 22, 21-22), ali i Ivanove vizije kada je pisao o apokalipsi i o zlim duhovima koji su se pojavili u obliku žabe, („I vidjeh: iz usta Zmajevih i iz usta Zvijerinih i iz usta Lažnoga proroka izlaze tri duha nečista kao žabe“ (Otk 16, 13).

¹¹⁹ Prema mitologiji mjesto gdje borave demoni, središte, odnosno područje krajnje pokvarenosti, divljeg bezakonja i zla; pakao. Pandemonijum je glavni grad u paklu, kojeg je John Milton opisao u svom djelu „Izgubljeni raj“. (https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eFZkXxY%253D pregledano 27. 4. 2024.)

¹²⁰ Pandemonij se može staviti u poveznicu s Fangtasiom iz poznate serije Okus krvi“ (*True blood*). S obzirom da je serija izašla godinu nakon izlaska Clarinog prvog romana o sjenolovcima, ne može se tvrditi kako autorica ideju preuzima konkretno iz ove serije. Može se uočiti kako je česta praksa u djela fantastične književnosti uvrstiti mjesta radnje kojima će se pridodati određena simbolika povezana s konkretnim sekundarnim svijetom. U slučaju Clare riječ je o demonima i klubu u koji zalaze ovozemci, ali se među njima, u glamuru, skrivaju i bića koja pripadaju sekundarnom svijetu. Nasuprot tomu, Fangtasia predstavlja popularni vampirski bar koji služi za okupljanje vampira, ali i za ljude koji su u potrazi za spolnim odnosima s vampirima. (<https://trueblood.fandom.com/wiki/Fangtasia> pregledano 5. 12. 2024.)

Riječ je o demonu Eidolonu, odnosno mjenjaču oblika.¹²¹ Poput Biblijskih „anđela svijetla“ i u ovom slučaju demoni na sebe stavljaju masku kako bi uspješno izvršili svoju obmanu. Jace demone naziva čudovištima, a kroz njegovu se definiciju demona može uočiti razlika između religijskog prikaza demona i prikaza demona kod Clare. Jace za demone navodi sljedeće: „religijski su definirani kao žitelji pakla, sluge Nečastivog, ali ovdje, za potrebe Klave, obuhvaćaju sve zlonamjerne duhove čije je podrijetlo izvan naše izvorne dimenzije“ (Clare, 2012,a: 17).

Dok se u Bibliji ne konkretizira način okončanja života Sotone i demona, osim u kontekstu Posljednjeg suda, u serijalu je moguće usmrtili određene demone. Iako demoni nemaju tijelo te nisu stvoreni dijelom od čovjeka, Clare im pripisuje mogućnost za fizičku smrt. Prikazuje ih kao entitete koji mogu umrijeti ili nestati pod određenim uvjetima. U određenim situacijama moguće ih je potjerati iz realnog svijeta, uništiti ih te ih vratiti u njihov prirodni svijet. Prikazujući borbu sjenolovaca i demona uočava se način na koji demoni umiru i nestaju. Oružje napravljeno od adamasa ima poguban efekt za demone iz kojih nakon uboda navire crnkasta tekućina, a njihovo nestajanje opisano je na sljedeći način:

Mladićeve šarenice nestale su mu u glavi. Tijelo mu se počelo trzati i tresti dok se gužvao, urušavao u sebe, sve više smanjivao, sve dok nije posve nestao (Clare, 2012,a: 19). (...) *Vraćaju se u svoje izvorne dimenzije kad umru* (Clare, 2012,a: 20).

Kroz navedene elemente autorica istražuje pojam smrti, vječnosti i postojanja, ali i omogućava eliminaciju demona iz svijeta Sjenolovaca kako bi glavni junaci kroz sukobe s njima ojačali te preispitali svoje vrijednosti, motive i ciljeve. Može se zaključiti kako Clare u svoje djelo uvrštava demone, a zatim i dopušta njihovu eliminaciju, kako bi poslužili kao sredstvo za dublju introspekciju i samospoznaju. Demoni te njihova eliminacija mogu poslužiti kao metafora za unutrašnje borbe¹²² koje vodi Sjenolovac u procesu postajanja junakom. Unutrašnje borbe predstavljaju neprestanu ljudsku potragu za ravnotežom te razumijevanjem vlastitog identiteta.

Nadalje, jedan od značajnijih demona koji se pojavljuju u serijalu je demon Ravener. Nasuprot Eidolonu, Raveneri ne mijenjaju svoj oblik, prikazuju se uvijek u istom ruhu. Opisani su kao neprivlačni i preglupi da bi se zamarali svojim izgledom (Clare, 2012,a: 47) te kao

¹²¹ I u ovom slučaju primjetna je poveznica s mjenjolicima iz serije „Okus krvi“. Bića koja mijenjaju svoj oblik karakteristična su za djela fantastične književnosti, a dok Clare predstavlja demone koji se mogu prikazati u ruhu čovjeka, u seriji su mjenjolici prikazani kao nadnaravna vrsta ljudi rođena sa sposobnošću da fizički preuzmu oblik bilo koje životinje. (<https://trueblood.fandom.com/wiki/Shapeshifter> pregledano 5. 12. 2024.)

¹²² Autorica stvara likove koji se ne bore samo protiv vanjskih prijetnji, već i protiv svojih vlastitih tamnih strana, poput sumnji, strahova, želje za moći ili niskih strasti.

strojevi za traženje i uništavanje koji djeluju prema naređenju vještaca ili moćnih vladara demona (Clare, 2012,a: 58). Riječ je o vrsti demona koji su pod kontrolom nekog jačeg demona te nisu vrlo pametni ni sposobni (Clare, 2012,a: 63). Riječ je o:

(...) dugačkom ljuskavom stvorenju s grozdom pljosnatih crnih očiju točno po sredini kupolaste glave. Nalik na križanca između aligatora i stonoge, imalo je široku, spljoštenu gubicu i bodljikav rep kojim je prijeteći mlataralo amo-tamo. Mnogo nogu savilo se ispod njega dok se pripremalo na skok (...) (Clare, 2012,a: 45).

Polako otvori usta, pokazavši niz zmijskih zubi iz kojih je kapala zelenkasta slina. Dok je krkljao i siktao, dugim crnim jezikom palucao je između čeljusti. Užasnuta, Clary shvati da su zvukovi koje stvara riječi. Djevojka, siktao je. Meso. Krv. Jest, o jesti (Clare, 2012,a: 45).

Opisom Ravenera i nužnosti njihove povezanosti s jačim demonom, Clare se približava Biblijskom prikazu hijerarhije demona, odnosno ideji da ipak postoji netko tko upravlja zlom. Sljedeći značajni demon koji se javlja u serijalu jest veći demon Abadon.¹²³ Autorica iz Biblije preuzima i ideju za demona Abadona koji se u Bibliji spominje kroz Mudre izreke¹²⁴ i u Otkrivenju (Otk 9,11) kada se opisuje kao kralj, anđeo Bezdana, hebrejskog imena Abadon, grčki Apolion – Upropastitelj. Dok se u Bibliji ne spominje izgled demona, autorica mu pridodaje groteskni opis¹²⁵ kako bi ga uklopila u cjelokupnu opisnu sliku zla. Sam stvor se predstavio Clary i Jaceu na sljedeći način:

Ja sam Abbadon. Ja sam demon bezdana. Moji su prazni prostori između svjetova. Moj je vjetar i urlik tame. Toliko sam različit od cendravih bića koja vi zovete demonima, koliko je orao različit od muhe. Nemojte se nadati da ćete me pobijediti. Dajte mi Kalež ili umrite (Clare, 2012,a: 254).

Abadon se ističe svojom zastrašujućom moći i destrukcijom. Iako su mnogi demoni moćni i opasni, on se smatra najopasnijim i najmoćnijim. Autorica ga uvrštava u svoj serijal kako bi se pozabavila temom moći, ali i odgovornosti i cijene koja se treba platiti pokušavajući kontrolirati nadmoćnije biće.

¹²³ Opisan je kao spodoba visoka gotovo tri metra koja zavija, krivi se, širi se grbav, kvrgav i groteskno deformiran, plavičastog mesa, naizgled nagnječenog dok mu kroz kožu vire crne, prljave, napuknute kosti. Prstiju ogoljenih i kosturskih i s kandžama kojima grebe pod te rukama na kojima se nalazi tanak sloj mesa s gnojnim crnim ranama kroz koje se mogu vidjeti požutjele kosti. Lice mu je lubanja, a nos i oči udubljene rupe (Clare, 2012,a: 254). U ustima ima dva reda zuba oštih kao šiljate krhotine stakla (Clare, 2012,a: 255).

¹²⁴ „I Šeol i Abadon stoje pred Jahvom, a nekmoli srca sinova ljudskih“ (Izr 15:11).

¹²⁵ Abadon je u svom tjelesnom obliku visok preko 270 centimetara. Pomalo podsjeća na truli ljudski kostur, ima blijedo i izranjavano meso, izobličenu glavu, lubanju umjesto lica s udubljenim rupama za oči i nos, dva reda nazubljenih zuba oštih poput stakla i crne, napuknute, i prljave kosti koje izgledaju kao da je truo i prastar. Prsti s kandžama su mu ogoljeni i poput kostura, ruke s mršavim mesom izbadane crnim ranama koje cure i kroz koje se mogu vidjeti požutjele kosti. Njegova je koža siva, a unutar nje čini se kao da nešto gmiže. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Abbadon> pregledano 8. 6. 2024.)

Kroz serijal se ističu još tri veća demona, a ističući više demone, autorica time naglašava da postoji hijerarhija demona pa dok je u Bibliji veći fokus usmjeren na hijerarhiju anđela i vrste anđela, u serijalu je dana veća pozornost opisivanju i rangiranju zlih stvorenja. Autorica u serijalu predstavlja i demona Agramona koji nije spomenut u Bibliji, niti u knjizi o povijesti demonologije kod Thomasa Knighta (2003). Riječ o demonu za čije je prizivanje nužan dio pentagram.¹²⁶ Agramon je demon straha koji poprimi oblik bilo čega što osobu najviše užasava. Nakon što se nahrani strahom pojedinca, ubija ga ukoliko od samog straha već nije umro (Clare, 2012,b 183). Kada se ne pojavljuje kao nečiji najveći strah, Agramon je velik, taman i bezobličan, poput uzburkanih oblaka, s velikim, blistavim bijelim očima koje ostaju čak i kada oponaša ljudski oblik.¹²⁷ Primjetna je simbolika u odabiru demona straha kao jednog od napasnika. S obzirom da je strah snažna emocija koja često onesposobljava i paralizira pojedince u donošenju racionalnih odluka, Agramon se može smatrati i psihološkom prijetnjom kojom se oslabljuju glavni junaci te se testira njihova snaga i karakter. Uloga navedenog demona nije samo u prikazu vanjskog neprijatelja, već i on služi kao metafora za unutarnje borbe junaka koji potaknuti strahom pokazuju ono ljudsko u njima.

Nadalje se predstavlja demon Azazel, koji se spominje u Bibliji u Levitskom zakoniku kada se opisuje prinošenje junca, za židovski praznik pokajanja, jednog za Jahvu, drugog za Azazelu te kako bi se na taj način prenijeli grijesi naroda na životinju¹²⁸ Knight (2003: 87-88). Autorica preuzima prikaz demona Azazela¹²⁹ koji je uobičajen u demonologiji te ga u svojem serijalu prikazuje kao poručnika pakla i kovača oružja te se ističe kako je on bio anđeo koji je naučio čovječanstvo kako napraviti oružje, dok su prije to znanje posjedovali samo anđeli te je zbog toga pao i postao demon. Navodi se kako je cijela zemlja pokvarena djelima kojima je

¹²⁶ Peterokraka zvijezda, simbolički geometrijski lik isprepletana tri istokračna trokuta. Pentagram se tumači kao simbol vječnosti. Prvi put je zabilježen kao magični simbol sljedbenika grčkog filozofa Pitagore Samošanina, u srednjem vijeku korišten je u magijske svrhe, korišten je kao ukras kojeg su koristili umjetnici i graditelji, a česta pojava je i na kovanom novcu. Na starohrvatskim spomenicima vezan je s pleternom ornamentikom, dok ga je obični puk koristio kao simbol protiv uroka. U kršćanstvu pentagram simbolizira pet rana koje je Isus Krist zadobio na križu. (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/pentagram> pregledano 28. 11. 2024.)

¹²⁷ Agramon. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Agramon> pregledano 30. 04. 2024.)

¹²⁸ „Neka Aron baci kocke za oba jarca te jednoga odredi kockom Jahvi, a drugoga Azazelu“ (Lev 16, 8). „Jarca na kojega je kocka pala da bude Jahvi neka Aron prinese za žrtvu okajnicu“ (Lev 16, 9). „A jarac na kojega je kocka pala da bude Azazelu neka se smjesti živ pred Jahvu, da se nad njim obavi obred pomirenja i otpremi Azazelu u pustinju“ (Lev 16, 10). „Onaj koji je odveo jarca Azazelu neka opere svoju odjeću, svoje tijelo u vodi okupa i poslije toga može opet doći u tabor“ (Lev 16, 26).

¹²⁹ Azazela se svrstava u židovske i kršćanske demone, navodi se kako ovaj demon predstavlja vođu anđela koji nikada ne počivaju te ga se naziva Promatračem jer promatra promjene u svijetu, bilježi ih te obavještava Boga o njima. U povijesti demonologije predstavlja ga se kao anđela koji je sišao na zemlju, miješao se sa smrtnim ženama te ih podučavao raznim vještinama ratovanja, vještinama ukrašavanja, botanici, čarolijama i slično (Knight 2003: 88). Kada je Bog saznao što ovakva vrsta demona radi, poslao je arkandela Rafaela koji ga je prikovao za šiljatu stijenu gdje će demon Azazel dočekati Sudnji dan kada će biti bačen u vječni oganj (Knight, 2003: 88).

poučavao Azazel te da se njemu može pripisati sav grijeh (Clare, 2012,c: 213). Može se uočiti kako je autorica, kako bi postigla efekt zastrašivanja i prijetnje za ostale likove u serijalu, demonu pridodala karakteristiku da se hrani tuđim sretnim uspomnama kako bi se imao nečim zabavljati dok je vezan poput Prometeja za kamen čekajući svoju kaznu (Clare, 2012,c: 242). U serijalu se navodi kako Azazel nije samo viši demon, već se smatra princem pakla, odmah iza samog Lucifera (Clare, 2012,c: 245). On prikazuje zlo koje se temelji na manipulaciji kako bi se stvorila nesigurnost te pad u iskušenje. S ovim autorica prikazuje na koji način moć i manipulacija utječu na oblikovanje svijeta te pobjedu Zla nad Dobrom. Azazel je simbol demonske prisutnosti u svijetu koja se često zamaskira te manipulacijom utječe na nesigurnosti glavnih junaka, njihovu slobodnu volju te njihove odluke i izbore. Posljednji viši demon jest Asmodej, preuzet je iz Biblije, javlja se u Tobiji kada je pakosni zloduh Asmodej usmrtio Sarinih sedam muževa (Tob 3, 8) i kada je poslan anđeo Gospodnji, Rafael, da okuje Asmodeja jer je Sara bila namijenjena Tobiji (Tob 3, 17). U demonologiji njegovo ime znači „iskušavati“, a može nositi značenje i „uništiti“¹³⁰. U serijalu se Asmodej pojavljuje kao pokretna mrlja iz sjene prije nego što se pojavi kao visoki čovjek s ljudskim licem, blijede kože naizgled rastegnute i napete preko kosti. Ima oštre, šiljate zube i zlatno zelene oči s razrezanim zjenicama poput mačjih.¹³¹ Primjetno je kako demon iskušenja simbolično predstavlja iskušenja koja muče likove te simbolizira borbe junaka s vlastitim željama i potrebama koje se često tiču tematike ljubavi i identiteta.

Grotesknost demona, njihova bizarnost, animalni oblik te vizualni prikaz zlobe primjetan je i kod niže rangiranih demona.¹³² Niže rangirani demoni su slijepi pa prate uz pomoć njuha te nisu krvopije već imaju ulogu špijuna i posrednika. Nemaju zube već im, umjesto njih, iz usta strše otrovne bodlje (Clare, 2012,b: 160). Jedan od njih je i demon Drevak koji je gladak, bijel, gotovo nalik na ličinku (Clare, 2012,b: 159). Demon Raum ima mrtvački bijelu ljuskavu

¹³⁰ Prema nekim vjerovanjima ovaj demon bio je dijete incestuoznog odnosa, predstavlja demona nečistoće i zaštitnik je kockarnica (Knight, 2003: 47). Dok je u demonologiji okarakteriziran kao anđeo koji se svakog dana peo na nebo da prisluškuje anđele te kao jedan od prvih sedam anđela, pali anđeo iz reda serafina (Knight, 2003: 47), Clare navodi kako se Asmodej smatra princem pakla, jednim od devet prinčeva (Clare, 2014: 430).

¹³¹ U rijetkoj prilici kad je prizvan, bio je elegantno odjeven u čisto bijelo odijelo sa srebrenom dugmađi za manžete, gumbima izrezbarenim u obliku mušica i krunom od bodljikave žice na glavi. Asmodej. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Asmodeus> pregledano 30. 04. 2024.)

¹³² Autorica demone najčešće prikazuje kao kombinaciju tijela raznih životinja, a jedan od slikovitih prikaza je sljedeći: „Nešto je išlo prema njima kroz dim i vatru, nešto golemo, grbavo i masivno. Barem pet puta veće od svih drugih demona na brodu, imalo je oklopljeno tijelo s mnogo udova, a na kraju svakog ekstremiteta nalazila se šiljata, ljuskava kandža. Noge su mu bile slonovske, goleme i plosnate. Imalo je glavu golemog komarca, primijeti Jace kada se približilo, opremljenu kukcolikim očima i visećom, krvavo crvenom cijevi za hranjenje“ (Clare, 2012,b: 280).

kožu, crnu rupu umjesto usta, izbuljene žablje oči i ruke s pipcima umjesto šaka, a na vrhovima sivo bijelih pipaka nalaze se krvavo crvene sisaljke. Svaka sisaljka sadržava skupinu sićušnih zubi šiljatih poput igala (Clare, 2012,b:171)¹³³ Grotesknosti demona primjetna je i kroz prizor borbe između sjenolovaca i demona, kada se skupina stvorenja koja nalikuju na ptice počela približavati Clary. Uočila je kako nije riječ o pticama te da su to:

(...) neke leteće rugobe nalik na pterodaktile, s velikim kožnatim krilima i koščatim trokutastim glavama. Usta su im bila puna zubi šiljatih kao u morskog psa, red za redom, kandže su im svjetlucale poput oštarih britvica (Clare, 2012,b: 259).

Dok mu je zabijala Abrariela u prsa, ona spazi da nema očiju, već samo udubljenja s obje strane lubanje. Demon se rasprsne, a za njim ostane pramen crnog dima (Clare, 2012,b: 259).

(...) iz te blizine vidjela je da na krajevima krila imaju okrajke kostiju oštre poput britve (Clare, 2012,b: 259).

U posljednjem nastavku prikazuje se još jedan detaljni opis grotesknosti demona:

demon je bio velik, gotovo veličine konja, s tamnozelenim tijelom poput kornjače; mlitavih, kožastih krila, sa šest kandžastih dodataka poput stonoge; i dugom stabljikom vrata koja je završavala krugom od očiju i neravnim, neravnim zubima (Clare, 2014: 354).

Primjetno je kako je autorica iskoristila prizor borbi s demonima kako bi prikazala kakofoniju demona, šarolikost vrsta te i one najniže u hijerarhiji.¹³⁴ Uz navedeno, Clare stvaranjem likova s deformacijama i neskladnim proporcijama izaziva osjećaj nelagode, gađenja i straha kod čitatelja. Izravnim isticanjem i prikazivanjem zla, postiže se da se čitatelj ne koleba u vezi razlike između dobra i zla.

Važnu ulogu u serijalu ima lik Lilith, koja je predstavljena kao prvi demon i majka svih demona. Clare ideju o Lilith preuzima iz Biblije, gdje se spominje u Izaiji kada se opisuje svršetak Edoma.¹³⁵ S obzirom da u Bibliji nema detaljnog opisa same Lilith, Clare se oslanja

¹³³ Među njima još se nalaze i Iblisovi demoni koji su nalik ljudima, ali su oblikovani od tvari nalik spiralnom crnom dimu i imaju par vatreno žutih očiju (Clare, 2013: 172). Ističe se i Behemothov demon koji izgleda kao spori i slijepi puž balavac sa zubima koji jede ljude te je samo napola tjelesan (Clare, 2013: 179), Vetis demon koji izgleda poput zmaja te voli gomilati svjetlucave stvari (Clare, 2012,c: 291), Elapid demon odnosno zmijoglavi demon (Clare, 2012,c: 295—296). U serijalu se još imenuje čopor Belialovih demona, zatim Rahabinim demon, Croucherov demon, Hydrin demon, Dahak demon, Husa demoni.

¹³⁴ Spomenuti su Raumi, Ravener, Drevak, rogati Oniji zelenih tijela i širokih usta, puzavi crni Kuriji, četa Moloha, opisuju se i razni demoni kojima nije navedeno ime, ali im je istaknut groteskni izgled. Riječ je o demonima koji su poput kostura, jedan naboranog lica i hitre ruke poput golemog majmuna i dugačkog i bodljikavog repa škorpiona (Clare, 2012,b: 272-277), demoni guštorskog tijela, s ustima iz kojih izbijaju bilo otrovne bodlje, slinave kljove, veliki zubi i slično.

¹³⁵ Ondje će se sretat' divlje mačke s hijenama, jarci će dozivati jedan drugoga; ondje će se odmarati Lilit našavši počivalište. (Iz 34, 14).

na informacije iz općenite povijesti demonologije te na temelju toga stvara priču o Lilith koju prilagođava¹³⁶ za potrebe radnje i irealnog svijeta Sjenolovaca.¹³⁷ U serijalu se mogu uočiti sljedeći opisi demona Lilith:

Starija sam no što tvoja vrsta može i sanjati, dječaće. Koračala sam stazama rajskog vrta. Poznavala sam Adama prije Eve. Bila sam njegova prva žena, ali mu nisam bila poslušna. Bog me zato izbacio iz raja i stvorio novu ženu za Adama, iz njegova tijela, kako bi mu uvijek bila pokorna. Lagano se osmjehnula. Imam mnogo imena. Ali ti me možeš zvati Lilith. Ja sam prva od demona (Clare, 2016: 222).

(...) Lilith je oduvijek povezana s bebama. Bila je prva Adamova žena, ali je pobjegla iz edenskoga vrta jer nije željela biti pokorna ni Adamu ni Bogu. No Bog ju je kaznio zbog njezine neposlušnosti – svako dijete koje bude nosila će umrijeti. Prema legendi, neprojeno je puta pokušala imati dijete, ali svako je rođeno mrtvo. Na kraju se zaklela da će se osvetiti Bogu pogoršavajući zdravlje ljudskoj dojenčadi i ubijajući je. Može se reći da je ona demonska božica mrtve djece (Clare, 2016: 225).

U fizičkom smislu, Lilith je opisana s nabreklih očima iz čijih dublji strše male crne zmije, s pipcima umjesto očiju i ostrim prodornim glasom. Autorica za opis izgleda uzima asocijacije na demone koje su česte u Bibliji. Poput Sotone i palih anđela koji su prikazani kroz asocijaciju sa zmijom, Lilith je prikazana na isti način, ističući kako se slina koju je ispljunula pretvorila u zmiju (Clare, 2016: 251-252). Ovim autorica ponovno postiže grotesknost i bizarnost kojima zastrašuje čitatelja. Lilithine sposobnosti opisane su kroz njene manipulacije, kontroliranje ljudi te stvaranje iluzija i podčinjavanje drugih njenoj volji. Kao ključan antagonist serijala, Lilith simbolizira kaos i opasnost, a svojim postojanjem i djelovanjem može dovesti u pitanje slobodnu volju pojedinca. Njena uloga je značajna jer doprinosi stvaranju napetosti u serijalu, značajan je pokretač borbe između dobra i zla kojom Sjenolovci žele postići ravnotežu u svijetu te se oduprijeti moći i manipulaciji koja ih čini podređenima Lilith.

¹³⁶ Na temelju opisa iz demonologije autorica stvara svoju priču o Lilith te je prilagođava za potrebe radnje pa navodi kako je povezana i s Taltinom crkvom gdje su Clary i Isabelle pronašle mrtve poludemonske bebe od kojih je Lilith pokušala stvoriti rasu nadmoćnih ratnika. Trudnicama su ubrizgavali demonsku krv, ali s obzirom da je demonska krv otrovna tvar, bebe nisu mogle preživjeti. Rođene su izobličene i potom umrle. Članovi Lilithine sekte na to gledaju kao na žrtvu, a ne ubojstvo (Clare 2016: 242).

¹³⁷ Jedan među njima, Knight (2003: 91) opisuje Lilith kao prvu Adamovu ženu koja je kao i Adam bila sačinjena od zemlje. S obzirom da su oboje nastali od zemlje, Lilith je zahtijevala ravnopravnost. Kada se nije uspjela izboriti za svoj položaj, napustila je raj i otada baca mržnju na cijeli zemaljski rod (Knight, 2003: 91). Bog ju je pokušao i vratiti poslavši tri anđela po nju, ali nakon što ga je odbila Bog ju je prokleo da stotinu njenih potomaka umre svaki dan. Navodi se kako je u babilonskim legendama nazivaju djevom uništenja jer krade djecu, posebno žensku djecu u dobi od dva do tri tjedna, a zavodi i muškarce koje sretne na raskršćima i ubija ih (Knight, 2003: 91).

11. Zaključak

U središtu se analiziranog serijala Clare nalaze likovi anđela i demona za čiju su karakterizaciju temelji preuzeti iz Svetog pisma. Čitajući djela jasno se uočavaju razlike i prilagodbe koje su napravljene za potrebe stvaranja fantastične priče i junaka. Autorica stvara likove sjenolovaca, koje često naziva nefilima, koji su u Bibliji potomci palih anđela i grijeha, a u romanima protagonisti koji se ističu junaštvom i dobrim odlikama. Sjenolovce kao nefile prikazuje i fizički drugačije, kako bi se uklopila u popularnu kulturu te modu vremena, ne prikazuje ih kao divove, već kao obične tinejdžere koji se vrlo lako uklapaju u okolinu običnih ljudi, odnosno „ovozemaca“. Od običnog se čovjeka razlikuju svojim postankom, tijelom koje je iscertano runama te svojim boričkim sposobnostima. Sličnost s čovjekom vidljiva je u njihovoj smrtnosti unatoč anđeoskom podrijetlu te u njihovu širokom spektru emocija, od ranjivosti, tjeskobe, sumnje i straha do samodopadnosti, sarkazma, umišljenosti, sreće i slično. Dok Biblija predstavlja anđele kao Božje glasnike i poslanike koji su ispitom slobode izabrali Boga i njegovo kraljevstvo, anđeli u serijalu nisu u odnosu s Bogom te čak ne vjeruju ni u Njega, ni u anđele. Sjenolovci su predstavljeni kao ratnici i junaci koji sa sobom ne nose otajstvenost i blaženstvo svog bića, već mit o svom nastanku u koji čak ni oni sami nisu sigurni. Autorica elemente iz Biblije uvrštava u svoju sliku svijeta anđela i demona pa se tako može uočiti kako od Kerubina, kao stražara Edenskog vrta s plamenim mačem, stvara svoju sliku sjenolovaca s mačevima, bodežima i raznim drugim oružjem kako bi zaštitili čovjeka i svijet od demonskog utjecaja. Od Kerubina preuzima i ideju „prepunosti očiju“ pa tako anđela Raziela ne opisuje kao konkretno određenog biblijskog anđela, ali mu pridodaje „prepunost očiju“ kao kod Kerubina. Može se uočiti kako ideju za lik ratnika i junaka uzima i iz biblijskog opisa arkandela Mihaela. Bitke koje sjenolovci vode kroz serijal slične su opisu bitki koje je Mihael vodio na nebu sa zlim anđelima. Poput Mihaela, koji je zaštitnik i branitelj Božjeg izabranog naroda te branitelj Katoličke Crkve i vjernika, sjenolovci su prikazani kroz ulogu zaštite „ovozemaca“.

Nasuprot anđelima, odnosno nefilima, autorica prikazuje „loše sjenolovce“ i demone. Može se zaključiti kako autorica ne preuzima događaje i posljedice koje su prikazane u Bibliji. Kao što nefili nisu prikazani anđela, tako ni svi demoni u serijalu nisu predstavljeni kroz biblijski radikalni i neopoziv način odbijanja Boga, već su većinski prikazani kao element irealnog svijeta, fantastična groteskna bića koja imaju ulogu zastrašivanja čitatelja. Sličnost s Biblijom prikazuje se kroz opis demona, to jest biblijske reference koje demone opisuju kao

lava, zmiju, skakavce i slično iskorištene su za opis grotesknog fizičkog izgleda demona u serijalu. Nasuprot demonima i dobrim sjenolovcima, autorica prikazuje „loše sjenolovce“. Oni su prikazani kao nefili. Ne ističe se njihov pad, niti ikakav radikalni grijeh kao kod Sotone i njegovih anđela. Međutim, preuzeta je bit Sotonina grijeha te grijeha palih anđela kako bi se izgradili likovi antagonista, odnosno sjenolovaca koji su bili vođeni pobunom, prijestupom i suparništvom. Dakle, poput Sotone i zlih anđela koji otpor vrše prema Bogu, Clare uzima elemente anđela i demona iz Biblije kako bi kreirala jednu od značajnih odlika fantastične priče, a to je borba između dobra i zla. Analizom ovih djela došlo se do zaključka da su likovi u potpunosti prilagođeni ideji autorice. Biblijski je prikaz anđela poslužio samo kao element egzotičnog kako bi se djelo ostvarilo u kontekstu popularne kulture. U ovoj fantastičnoj priči ne vrijede ista pravila za anđele i demone kao u Bibliji. Njeni nefili nisu produkt zla, demoni nisu nužno opisani kao pali anđeli, osim onih koji nose ime kojim autorica čini korelaciju s Biblijom, a „loši sjenolovci“ svojim djelovanjem, karakterom i uvjerenjima prikazuju radikalno neopozive izbore biblijskih palih anđela. Ovim autorica prikazuje svoju imaginaciju i pravila koja sama stvara, ali čini se kako se ovim stavkama ne ističe originalnost autorice, već nedosljednost. Nisu primjetni postupci pisanja kroz koje se uočava da je riječ o djelu visoke književnosti. U slučaju ovih romana primjetna je kvantiteta, ali ne kvaliteta, odnosno miješanje i spajanje previše elemenata uslijed čega se gubi ideja jedinstvenog i autentičnog djela. Uz serijal *Instrumentarij smrtnika*, na primjerima drugih serijala o anđelima može se uočiti kako postoji tendencija da se nikada ne prikazuje izvorni, biblijski lik anđela. Dok Clare bira opciju stvaranja lika nefila kako bi opravdala njihov element ljudskosti, mnoge autorice za lik biraju palog anđela. Upravo se na tim primjerima može uočiti stvaranje romantiziranog junaka koji je pao s neba, a da nije predstavnik zla. Pad anđela često je u serijalima samo okolnost koja se trebala dogoditi kako bi se spojio irealan i realan svijet za potrebe oblikovanja ljubavne priče. U navedenim serijalima pad anđela nije predstavljen kao neopoziv čin, već se ostavlja mjesto za opravdanje, poboljšanje i pojašnjenje koje će ići u korist stvaranja dobrog junaka, čiji pad ne stvara antagonista već protagonista koji će se činiti bliskiji ljudima.

12. Sažetak

PRIKAZ LIKOVA ANĐELA U SERIJALU *INSTRUMENTARIJ SMRTNIKA* CASSANDRE CLARE

U ovom se diplomskom radu analizira šest romana iz serijala *Instrumentarij smrtnika* pod nazivima: *Grad od kostiju*, *Grad od pepela*, *Grad od stakla*, *Grad palih anđela*, *Grad izgubljenih duša* i *Grad nebeske vatre*. Američka spisateljica Cassandra Clare jedna je od poznatijih spisateljica književnosti za mladež koja se ističe svojim fantastičnim pričama o anđelima i demonima. Oslanjajući se na Biblijski prikaz anđela, demona, palih anđela i nefila, uočavaju se sličnosti i razlike u stvaranju likova Sjenolovaca. U radu su predstavljeni uvjeti koje je potrebno ispuniti kako bi se književno djelo smatralo fantastičnom pričom te se pojašnjavaju elementi koje djelo mora sadržavati kako bi pripadalo popularnoj kulturi, tzv. *mainstreamu*. Uz Bibliju, analiza istražuje općeniti prikaz anđela u književnosti te se uočavaju razlike između prikaza anđela i demona u raznim drugim fantastičnim pričama. Uočava se tendencija autora da preuzimaju elemente iz Biblije koje kasnije prilagođavaju svojoj imaginaciji te u potrazi za originalnošću stvaraju vlastitu viziju anđela.

Ključne riječi: Biblija, Cassandra Clare, *Instrumentarij smrtnika*, anđeli, demoni, pali anđeli, nefili

13. Abstract

REPRESENTATION OF ANGEL CHARACTERS IN CASSANDRE CLARE'S MORTAL INSTRUMENTS SERIES

This thesis analyzes six novels from the *Mortal Instruments* series under the names: *City of Bones*, *City of Ashes*, *City of Glass*, *City of Fallen Angels*, *City of Lost Souls*, and *City of Heavenly Fire*. American writer Cassandra Clare is one of the most famous writers of young adult literature, who stands out for her fantasy stories about angels and demons. Relying on the Biblical depiction of angels, demons, fallen angels and nephilim, similarities and differences can be observed in the creation of the characters of the Shadowhunters. The thesis presents certain conditions that must be met in order for the literary work to be considered a fantasy story, and also explains the elements that the literary work must contain in order to belong to popular culture, the so-called mainstream. In addition to the Bible, the analysis explores the general depiction of angels in literature and the differences between the depiction of angels and demons in various other fantasy stories. There is a tendency for authors to take elements from the Bible, which they later adapt to their imagination, and in search of originality create their own vision of angels.

Key words: Bible, Cassandra Clare, Mortal Instruments, angels, demons, fallen angels, nephilim

14. Literatura

Izvori:

- Clare, C. (2012, a). *Grad od kostiju*. Zagreb: Algoritam.
- Clare, C. (2012,b). *Grad od pepela*. Zagreb: Algoritam.
- Clare, C. (2013). *Grad od stakla*. Zagreb: Algoritam.
- Clare, C. (2016). *Grad palih anđela*. Zagreb: Algoritam.
- Clare, C. (2012,c). *City of lost souls*. London: Walker Books.
- Clare, C. (2014). *City of heavenly fire*. London: Walker Books.

Literatura:

- Almond, D. (1998). *Skellig*.
- Biblija*. Preuzeto s: <https://biblija.ks.hr/> (Pristup: 12. 4. 2023.)
- Chevalier J. i Gheerbrant A. (2007). *Rječnik simbola*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Crnković, M. (1971). *Dječja književnost. Priručnik za studente pedagoških akademija i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.
- Gudac, L. (2023). *Young Adult Fiction in the 21st Century – “The Land I Lost” by Cassandra Clare and Sarah Rees Brennan* (Diplomski rad). Zadar: Sveučilište u Zadru. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:824053> (pregledano 19. 11. 2024.)
- Fitzpatrick, B. (2009) *Tiho, tiho anđele*. (<https://oceanofpdf.com/authors/becca-fitzpatrick/pdf-epub-hush-hush-hush-hush-1-download-55426753627/> pregledano 2. 11. 2024.)
- Fitzpatrick, B. (2010) *Crescendo*. (<https://oceanofpdf.com/authors/becca-fitzpatrick/pdf-epub-crescendo-hush-hush-2-download-16638984620/> pregledano 5. 11. 2024.)
- Fitzpatrick, B. (2011) *Tišina*. (<https://oceanofpdf.com/authors/becca-fitzpatrick/pdf-epub-silence-hush-hush-3-download-54367822054/> pregledano 7. 11. 2024.)
- Fitzpatrick, B. (2012) *Finale*. (<https://oceanofpdf.com/authors/becca-fitzpatrick/pdf-epub-finale-hush-hush-4-download-91835981617/> pregledano 9. 11. 2024.)
- Hameršak M., Zima D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international d.o.o.
- Ivan Pavao II. (2015). *Anđeli – Tko su, kako djeluju i zašto su važni*. Split: Verbum.
- Jackson, R. 1996. Književnost subverzije. Mogućnosti: književnost, umjetnost, kulturni problemi, Split, XLIII, 4–6: 126–132.
- Kirigin Z. (1899). *Gori srca*. Molitvenik za bogoljubno slušati sv. Misu uz rame molitve, pobožnosti i nauke. Zadar: Vitaliani.
- Knight, T. (2003). *Demoni*. Zagreb: Zagrebačka naklada.
- Kreeft, P. (2016). *Anđeli i demoni – Sto pitanja i odgovora o duhovnim bićima*. Split: Verbum.
- Labaš, D. i Mihovilović, M. (2011). *Masovni mediji i semiotika popularne kulture*. *Kroatologija* 2 (1), 95-121. (<https://hrcak.srce.hr/75496> pregledano 20. 3. 2024.)
- Marinković, R. (1988). *Ruke*. Zagreb: Globus.

- McKenzie, J. L. (1943). THE DIVINE SONSHIP OF THE ANGELS. *The Catholic Biblical Quarterly*, 5 (3), 293-300. (<http://www.jstor.org/stable/43719713> pregledano 30. 10. 2024.)
- Milardović, A. (2013). *Stranac i društvo: Fenomenologija stranca i ksenofobije*. Pan liber. Zagreb. (https://inegs.com/wp-content/uploads/2024/01/stranac-tisak1-1-1_240118_174130.pdf pregledano 29. 10. 2024.)
- Nikolajeva, M. (2003). Fairy Tale and Fantasy: From Archaic to Postmodern. *Marvels & Tales*, 17(1), 138–156. (<http://www.jstor.org/stable/41389904> pregledano 22. 10. 2024.)
- O'Sullivan, P. (2011). *Sve o anđelima*. Split: Verbum
- Pavičić, J. 1996. Neka pitanja teorije fantastične književnosti. *Mogućnosti: književnost, umjetnost, kulturni problemi*, Split, XLIII, 4–6: 133–147.
- Peruško, T. (2018). *U labirintu teorija: O fantastici i fantastičnom*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Peternai Andrić, K. (2018). SKICA ZA POJAM POPULARNE KNJIŽEVNOSTI. *Dani Hvarškoga kazališta*, 44 (1), 152-170. (<https://hrcak.srce.hr/200204> pregledano 29. 10. 2024.)
- Petzold, D. (1996). Fantastična književnost i srodni žanrovi. *Mogućnosti: književnost, umjetnost, kulturni problemi*, Split, XLIII, 4–6: 68–76.
- Pintarić, A. (2008). *Umjetničke bajke: Teorije, pregled i interpretacije*. Osijek: Filozofski fakultet.
- Polak, S. (2021). *Dnevnik dobrih anđela*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Pullman, P. – trilogija *Njegova mračna građa*. *The golden compass* (1995)., *The subtle knife* (1997)., *The amber spyglass* (2000). (https://lgnavigators.weebly.com/uploads/5/8/5/2/58521739/his_dark_materials_omnibus.pdf pregledano 10. 10. 2024.)
- Sakač, A. (2021). *Što žene žele? – reprezentacija muških likova u djelima S. Meyers, Sumrak saga te E. L. James, Pedeset nijansi sive*. (Diplomski rad). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet. (<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:283721> pregledano 27. 11. 2024.)
- Soller, B. (2019). Filing off the Serial Numbers: Fanfiction and its Adaptation to the Book Market. In J. Fehrle & W. Schäfke-Zell (Eds.), *Adaptation in the Age of Media Convergence* (pp. 57–86). Amsterdam University Press. (<https://doi.org/10.2307/j.ctvpbnqd0.5> pregledano 19. 11. 2024.)
- Schneider, A. (1991). Postoje li anđeli?. *Obnovljeni Život*, 46. (3-4.), 325-334. (<https://hrcak.srce.hr/54417> pregledano 14. 12. 2023.)
- Šnajder, S. (2023). *Anđeo nestajanja*. Zaprešić: Fraktura.
- Todorov, T. (2010). *Uvod u fantastičnu književnost*. Službeni glasnik.
- Tonković, P. (2016). *Drugost u gotskim romanima* (Diplomski rad). Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet. (<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:283722> pregledano 29. 10. 2024.)
- Župarić, D. (2017). Anđeli i demoni u knjizi o Tobiji. *Bogoslovska smotra*, 87 (2), 287-302. (<https://hrcak.srce.hr/184969> pregledano 1. 12. 2023.)

Internetski izvori:

- Abbadon. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Abbadon> pregledano 8. 6. 2024.)
- Adamas. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Adamas> pregledano 11. 3. 2024.)
- Agramon. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Agramon> pregledano 30. 4. 2024.)
- Anđeo. (https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=fFZvXQ%3D%3D pregledano 31. 1. 2024.)
- Anđeli. (<https://hisdarkmaterials.fandom.com/wiki/Angel> pregledano 20. 5. 2024.)
- Asmodej. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Asmodeus> pregledano 30. 4. 2024.)
- Autoritet (<https://hisdarkmaterials.fandom.com/wiki/Authority> pregledano 20. 5. 2024.)
- Becca Fitzpatrick. (https://hushhush.fandom.com/wiki/Becca_Fitzpatrick pregledano 28. 5. 2024.)
- Bene elim. (<http://www.jstor.org/stable/43719713> pregledano 30. 10. 2024.)
- Brigita Švedska, sv. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. (<https://enciklopedija.hr/clanak/brigita-svedska-sv> pregledano 2. 2. 2024.)
- Cassandra Clare. (https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Cassandra_Clare pregledano 2. 2. 2024.)
- Cassandra Clare. (<https://shadowhunters.com/about-the-author/> pregledano 2. 2. 2024.)
- David Almond. (<https://literature.britishcouncil.org/writer/david-almond> pregledano 28. 5. 2024.)
- Egzotika. (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/egzotika> pregledano 13. 11. 2024.)
- Eklektizam. (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/eklektizam> pregledano 27. 10. 2024.)
- Fangtasia. (<https://trueblood.fandom.com/wiki/Fangtasia> pregledano 5. 12. 2024.)
- Fra Angelico. Britannica. (<https://www.britannica.com/biography/Fra-Angelico> pregledano 31. 1. 2024.)
- Guisarme. (<https://www.dictionary.com/browse/guisarme> pregledano 11. 3. 2024.)
- Instrumentarij smrtnika. (<https://shadowhunters.com/shadowhunters-novels/the-mortal-instruments/> pregledano 3. 2. 2024.)
- Kajinov biljeg. (https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Mark_of_Cain pregledano 20. 3. 2024.)
- Kerub. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2023. (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/kerub> pregledano 22. 11. 2023.)
- Kindžal. (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/cerkezi> pregledano 11. 3. 2024.)
- Kronotop. (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/kronotop> pregledano 27. 10. 2024.)

Legija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2023. (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/legija> pregledano 14. 11. 2023.)

Lewis, C. S.. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. (<https://enciklopedija.hr/clanak/lewis-c-s> pregledano 22. 1. 2024.)

Mjenjolici. (<https://trueblood.fandom.com/wiki/Shapeshifter> pregledano 5. 12. 2024.)

Naginata. (<https://hrvatski.en-academic.com/25241/naginata> pregledano 11. 3. 2024.)

Nefili. (<https://www.britannica.com/topic/Nephilim> pregledano 2. 5. 2024.)

Oblačna planina. (https://hisdarkmaterials.fandom.com/wiki/Clouded_Mountain pregledano 20. 5. 2024.)

Oružje. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Weapons> pregledano 11. 3. 2024.)

Pandemonij. (https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eFZkXxY%253D pregledano 27. 4. 2024.)

Patch Cipriano. (https://hushhush.fandom.com/wiki/Patch_Cipriano pregledano 23. 5. 2024.)

Pali anđeli. (https://hushhush.fandom.com/wiki/Fallen_Angel pregledano 23. 5. 2024.)

Paul O'Sullivan. (<https://pastoralmladih.hr/Fokus/Sto-citati-/Paul-O-Sullivan---Sve-o-an%C4%91elima.aspx> pregledano 31. 12. 2023.)

Pentagram. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/pentagram> pregledano 28. 11. 2024.)

Peter Kreeft. (https://pantheon.world/profile/person/Peter_Kreeft/ pregledano 18. 2. 2024)

Philip Pullman. (<https://www.britannica.com/biography/Philip-Pullman> pregledano 28. 5. 2024.)

Popularna kultura. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024. (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/popularna-kultura> pregledano 4. 4. 2024.)

Prstenovi moći. (https://lotr.fandom.com/wiki/Rings_of_Power pregledano 27. 11. 2024.)

Rune. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Runes> pregledano 19. 3. 2024.)

Runa Fortis i Nyx. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Runes> pregledano 17. 3. 2024.)

Runa Mendelin i Fortis. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Runes> pregledano 17. 3. 2024.)

Runa Savezništva. (https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Alliance_rune pregledano 20. 3. 2024.)

Runa Voyance. (https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Voyance_rune pregledano 17. 3. 2024.)

Sanvi, Sansanvi i Samangelof. (<https://www.myjewishlearning.com/article/lilith-lady-flying-in-darkness/> pregledano 22. 11. 2024.)

Senoya, Sansenoya, Semangelof. (<https://www.grunge.com/158305/the-untold-truth-of-lilith/> pregledano 22. 11. 2024.)

Stele. (<https://shadowhunters.fandom.com/wiki/Stele> pregledano 15. 3. 2024.)

Sveta Franciska Rimska. Hrvatska katolička mreža. (<https://hkm.hr/svetac-dana/sveta-franciska-rimska-2/> pregledano 2. 2. 2024.)

Xaphania. (<https://hisdarkmaterials.fandom.com/wiki/Xaphania> pregledano 20. 5. 2024.)

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja LARA RIBAROVIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje kvalifikacije sveučilišnog prvostupnika / sveučilišne prvostupnice / sveučilišnog magistra / sveučilišne magistre EDUKACIJE HRVATSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI I FILOZOFIJE, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura.

Izjavljujem da niti jedan dio moga diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Nadnevak

26.2.2025.

Potpis studenta/studentice

Lara Ribarović

IZJAVA O POHRANI I OBJAVI ZAVRŠNOG/DIPLOMSKOG RADA

Student/studentica: LARA RIBAROVIĆ

Naslov rada: PRIKAZ LIKOVA ANDELA U SERIJALU INSTRUMENTARIJ SMRTNIKA CASSANDRE CLARE

Znanstveno područje i polje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI, FILOLOGIJA

Vrsta rada (završni ili diplomski): DIPLOMSKI RAD

Mentor/mentorica rada (titula, ime i prezime): IZV. PROF. DR. SC. LUCIJANA ARMANDA ŠUNDOV

Komentor/komentorica rada (titula, ime i prezime): _____

Članovi Povjerenstva (titula, ime i prezime):

1. DOC. DR. SC. NIKOLA SUNARA
2. IZV. PROF. DR. SC. LUCIJANA ARMANDA ŠUNDOV
3. DOC. DR. SC. ENI BULJUBAŠIĆ

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog rada i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog ocjenskog rada.

Kao autor/autorica izjavljujem da se slažem da se moj završni/diplomski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti* (NN br. 119/22)).

Split, 26. 2. 2025.

Potpis studenta/studentice: Lara Ribarović

Napomena:

U slučaju potrebe odgađanja pristupa ocjenskomu radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanu/dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.

IZJAVA O IZVORNOSTI ZAVRŠNOG/DIPLOMSKOG RADA

Opći podatci o studentu/studentici

Ime i prezime	LARA RIBAROVIĆ
Vrsta ocjenskog rada	ZAVRŠNI/DIPLOMSKI (odabrati i označiti vrstu rada)
Naslov rada	PRIKAZ LIKOVA ANĐELA U SERIJALU <i>INSTRUMENTARIJ SMRTNIKA</i> CASSANDRE CLARE

Izjava mentora o izvornosti studentskog rada

Ime i prezime mentora/mentorice	IZV. PROF. DR. SC. LUCIJANA ARMANDA ŠUNDOV
Rad zadovoljava uvjete izvornosti	DA/NE (označiti)
Obrazloženje mentora	Rad o likovima anđela u serijalu <i>Instrumentarij smrtnika</i> Cassandre Clare zadovoljava uvjete izvornosti jer je provjerom uz pomoć <i>turnitin</i> programa ustanovljeno da se radi o izvornoj analizi koja je dopunjena citatima iz literature i s internetskih stranica, što je u radu i navedeno.

Nadnevak

26.2.2025.

Potpis mentora/mentorice

L. Armanda Šundov

*popunjava se i prilaže u digitalnom obliku